

36411

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALATYA VE ÇEVRESİNDE ZİYARET VE
ZİYARET YERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HARUN GÜNGÖR

36411

HAZIRLAYAN

İSKENDER OYMAK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KAYSERİ - 1994

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	I
ÖNSÖZ	II
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALATYA VE ÇEVRESİNDE ZİYARET VE ZİYARET YERLERİ

A. MALATYA - MERKEZ	25
1. Keşşaf Hoca	25
2. Fadıl Baba	26
3. Dilek Mezarı	27
4. Babuklu Ziyareti	27
5. Venk Ziyareti	28
6. Çoban Dede	29
7. Horasan Baba (Dede)	30
8. Hacı Bayram	31
B. AKÇADAĞ	32
1. Şeyh Hacı Ali Kara	32
2. Terzi Baba	34
3. Şahmerdan	35
4. Gal Hasik	35
5. Dur Abdar	36
6. Diken Dede	37
7. Sultan Yusuf (Hacı Yusuf)	38
8. Budela Baba	41
9. Sofu Dayı	42
10. Gülleli Baba	43
11. Haydar Baba	43
12. Ayşe Hatun (Şih Kız)	44
13. Ardıçlı Ziyaret	45
C. ARAPGİR	46
1. Şeyh Ömer Baba	46
2. Aşık Sultan Mezarı	47
3. Onar Baba (Şeyh Hasan)	48
4. Şeyh Ömer	50
5. Kesik Baş	51
D. ARGUVAN	51
1. Ziyaret	51
2. Şah Sultan Hanım	53
3. Hıdır Ağa	54
4. Hıdır Dede	55

5. D�vana Ziyareti	56
6. Celal Abbas	57
7. Mezar Ziyareti	57
8. G�leri	58
9. Oruç Dede	59
10. Ziyaret	59
11. K�sender Ziyareti	60
E. BATTALGAZ�	61
1. Battalgazi Makam�	61
2. Hasan-1 Basri (Korucuk)	63
3. K�rklar Mezarlıę�	64
4. Edir �le Bedir	65
5. Emir �mer	66
6. H�rs�lı Baba	67
7. K�t�m Dede (Baba)	68
8. Vaiz Baba (Koca Vaiz)	68
9. Beş Kardeşler	70
10. � Kardeşler	70
11. Sıdd� Zeynep	71
12. Zeynel Abidin	72
13. Ahmed Duran	72
14. Ali Baba	74
15. Kara Baba	76
16. Hoşirik (Horasan Padişah�)	77
17. G�lleli Baba	77
F. DARENDE	78
1. Somuncu Baba	78
2. Hasan-1 Gazi	84
3. Abdurrahman-1 Gazi (Medişeyh)	86
4. Abdurrahman-1 Erzincani	87
5. Ali Baba	89
6. Aydın Baba	89
7. Ali an	90
8. Ziyaret	91
9. Kara Ziyaret	92
10. Mahmut Dede	93
11. Sadık Baba	93
G. DOĞANŞ�R	94
1. Abdulharap	94
2. Ziyaret	95
H. DOĞANYOL	96
1. Ziyaret	96

2. Ziyaret	96
I. HEKİMİHAN	97
1. Vaylov Dede	97
2. Çeki Baba	98
3. Şah Veli-Şah Hüseyin Ocağı	98
4. Bain Ziyareti	99
5. Kalkaya Ziyareti	100
İ. KALE	100
1. Şeyh Mehmed-i Kerhi	100
2. Sarılık Mezarı	102
J. KULUNCAK	102
1. Siyahi Baba	102
2. Gabah Abdal	103
3. Kılıç-Kanlı Ziyaret	104
K. PÜTÜRGE	104
1. Hazar Baba	104
L. YAZIHAN	105
1. Ali Seydi	105
2. Kızıl Dede	106
M. YEŞİLYURT	107
1. Kul İbrahim	107
2. Muhammet Baba	108
3. Kara Baba	109

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA ÇEVRESİNDE YAYGIN KUTSAL ALANLAR

A. MALATYA - MERKEZ	110
1. Al Ocağı	110
2. Ocak	111
3. Dilek Ağacı	111
4. Ulu Ağaç	111
5. Dilek Ağacı	112
6. Ziyaret	112
7. Şifalı Su	112
8. Hz. Ali'nin At'ının Ayağının İzi	113
9. Ziyaret	113
10. Horata Suyu	113

B. AKÇADAĞ	114
1. Ziyaret Ağacı	114
2. Çimış Ziyareti	114
3. Ocak	114
4. Şifalı Su	115
5. Sarılık Ocağı	115
6. Yılancık Ocağı	115
7. Ziyaret Edilen Tepe	115
C. ARAPGİR	116
1. Delikli Kaya	116
2. Delikli Taş	116
3. Şifalı Su	116
4. Ocak	117
5. Kutsal Mekan	117
6. Karaçalı (Taş)	117
7. Ocak	118
8. Ulu Ağaç	118
9. Hz. Ali'nin At'ının Ayağının İzi	118
10. Hızır (A.S.) Atının Ayağının İzi	119
11. Dilek Ağacı	119
12. Sıtma Pınarı	119
D. ARGUVAN	119
1. Çaputlu Çalı	119
2. Ağaç Ziyareti	120
3. Delikli Taş (Öksürük Deliği)	120
E. BATTALGAZİ	120
1. Süt Pınarı	120
F. DARENDE	121
1. Ulu Ağaç	121
2. Şeyh Pınarı	122
3. Ocak	122
G. DOĞANŞEHİR	122
1. Yel Ağacı	122
2. Ziyaret Ağacı	124
3. Ulu Ağaç	124
4. Ziyaret Ağacı	124
5. Şak Şak Mağarası	124
H. DOĞANYOL	125
1. Şifalı Su	125

I. HEKİMHAN	126
1. Ilıca	126
2. Çırrık Ziyareti	126
İ. KALE	126
1. Sıtma Pınarı	126
2. Taş Ziyareti	127
3. Şifalı Su	127
4. Ziyaret Ağacı	127
5. Ziyaret Ağacı	127
6. Ocak	128
7. Delikli Taş	128
8. Korku Ocağı	128
9. Ocak	129
10. Ocak	129
J. KULUNCAK	129
1. Ayşe Fatma Ziyareti	129
K. YEŞİLYURT	130
1. Al Ocağı	130
2. Cıngıllıkaya	130
3. Delikli Taş	131
4. Dilek Pınarı	131
5. Şaban Dede	131
6. İnek Pınarı	132
7. Al Ocağı	132
8. Dabaz Ocağı	132
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	133
MALATYA'YA BAĞLI KÖY, KASABA VE İLÇELERDE KUTSAL	
KABUL EDİLEN MEKANI GÖSTEREN TABLO	149
BİBLİYOGRAFYA	157
EKLER	

KISALTMALAR

İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
Çev.	: Çeviren
M.	: Miladi
H.	: Hicri
V.B.	: Ve Benzeri
Bkz.	: Bakınız
Nşr.	: Neşreden
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.D.	: Tahrir Defteri

ÖNSÖZ

Türk kültür tarihi açısından büyük önem taşıyan ziyaret yerlerini, yerinde gözlemler yaparak ve çeşitli araç ve gereçler kullanarak incelemeye çalıştım. Bu arada yazılı kaynaklara da imkanlar ölçüsünde baş vurdum.

Bu araştırmamız esnasında söz konusu olan kültür değerlerimizin, tarihi yerleşimin ve yolların çevresinde kümeleştiğini müşahade ettim. Araştırmamın esasını gözlem ve mülakat metoduna dayanarak gerçekleştirdim.

İki bölüm halinde takdim edeceğimiz bu araştırmamızın giriş kısmında Malatya'nın coğrafi yapısı, adı ve tarihi üzerinde kısaca durdum. Birinci bölümünde Malatya ve çevresinde yer alan ziyaretlerin ve bu ziyarete konu olan kişilerin varsa tarihi kişilikleri ve ziyaret ediliş amaçları üzerinde durdum. İkinci bölümünde ise Malatya çevresinde bulunan yaygın, kutsal alanlar ve özellikleri üzerinde durdum. Ve bunları imkanlar ölçüsünde değerlendirmeye gayret ettim.

Bu araştırmamız, Türk kültürünü araştırma alanında bir deneme mahiyetindedir. Mükemmel olduğu iddiasında değilim ancak bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyim.

Çalışmam esnasında kıymetli fikirlerinden faydalandığım değerli hocam Prof. Dr. Harun GÜNGÖR Bey'e, yine yardımlarını hiç bir zaman esirgemeyip, fikirlerinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Şaban KUZGUN Bey'e teşekkürlerimi arz ederim.

İskender OYMAK

1994

GİRİŞ

A. Malatya'nın Coğrafi Konumu:

Malatya, Anadolu'nun Doğu bölgesinde Fırat Havzası'nın Yukarı Fırat bölümünde kendi ismini taşıyan ovanın bir kenarına yerleşmiş olup, deniz seviyesinden 910-950 m. yüksekliktedir. Coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'nun doğusunda ve Mezopotamya ile Suriye'nin kuzey hudutlarının yakınında bulunan Malatya, doğudaki yollarla Orta Asya'ya ve İran'a, batıdaki yollarla Doğu Avrupa'ya, güneydeki yollarla da Suriye ve Irak'a bağlı bulunduğundan¹ jeopolitik açıdan önemli bir noktada bulunmaktadır.

Anadolu'nun Asya ve Avrupa için jeopolitik durumu ne ise, Anadolu için de Fırat Havzası'nın durumu aynıdır.² Bir geçiş yeri olan Fırat havzasında, burayı kontrol eden bir kavşak noktası ve zengin ovanın bir merkezi olma hüviyetine sahip Malatya şehri, Anadolu ile Mezopotamya ve Suriye arasındaki yolların uğrak noktasıdır.³ Bu sebeple çok sayıda medeniyetin tezahür ettiği Anadolu'da, Doğu ile Batı arasında siyasî ve iktisadî ve askerî münasebetlerin kurulmasına yardım eden yollar, Fırat havzasında iki önemli geçiş noktasına sahiptir.⁴ Bunlardan birisi

¹ Ekrem Yalçınkaya, Muhtasar Malatya Tarih ve Coğrafyası, İstanbul, 1940, 54.

² Abdulkadir Yuvalı, "Fırat Havzasının Türk Tarihindeki Yeri", Türk Kültürü, XXIV/273, (Ocak 1986), 1.

³ Hüseyin Saraçoğlu, Doğu Anadolu Bölgesi, İstanbul, 1989, 422.

⁴ Gökner Gögebakan, "1530 (H. 930) Tarihli Mufasssal Tahrir Defterlerine göre Malatya ve çevresinde Osmanlı Hakimiyetinin Tesisi" (1530-1560) İnönü Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü, Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1992, 2.

Malatya (melidine) geçidi.⁵ Diğeri ise Kuzey Fırat Dicle vadisiydi.⁶

Her dönemde birçok ticaret yolunun keşiştiği ve büyük bir ticaret merkezi olan Malatya, Fırat nehrinin Yunanlılar tarafından Melas, Araplar tarafından Kubakib ve Türkler tarafından Tuhmahsu adı verilen kolu üzerinde idi.⁷ Takriben 1120 mk² bir saha işgal eden Malatya ovası bir kenarı güneydeki yüksek Toroslar kütlesine, ikinci bir kenarı doğudaki Fırat vadisine, üçüncüsü'de batıda Akça-Dağ, Arapgir yaylalarının kenarına dayanan bir müsellese benzetilebilir.⁸ Malatya ovası verimliliği yanında eskiden beri işlek yollara düğüm yeri teşkil etmektedir. Güzergahlardan biri bütün Anadolu dağ sıralarının muayyen bir saha üzerinde arzettiği, nisbi geçiş kolaylığından faydalanarak, Mezopotamya'yı Samsun veya Sinopta Karadeniz kıyılarına bağlıyordu. Diyarbakır'dan Harput'a gelen yol İzoli'den Fırat'ı aşıp Malatya ovasına varmakta, Tohma vadisini burada atlayıp kuzeybatı istikametinde Kuru-Çay vadisini boylamakta idi ki, Hititlerin başkenti Hattuşaş'ı bir taraftan Karadeniz kıyısına, diğer taraftan Malatya ovası üzerinden Mezopotamya'ya bağlayan eski yolu şimdiki yol da az bir farkla takip

⁵ Malatya (Melitene) geçidi veya derbendi bir çok kaynakta kullanılmıştır. Mesela: Abu'l Farac'da Muaviye'ye gönderilen Andrea'nın dönüşünde Melitene yolundaki dağ geçidini tutarak Sorgi'yi ele geçirmek istediği kaydedilmiştir. Bkz. Abu'l Farac, Abu'l Farac Tarihi I. (Nşr. Ö. Rıza Doğrul) Ankara, 1987, 184; Solakzade, Solakzade Tarihi I. (Nşr. V. Çubuk), Ankara, 1989, 402 de ve M. Nuri Paşa, Netayicü'l Vukuat, II. Ankara, 1989, 85 te de Malatya geçidi veya derbendinden bahedilmektedir. Bu kaynaklarda bahsedilen derbent veya geçid olabilecek iki mevki söz konusudur. Bunlardan birisi Maraş'ı Malatya'ya bağlayan yol üzerinden Malatya'ya yakın iki dağ şeridinin arasında koridor gibi uzanan Sürgü civarındır. Geçit olabilecek ikinci mevki ise Malatya ovasını Elazığ istikametinde geçtikten sonra İzoli denilen yerden Fırat'a geçit veren dar boğazdır. Tarih boyunca Ordular Fırat'ı geçmek için bu yolu kullanmışlardır.

⁶ Şemşeddin Günaltay, Yakınşark II. Anadolu, Ankara, 1987, 35.

⁷ Abu'l Farac, I. 9.

⁸ Besim Darkot, "Malatya Maddesi", İslam Ansiklopedisi, VII. 226.

etmektedir.⁹ İlk çağ Anadolu Tarih ve Coğrafyası hakkında bilgi veren kaynaklarda Malatya'dan bahsedilmiş, Coğrafi konumu belirtilip, jeopolitik önemi hakkında da dikkat çekici mahiyette bilgiler verilmiştir.

B. Malatya Adının Kaynağı:

İlk çağlardan itibaren sahip olduğu özellikler sebebiyle, pek çok istilâlara maruz kalarak, sürekli el değiştiren Malatya şehri, birkaç küçük değişiklik haricinde gerek kuruluş yeri ve gerekse isim itibarıyla başlangıçtan günümüze kadar köklü bir değişikliğe uğramadan gelebilen Anadolu şehirlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰

Malatya şehir ismini 1932-1933 ve 38 de Aslantepe (şehrin tarihteki ilk yeri) de kazı yapan heyet reisi L. Delaporte .u Hitit şehrinin ilk bilinen isminin Hititçe ve Çivi yazısı ile yazılmış olarak, "Maldiya" (Maldiya) şeklinde tesbit ediyor.¹¹ Ayrıca "Maldiia", "Maldiya" (Maldiya)¹² şeklinde, Asuri ve Urartu vesikalarında Milidya, Melid, Melidi ve Meliddu¹³ şekillerinde geçmektedir. Roma döneminde Melita ve Melitene ismi kullanılmıştır.¹⁴ Çok eski bir mazisi olan bu isim mana ve mazisi itibarıyla meçhul kalmakta, yalnız daha Hitit tesisleri arasında "Malazia" ve "Melita" gibi isimlere rastlandığı

⁹ Darkot, İ. A, VII, 226.

¹⁰ Tuncer Baykara, Anadolunun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolunun İdari Taksimatı, Ankara, 1987, 7-12.

¹¹ Darkot, İ. A. VII, 227.

¹² Sebahattin Ağaldağ, Eski Çağlardan Bizans Dönemine Kadar Malatya Tarihi, Konya, 1988, 14 (Basılmamış Doktora Tezi).

¹³ Darkot, VII, 227.

¹⁴ Darkot, VII, 227.

dikkati çekmektedir.¹⁵ Ancak bu farklı ifadelere herhangi bir izah getirilmemekle birlikte Malatya'yı ifade eden değişik kelimelerin okunuş ve lehçe farklılığından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Malatya geç Hitit döneminde (M.Ö. 1200-700) Meliddu Devleti'nin merkezi olarak büyük değer kazanmıştır. Aynı döneme ait bir Kargamış Kitabesinde, Hitit Hiyeroglifleri ile Malatya şehir adı "Öküz başı ve ayağı" ile ifade edilmektedir.¹⁶ Asur İmparatorluk devri eserlerinde Milidia, Melitea, Meliddu ve Melide¹⁷ şeklinde de tesbit edilmiştir. Urartu vesikalarında ise "Melitea" şeklinde yer almaktadır.¹⁸

Roma ve Bizans İmparatorluğu zamanında da Melitene adını muhafaza eden şehir, bu devletin doğu hudutlarını koruması açısından coğrafi konumu ve jeopolitik önemiyle bölgede mühim bir merkez olarak yükselmiş, Bizans-Arap mücadelesinin sürdüğü ve şehrin islâm hakimiyetine geçtiği dönemde de aynı adla¹⁹ anılmaya devam edilmiştir.

Malatya şehir adı Araplar tarafından son şekline yakın bir ifade ile "Malatiyye" biçiminde²⁰ kullanılmıştır. Suğur el-Cezirenin merkezi durumunda olan bu şehir daha sonra Abbasiler devrinde de el-

¹⁵ Darkot, VII. 227.

¹⁶ Fûruzan Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Ankara, 1987, 240; Mevlüt Oğuz, Malatya Tarihi, İstanbul, 1984, 23. Öküz ve Öküzün fiziki unsurları, Hititlerde mukaddes olarak kabul edilmektedir. Boğa-Tanrı Motifinin Hititlere Hurrilerden intikal ettiği fikri yanında, Asyadaki boğa kültürüne dayandığı şeklindeki görüşleri için bkz. Günaltay, 244.

¹⁷ Göğebakan, 3.

¹⁸ İzoli ve Kömürhan Kitabesinde bu isme ratlanıldığı gibi, Halep yakınında bulunan bir kitabede M.L.Z (son harfi kesin değil) şeklinde adlandırılan yerin Malatya'ya işaret ettiği söylenmektedir. Bkz. Darkot, VII, 228; Mustafa Kalaç, "Kömürhan Urartu Kitabesi", Belleten XX/79, 1956, 349.

¹⁹ Abu'l Farac, I, 9-184; Ernest Haningmann Bizan Devletinin Doğu Sınırı, (Çeviri F. İşıltan) İstanbul, 1970, 17-46.

²⁰ Darkot, VII, 227; İbn Bibi, El-Evamirü'l-Alâiyye Fi'l-Umuri'l-Alaiyye, (Nşr. A. S. Erzi) Ankara, 1956, 22, 90.

Avâsım Bölgesi'nin merkezi olacaktır.²¹ Bizans-Arap mücadeleleri sırasında bölgeye gelmeye başlayan Türkler bu güzel ve önemli beldenin adını değiştirmeyerek Araplardan aldıkları Malatya şekli ile günümüze taşımışlardır. Selçuklular devrinde yapılan idari taksimatlarda "Vilayet-i Malatya" olarak anılır.²² Şehre Anadolu Selçukluları tarafından da üstünlük ve asalet ifadesi olarak "Darü'r-Rifa denilerek²³ şehrin önemi vurgulanmıştır.

Osmanlı kaynaklarının hemen hepsinin Malatya olarak zikrettikleri şehrin adı hakkında Evliya Çelebi şehre Acemler "Aspozan", Türkler ve Araplar Malatya, Yunanlar Rakbe (Tarihçiler arasında Dar-ı Rakbe/Rakabe) dediklerini belirtmektedir.²⁴

Bu ismin manası hakkında ileri sürülen "Büyük Hitit Kralının yahut da bir mağbudun ismine izafeten" alındığının muhtemel görüldüğü²⁵ veya bugünkü Gözene nahiyesi mıntıkasında Melet suyu olduğu gibi Melet oymağının adından, Meletliler Memleketi anlamını taşıyan Meletya/Malatya isminin ortaya çıktığı şeklindeki görüşlerin zayıf olduğunu söyleyebiliriz.²⁶

²¹ M. Halil Yinanç, Türkiye Tarihi, Selçuklular devri, Anadolu'nun Fethi, İstanbul, 1944, 26 vd.

²² Aziz B. Ardeşir Esterebadi, Bezm u Pezm, (Nşr. M. Öztürk), Ankara, 1990, 316-324; Selçuklu döneminin önemli kaynaklarından Hoca Necmettin El-Hayi'nin Risale-i Fezleke'sinde Malatya Vastaniyye (orta memleketler) içinde yer alırken, Ebu'l-Fida, "Takvimü'l Buldan" da hem şam hem de Rum Toprakları içerisinde gösterir. Bkz. Baykara, 69-76.

²³ A. Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden notlar ve Vesikalar I", Belleten XIV/53, (Ankara 1950), 96-98; İbrahim Cevriye Artuk, "Ortaçağda Bazı Anadolu Şehirlerine verilmiş olan Ünvanlar", Türk Kültürü Araştırmaları, H. Z. Koşay'ın Hatırasına Armağan XXIV/2, Ankara 1986, 65.

²⁴ Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, III. IV, (Nşr. T. Temelkuran, N. Aktaş), İstanbul, 1986, 420.

²⁵ Yalçınkaya, 56.

²⁶ Yalçınkaya, 3.

Bunun yanında Hitit kaynaklarında yer alan Melita kelimesinin, yine Hitit dilinde "Bal" anlamına gelen ve Melit/Melid/Milid kökünden türediği B. Hrozny tarafından ortaya konulmuştur.²⁷ Günümüzde bile balıyla ünlü olan Malatya ve yöresinin bu özelliğinin Hitit öncesi ve Hitit döneminde de bilindiği anlaşılmakta ve daha sonra da bu özelliğin devam ettiği, XIII. y.y. da Abu'l Farac'ın ve XVII. y. yılda Evliya Çelebi'nin kayıtlarında ortaya çıkmaktadır.²⁸

Bütün bu bilgiler ışığında Malatya adının bal anlamına gelen "Melet" kökünden gelmiş olabileceği görüşü kabul edilerek, başlangıçtan günümüze kadar kullanılan Malatya adının Lehçe farklılıkları dışında fazla bir değişikliğe uğramamış olduğu ortaya konulmuştur.

C. Malatya'nın Tarihi:

Malatya ve çevresi ilk çağlardan itibaren çok sayıda kültür ve medeniyetin izlerini taşımaktadır. Taş devri kültürleri olarak kabul edilen Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik devirleri ile ilgili olarak Malatya yöresinde elde edilen buluntular, buralarda en eski çağlardan beri çeşitli insan topluluklarının yaşadığını ve yaşantılarının olgun bir seviyede olduğunu göstermektedir.²⁹

Malatya civarında Paleolitik yerleşme, Malatya Kuruçay çevresinde, Fırat vadisi ve Samsatta görülür.³⁰ Bu izlerle bölgenin yerleşim

²⁷ Kinal, 240.

²⁸ Abu'l-Farac, II. 544; Evliya Çelebi, III-IV, 422.

²⁹ İsveçli Prehistorya Araştırmacılarından M. Pillart tarafından 1932 yılında yapılan araştırmalarda Malatya-Adıyaman da Palanlı dağlarında boyalı dağ keçileri tasvirleri örnek olarak gösterilmiştir. Bkz: Oğuz, 15; Ağaldağ, 93.

³⁰ Ağaldağ, 94.

tarihini M.Ö. 8000 yıllarına kadar uzatmak mümkündür. Fırat vadisinde M. 7250 yılında tarihlenen neolitik dönemin önemli yerleşim yeri olan Caferhöyük buluntu ve mimarisi ile Doğu Anadolu ve Malatya Arkeolojisinin aydınlatılmasına ışık tutmuştur. En eski uygarlık kalıntılarının bulunduğu, insanların topluluklar halinde yanyana evler yapmak suretiyle birlikte yaşadıkları ve Anadolu'da ilk tarım kültürünün başladığı çok önemli merkezlerden biridir.¹¹

C. A. Burney ve M. Özdoğan Malatya'da çok sayıda Kalkolitik dönemin varlığını tesbit etmişlerdir.¹² Bu bölgede Kalkolitik çağın en önemli yerleşme yerleri Aslantepe ve Değirmentepe'dir. M. Ö. 5000 yıllarından kalma olduğu vurgulanan Değirmentepe höyüğünde dünyanın en eski izabe fırını ve El-Ubeyd kültürü¹³ ile benzer nitelikler taşıyan çanak-çömlek parçalarının bulunmuş olması Aşağı Mezopotamya'da Sümer öncüsü olan El-Ubeyd kültürünün Anadolu'daki en mühim temsilcisi olabileceğini ortaya koymuştur.¹⁴ M.Ö. 3000 yıllarından itibaren başlayan eski Tunç çağının varlığını Malatya'da çok sayıda yerleşim yerinde tesbit eden C. A. Burney olmuştur.¹⁵

Malatya'nın ilk kurulduğu yer olarak tesbit edilen Orduzu adlı köyün yakınındaki Aslantepe Höyüğü eski tunç çağının bütün evrelerini

¹¹ Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey araştırmaları, İstanbul, 1977, 22; Adıyaman Palanlı tepesinde Caferhöyüğe yerleşerek neolitik kültürünü meydana getirmiş olduklarına dair bilgi için bkz. Ağaldağ, 94.

¹² Göğebakan, 8.

¹³ Fűrüzan Kınal, Eski Mezopotamya tarihi, Ankara, 1983, 29 v.d; El-Ubeyd, Güney Mezopotamya'daki Sümer Sitelerinden birisidir. Burada Halaf kültüründen daha ileri bir kültür tesbit edilmiş olup, geç kalkolitik çağı El-Ubeyd kültürü olarak anılır.

¹⁴ Göğebakan, 8.

¹⁵ Göğebakan, 9.

¹⁶ Darkot, VII, 227.

yansıtmaktadır.³⁷ M.Ö. 2300 yıllarında da Malatya yöresinin Anadolu'da mevcut olan 17 Krallıktan birisi olduğunu, Aslantepe ve civarındaki yerleşim yerlerinin önemine bakılarak söylenebilir. Ayrıca Anadolu ile Mezopotamya arasında Akadlı Sargon zamanından beri işleyen ve daha sonra Hititler devrinde de kullanılacak olan Karyolarının Hattuşaş-Kaneş (Kültepe), Tegarama (Gürün), Darende-Melit (Malatya), Samusat (Samsat) üzerinden Urşu (Urfa)'ya gelerek ikiye ayrıldığı³⁸ düşünülecek olursa Malatya'nın bu önemli karayolu üzerinde yeralan bir şehir merkezine sahip olduğu jeopolitik konumu ile, ticarî ve siyasi işlerliğine bakılarak teyid edilebilir.

Ayrıca M.Ö. 2000 yıllarının başlarında, Anadolu'nun ilk yazılı vesikaları olan Asur Çivi yazılı tabletlerin keşfedildiği Kültepe'nin, Asur'lu tüccarların kurduğu kolonilerin merkezi olduğunu ve diğerlerinin de Malatya, ile Konya arasındaki bölge de yer aldığını bilmekteyiz. Bulunan vesikalar üzerindeki çalışmalar Asurlu tüccarların Fırat yoluyla Kargamış'a gelerek, oradan Malatya'ya sonra Darende, Gürün ve Pınarbaşı yoluyla eski adı Kaniş olan Kültepe'ye vardıklarını³⁹ göstermiştir.

Hitit Krallığı'nın ataları kabul edilen Kuşşara Krallığı zamanında Anitta tarafından Malatya'nın hakimiyet altına alındığı ve böylece Fırat'a kadar olan topraklara sahip olduğunu⁴⁰ sonra I. Hitit kralı Hattuşili'nin (M.Ö. 1650),⁴¹ daha sonrada I. Mursili'nin (M.Ö. 1620-1590) Suriye seferlerinde Malatya yolunu kullanmış olabileceği

³⁷ Göğebakan, 9.

³⁸ Kinal, Eski Anadolu Tarihi, 169.

³⁹ Fûrûzan Kinal, "Hitit devletleri için kuzey Suriyenin önemi" Atatürk konferansları, IV Ankara, 1971, 4.

⁴⁰ Ağalday, 154.

⁴¹ Günaltay, 87; Ağalday, 156-158.

kaynaklarda belirtilmektedir⁴² M.Ö. 1200 de yıkılan Hititler'den sonra (M.Ö. 1200-700) arasında tarihlenen geç Hitit çağında kurulan 20 küçük şehir devletlerinden birisi olarak Malatya'da, Hititler'den kalanların bir kısmı yerleşmiş ve şehir Asur, Urartu ve Frig Devletleri'nin hudutlarının birleştiği yerde bulunması yanında, Mezopotamya-Anadolu arasında işleyen yolun da buradan geçmesi⁴³ sebebiyle önemli bir merkez olmuştur.

H. Bossert (M.Ö. 1115-675) yılları arasında Malatya'dan 23 hükümdar adı tespit etmiştir. Bundan sonra Malatya'nın bir müddet Kargamış Krallığı'na tabi olduğu Kargamış Kitabesi'nden anlaşılmaktadır.⁴⁴

M.Ö. 1000 yıllarında doğuda tam bir birlik kuramamış olan Urartular'ın IX. y.yılın ilk yarısında Asur baskısının kalkmasını fırsat bilerek Meliddu (Malatya) bölgesini hakimiyeti altına almasıyla,⁴⁵ Geç Hitit şehir devletlerinden biri olan Malatya da Urartu hakimiyetini III. Tiglatplerser'in (M.Ö. 745-727) Asur tahtına çıktığı zamana kadar devam eden Urartu dönemi için önemli bilgileri Urartu Krallığı'nın batı sınırındaki son kitabesi olan İzoli (Kömürhan) kitabesinden⁴⁶ öğrenmekteyiz.

Urartular'ın devri çok uzun sürmeyip. Asurlular karşısında hezimete uğrayarak M.Ö. 743 e doğru Malatya yöresinden çekilmişlerdir.⁴⁷ Malatya'daki geç Hitit şehir devleti zaman zaman Asur

⁴² Ağaldağ, 159.

⁴³ Oğuz, 21.

⁴⁴ Darkot, VII, 228.

⁴⁵ Günaltay, 306.

⁴⁶ Kalaç, 349-354.

⁴⁷ Ağaldağ, 208, vd; Darkot, VII, 228.

ve Urartular'ın egemenliği alanında kalmıştır. Bunu merkez ilçeye bağlı Fırat Köyü yakınlarındaki Köşker Baba Höyüğü'nün M.Ö. VII. y. yıla tarihlenen Urartu dönemine ait üçüncü katman ortaya koymaktadır.⁴⁸

Bölgede M.Ö. 590 tarihinden sonra başlayan Med hakimiyeti kısa sürerek, Önasya tarihinde Persler devrinin başlamasıyla Malatya şehri de Kapadokya'ı satraplığı içerisinde yer alacaktır. Bunu takip eden asırlarda Malatya tarihi karanlıkta kalmaktadır. VII. y.yılda Asur Devleti'nin yıkılmasından sonra şehrin terkedilmiş olduğu, halkın ovanın diğer kısımlarına çekildiği, Melitene bölgesinde kent olmadığını, her yerde meyve bahçeleri bulunduğunu, nihayet M.Ö. I. Asra doğru bir Roma askeri karargahı olarak yeniden kurulduğunu ve hemen hemen aynı ismi almış bulunması, kadim Malatya'nın hatırasının tamamen unutulmadığını ispat etmektedir.⁴⁹

Sırayla, Selefkoslar, Pontus, Kommagene Krallıklarına bağlandıktan sonra, M.Ö. 74 sonrasında Anadolu içlerine başlayan Roma akınları sırasında (M.Ö. 47-32) Malatya bir Roma Lejyonu haline gelmiştir.⁵¹ Romanın doğu sınırında Fırat üzerindeki geçit noktalarından birisi olan Malatya ve çevresi, stratejik konumu ile iase imkanlarının bolluğu sebebiyle Roma ordularının uğrak yeri haline gelecektir.

İlk olarak Aslantepe'de ortaya çıkan Milidia veya Melide şehri, Romalıların bölgeye gelmesinden sonra Titus devrinde Legion'un daimi karargahı Aslantepenin 4 km kuzeyine taşınmasıyla yeniden olmuştur.⁵² Bu Legion'un etrafında zamanla yapıların çoğalması ve nüfusun artması

⁴⁸ Yurt Ansiklopedisi, "Malatya", VIII, 5481.

⁴⁹ Oğuz, 34; Yurt Ansiklopedisi, VIII, 5481.

⁵⁰ Darkot, VII, 228; Yurt Ansiklopedisi, VIII, 5481.

⁵¹ Oğuz, 39; Darkot, VII, 229.

⁵² Gögebakan, 13.

ile Eskimalatya şehri ortaya çıkıyor. İmparator Trajanus (M.S. 98-117) devrinde şehrin etrafı surlarla çevrilip büyük bir kent haline geldi. Şark hudutlarını Fırat nehrine doğru muhafaza eden ve Sinop'tan Fırat'a inenyol ile, şark ticaret yolunun üzerinde bulunması itibarıyla kanaklarda⁵³ sıkça bahsedilen Malatya şehrinin surları M.S. 532 de İmparator Justinian tarafından tamamlanmış ve şehir III. Armenia eyaletine merkez olarak seçilmiştir.⁵⁴

Roma İmparatorluğu döneminde bir üs niteliğine sahip olan Malatya Bizans döneminde de aynı özelliğini sürdürmeye devam etmiş, gerek Bizans'ın kendi içindeki (mezhep ayrılıkları) mücadelelerde, gerekse Bizans Sasani savaşlarında mücadele sahası olmaktan kurtulamamıştır.⁵⁵

Bizans Arap mücadelesi ve şehrin İslâm hakimiyetine geçtiği ilk dönemden (M.S. 659) itibaren Bizans kaynaklarında sıkça rastladığımız Malatya şehri Müslümanlar tarafından sürekli elde tutulamıyarak, daha evvel İranlılar ile Bizanslılar arasında el değiştirip durduğu gibi, Arap, Bizans mücadelelerinde de her iki taraf için önemini muhafaza eden, sürekli el değiştiren bir sınır şehri⁵⁶ olma hüvviyetini sürdürecektir. Bu mücadeleler esnasında çok büyük tahribatlara uğramasına⁵⁷ rağmen her defasında yeniden canlanmak suretiyle önemini korumuştur.

Araplar Malatya'yı ele geçirdikten sonra Sugûr el-İslâmiyye'nin önemli bir bölümünü oluşturan Sugûr el-Cezire'nin merkezi haline

⁵³ Darkot, VII, 229.

⁵⁴ Göğebakan, 14.

⁵⁵ E. Honingmann, Bizans Devletinin doğu sınırı, (Nşr. Fikret Işıltan), İstanbul, 1970, 17-19 vd.

⁵⁶ Göğebakan, 14.

⁵⁷ Haningmann, a.g.e, 17, 19, 55, 58; İbnü'l-Esir, İslâm tarihi, El-Kâmil Fit-Tarih tercümesi, (Nşr. M. Tulum) İstanbul, 1987, v. 363.

getirdikleri bu şehri, aynı zamanda bölgenin en büyük ve mamur beldesi yapmışlardır.⁴⁸

Suriye ve El-Cezire'ye vali tayin edilen muaviye, Habib b. Maslama'yı Malatya üzerine gönderip H. 36 yılında feth edilip ve bir vali tayin etmiştir. Malatya bu tarihten sonra Rum beldesine karşı yapılan yaz seferlerinin umumi karargahlarından biri rolüne sahip olmuştur.⁴⁹

Ömer b. Abdul Aziz hilafet'e gelir gelmez İslâm ordularının Anadolu'daki ilerleyişinin durmasını emrettiği⁵⁰ halde, Bizans baskınlarından kaçmakta olan Turanda (Darende) halkını Malatya'ya yerleştirdi ve Ca'vana b. al-Hâris'i buraya vali tayin etti.⁵¹ H. 125 (M. 74/741) senesinde Bizans Ordusu tekrar Malatya üzerine yürüdü çevresini yağmaladı. Halkın direnmesi üzerine fetih gerçekleşmedi.⁵² Nihayet H. 133 (750/751) senesinde İmparator Konstantinos Kopronymos, Kemah ve Malatya üzerine yürüdü. El Cezire'den beklenen yardım gelmeyince, Halk şehri boşaltıp El-Cezire'ye çekildi İmparator şehri yerle bir etti ve buranın nüfusu esir olarak götürüldü.⁵³ Altı sene sonra H. 139 Al-Mansur bir yıl önce Bizans ordusunu mağlup ederek geri alan Salih b. 'Ali b. 'Abdullah'a yazdığı mektupta şehri yeniden inşa

⁴⁸ El-Belazuri, Fütuhul Buldan (Nşr. M. Fayda) Ankara, 1987, 264 vd.; İbnü'l Esir II. 486, III. 37; M. H. Yinanç, 26 vd.

⁴⁹ Haningmann, İ. A, "Malatya" VII, 232.

⁵⁰ Carl Brackelmann, İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi, Çeviren Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1992, 73.

⁵¹ Honingmann, İ. A, VII, 232-233.

⁵² Süryani Mihail, "Süryani Mihail Vekayinamesi 1042-1195", (Nşr. Hırant D. Andreasyon), 1944, II, 506; Honingmann İ. A, VII, 233.

⁵³ S. Mihail, II, 518, Honingmann İ. A, VII, 233.

ve tahkim edeceğini bildirmektedir.⁶⁴ Akabinde halife yeğeni İmam 'Abd al-Vahhab b. İbrahim'i El-Cezire ve bu bölgeye mülhak hudut arazisi (al-Suğur) valisi tayin etti.⁶⁵ H. 140 da al-Hasan b. Kahtaba ve Horasan askerleri ve sonradan Suriye ve El-Cezire'den gelenlerin katılmasıyla 70.000 kişiyi bulan bir kuvvet ile Malatya İmar ve İhya edildi. Bir Cami ile beraber hudut askerleri için büyük kışlalar yapıldı, Altı ay içinde bu faaliyetler tamamlandı.⁶⁶

H. 222 yazında imparator Theophilos Ermeniye istikametinde açtığı seferde, Zıbatra'dan geçerek burayı yakıp yıktı; dönüşte Malatya havalisinden geçerek bölgeyi tahrip edip halkı esir alarak götürdü.⁶⁷ Malatya halkı Afşin'in ve Emir Ömer b. 'Abd Allah b. Marvan al-Akta'nın kumandasında, Ermeniler'in ve 10.000 kadar Türk'ün yardımı ile imparator Theophilos Dazimon Kalesi civarında mağlup edildi.⁶⁸ M. 841 de tekrar Bizanslılar'ın Al-Hadas'i, Maraş'ı ve Malatya arazisini zaptettiği tarih kaynaklarında sabittir.⁶⁹ IX. Asrın ortalarına doğru Malatya'nın kuzey batısındaki arazilerin büyük bir kısmında yerleşmiş bulunan Pavlikiyanlar'ın, Bizans'a karşı isyan ettikleri sırada, Malatya Emiri 'Ömr b. Abd Allah, el-Akta' onları himaye etti, takip eden yıllarda da mücadele devam etti. Neticede 'Ömer el-Akta'nın 249 Recep ayında Anadolu içinde yaptığı bir akın sırasında bütün ordusu Marc Al-Uskuf'ta, III. Mihail'in Umum Kumandanı Patranos tarafından

⁶⁴ Honingmann, İ. A., VII, 233.

⁶⁵ Honingamann, İ. A., VII, 233.

⁶⁶ Mihail, II. 522.

⁶⁷ Mihail, III, 89.

⁶⁸ Honingmann, İ. A., VII, 233.

⁶⁹ Mihail, III. 102; Honingman, İ. A., 233.

imha edildi."

H. 304-314 yılları arasında Malatya üzerinde Bizans'ın ciddi baskıları görülmedi. Ancak Bizanslılar 314 yılında Atılğan Domestikos Joannes Kurkuas⁷² kumandasında Malatya arazisine girerek, şehrin surlarına yaklaştılar, geçtikleri yerleri tahrip ederek Simsât'a kadar ilerlediler.⁷³ Rivayet'e göre Ermeni asıllı olan Kurkuas, Malatya ve Sümeysat havalisini Ermeni reisi olan Mleh (Arap, Mâlih, Bizans Mehaiç) e vermiş ise de H. 320 de Musul Hamdâni emiri Nâşir al-Davla'nın amcası Sa'id al-Davla tarafından kovulmuştur.⁷⁴ (M. 924 de Kurkuas ve Mleh, Suğur illerinden birinin merkezi olan Malatya önünde göründüler. Bir harp hilesi ile 19 Mayıs 934 de Malatya'yı müslümanlardan aldılar⁷⁴

Müteakip senelerde Malatya yine birkaç kez el değiştirdi. Nihayet şehir Bizans hakimiyetinde iken, Türkler yaptıkları akında 1058 de Ebu Dinar komutasında 3000 kişilik bir ordu ile Malatya feth edildi, 20 gün kaldılar, büyük ganimetler elde edildi.⁷⁵ Dönüşlerinde Ermenilerin

⁷² Honingmann, İ. A., VII, 233-234.

⁷³ Mihail, III, 122, 158 vd.

⁷⁴ Honingmann, İ. A., VII, 234.

⁷⁵ Honingmann, İ. A., VII, 234.

⁷⁶ Mihail, III, 122 vd; İbnü'l-Esir, VIII, 221; Mehmet Şeker, Fetihlerle Anadolunun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Ankara, 1991, 16.

⁷⁷ Abu'l Farac, I, 312, 313; S. Mihail, III, 16, 17, Eserde Türklerin Şehre girmeleri farklı olarak 1050 tarihinde gösterilip, Türklerin şehir halkına karşı tutumları ağır bir dille anlatılmıştır. Ayrıca o devir kaynaklarından Urfa'lı Mateos Vekaynamesine de Türklerle ilgili benzer ifadeler rastlıyoruz. Papaz Urfalı Mateos Müslümanların ilk önce 1035-1036 da Fırat nehri ötesini yağmaladıktan sonra Malatya şehrine geldiklerini, ancak savaş olmadan müslümanların geri döndüğünü belirtir. Bu kayıtlara göre 1058 den evvel bir Türk akımının Malatya'ya kadar uzandığına hükmedilir. Ayrıca Türklerin 1068-1069 da gerçekleştirdiği ikinci akınında, Dinar adındaki bir komutanın İran'dan gelerek bu meşhur ve zengin şehre girdiği, halkı kılıştan geçirdiği, şehrin talan edilip, İran'a döndüğü anlatılmıştır. Burada tarih diğer kaynaklardan farklı olduğu gibi, Türklerden de İranlı diye

yaşadığı Sanasun (Sâsun) bölgesi halkı tarafından pusuya düşürülerek imha edildiler.⁷⁶

Bu akınlar esnasında Malatya ve çevresi büyük ölçüde tahrip edildiği gibi, Sivas'ın doğusunda kalan bütün araziler de Selçuklu tehdidi altına girmiş oluyordu. Malatya'nın kolayca ele geçirilmesi, bölgede ki Bizans Mukavemet gücünü yıkmış ve gelecek fetihlere zemin hazırlamıştır.⁷⁷

Bizans imparatoru X. Dukas, Türk akınıyla tahrip olan şehrin imarı için tekrar çalışmış ise de Malatya arazisi üzerine Türklerin akınları durmak bilmiyordu. 1066'da Selçuklu Kumandanlarından Afşin, Malatya ve civarında karşısına çıkan Bizans ordusunu mağlup etmiş, Tohma vadisini takip ederek Kayseri'ye kadar uzanmıştır. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Diogenes'in Türkleri kesin olarak Bizans hududu dışına atmak amacıyla yaptığı birinci sefere karşılık, Selçuklular Malatya'ya hücum edip İmparator'un orada bırakmış olduğu Filaretos'u kuvvetleri ile 1069 da mağlup ettiler.⁷⁸

Malazgirt savaşı'ndan sonra, Anadolu'nun bu yöresindeki istikrarsızlıktan faydalanarak, Ermeniler'in boş kalan yerlere yerleştirilmeleri ile Malatya'dan Maraş'a kadar olan bölgeye Filaretos'un hakim olduğu görülmektedir. Filaretos Ermeni Gabriel'in de kendisine katılmasıyla bölgede hakim olacak ve yeni tesis edilmeye

bahsetmesi verdiği bilgiyi tartışılır bir duruma getirmiştir. Urfalı Mateos, Urfalı Mateos ve Vekayınamesi ve Papaz Grigor Zeyli Tercümesi (Nşr. H. D. Andreasyon) Ankara, 1987, 59, 107-110; Şeker, 20 Honingmann, İ. A., VII, 235.

⁷⁶ Haningmann, İ. A., VII, 235.

⁷⁷ M. Altay Köymen, Anadolunun Fethi, Ankara, 1962, 99-100.

⁷⁸ Mihail, III, 37-38; Osman Turan, Selçuklular zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, 189; Köymen, 103-105; M. H. Yinanç, 67

çalışılan Anadolu Selçuklularını doğu ve güneyden kuşatan bir Ermeni beyliği tesis etmeye çalışacaktır.⁷⁶ Bu arada Malatya ve çevresini zaptetmekle görevlendirilen Artuk Bey'in Irak'a kaydırıldığını ve yerine Emir Danişmend'in atandığını görmekteyiz.⁸⁰ Ermeniler bu boşluktan ve biraz'da Emir Danişmend'in Tokat-Niksar taraflarında meşgul olmasından yararlanarak bölgedeki varlıklarını sürdürmeyi başardıkları anlaşılmaktadır.⁸¹

1092 de Anadolu Selçuklu Tahtına geçen I. Kılıç Arslan Bizans ile barış yaparak batıda güvenliğini sağladıktan sonra 1095 te Malatya üzerine yürüdü. O sırada şehir Ermeni Gabriel'in elinde bulunmaktadaydı. Şiddetli hücumlara rağmen bir netice vermemiş, o sırada ortaya çıkan birinci harçlı seferi Kılıç Arslan'ın derhal geri dönmesini gerektirmişti.⁸²

Malatya 1096 da Danişmendli Gümüştekin Ahmed'in eline geçmesine⁸³ rağmen Gabriel, haçlıların ilerlemesinden yararlanarak 1100 yılına kadar hakimiyetini sürdürmüştür. Ama 1098-1102 tarihlerinde Gümüştekin Ahmed Gazi, Malatya önlerinde Haçlıları mağlup etmeyi başarmış ve Gabriel tarafından ezilen şehir halkı Gabriel'i Gümüştekin'e teslim edip, sevinç gösterileri ile Gümüştekin 18 Eylül 1102 de Malatya'ya

⁷⁶ Mihail, III, 37-38.

⁸⁰ M. H. Yinanç, 89, 103; O. Turan, 88.

⁸¹ M. H. Yinanç, 102 de Malatya'nın ve havalisinin 1085 de Türk hakimiyetine girdiği, ancak Anadolu'nun diğer bazı şehirlerinde olduğu gibi, buranında yerli Hristiyan yöneticiler tarafından idare edilip, Türklere belli bir vergi ödedikleri kaydedilmektedir.

⁸² Mateos, 187-190; Abu'l Farac, I. 335; Mihail, III, 42-43; O. Turan, 98.

⁸³ Abu'l Farac, II, 341, 342.

girdi.⁴⁴

Malatya ve çevresinde hakim olan Danişmendliler Sivas, Amasya ve Tokat'a kadar uzanan sahada bir beylik kurmuşlardır, (1071-1178) ve Türk "Ülüş" sistemine dayanan İrsi Sülale hukuku ile bölgeyi idare etmişlerdir.⁴⁵

Gümüştekin Ahmed'in Malatya'nın fethinden iki yıl sonra (1103/1104) ölümü üzerine I. Kılıç Arslan Danişmendliler'den Malatya'yı 1106 da almış ancak bir yıl sonra Hâbûr Muharebesinde ölünce en küçük oğlu Tuğrul Arslan o'nun yerini alacaktır.⁴⁶ Bu tarihten sonra gerek Danişmendliler'in kendi içlerindeki taht kavgaları, gerekse Danişmendli-Selçuklu rekabeti devam etti. Nihayet 1178 tarihinde II. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı alması ile Malatya da Danişmendli hakimiyeti son buldu.⁴⁷

Selçuklular şehri her yönden imar ettiler. II. Kılıç Arslan tebasına ayırım yapmaksızın adalet, şefkat ve geniş dinî özgürlükler vermiştir.⁴⁸ Bir süre sonra ise II. Kılıç Arslan'ın ülkesini oğulları arasında taksim etmesi neticesinde Malatya Mu'izzed-din Kayser Şah'a düşmüştür.⁴⁹

Malatya, 1201 tarihinde Mu'izzed-din Kayser Şah'ın kardeşi

⁴⁴ Mateos, 204-205; Abdulkerim Özaydın, "Danişmendliler Maddesi" İ. A., Diyanet Vakfı, İstanbul, 193, VIII, 470; 18 Eylül 1102 olarak Mateos'un belirttiği tarih, Haningmann, İ. A., VII, 236 da Süryani Mihail'den naklen 18 Eylül 1101 olarak geçmektedir.

⁴⁵ A. Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981, 201.

⁴⁶ Mateos, 231; Kılıçarşlanın ölümü ile Hristiyanlar o'nun için büyük matem tutmuşlar, Honingmann, İ. A., VII, 236.

⁴⁷ Mihail, III, 251.

⁴⁸ Oğuz, 87; Köymen, 263-265.

⁴⁹ İbni Bibi, 22, 80; İbnül Esir, XII, 74; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devlet teşkilatına methal, Ankara, 1984, 6.

Süleyman, akabinde İzzeddin Kaykavus'un," 1211 de Selçuklu tahtına oturmasıyla Malatya Alaaddin Keykubad'ın idaresine girmiştir."¹ Fetih hareketleri devam ettiği sırada Moğol akınları Anadolu için tehlikeli olmaya başladı. Ayrıca II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) sultan olmasını kabullenemeyen Harezimliler² altı bin atlıya ulaşan güçleri ile Malatya'yı da yağmalamışlardır."³

Selçukluların önemli askeri ve ticaret merkezlerinden olan Malatya'dan, XI-XIV. y. yılda batı ile doğu, Mısır ile Anadolu ve ötesi arasındaki ticari münasebetleri temin eden yollar geçiyordu."⁴ Bu dönemde büyük bir sanayi ve ticaret şehri olan Malatya da bilhassa dokuma sanayinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. 1336 yılında Anadoludaki şehirlerin varidatlarını yazan eserlerde Malatya'nın da gelirleri batı ve orta Anadolu şehirlerine göre hayli yüksek olduğu kayıtlıdır."⁵ Anadolu Selçukluları hakimiyetinde Malatya, en ihtişamlı dönemini yaşamıştır.

Nihayet 1240 Baba İshak ayaklanmasından"⁶ faydalanan Moğollar, 1243 de Selçukluları Köseadağ da bozguna uğrattıktan sonra, Malatya ve çevresini de yağmalamışlardı."⁷ Selçuklu tahtına geçen II. İzzeddin

¹ O. Turan, 326.

² Oğuz, 92-93.

³ O. Turan, 408.

⁴ İbn-i Bibi, 468; Aydın Taneri, Celalûd-Din Harzemşah ve Zamanı, Ankara, 1977, 72; O. Turan, 408.

⁵ Hüseyin Yurttaş, "Sivas Malatya Kervan yolu" II. Battalgazi ve Malatya çevresi Halk Kültürü Sempozyumu (Malatya 19-21 Ekim 1987) İstanbul, 1988, 244.

⁶ Yuvalı, Türk Kültürü, 273, 3.

⁷ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri 1563, I. Ankara, 1988, XIII, XIV.

⁸ Abu'l Farac, II, 557 vd; Oğuz, 101.

Keykavus'un (1246-1279) Moğol baskısına son vermek üzere Anadolu seferine çıkması, ikinci kez Moğolların Doğu ve Orta Anadoluyu istila hareketleri başlamıştır. Neticede Malatya, Harput, Fırat ve Musul bölgelerini de işgal etmişlerdir.⁹⁸ Selçuklu Moğol mücadelesi Memluklu ordusunun 1315 de Malatya'yı, yağmalamasına kadar sürmüştür.⁹⁹ Memluklular şehri terk ettikte sonra şehir İlhanlı hakimiyetine girmiştir.¹ Daha sonra bir süre Malatya, Eratna beyliğinin (1335-1381) elinde kalmıştır.¹⁰⁰

XIV. y. yılın ikinci yarısında tarih sahnesine çıkan Dulkadiroğulları, 1339 da Karacabey önderliğinde Elbistan ve Maraş bölgesinde Memluklu himayesinde Malatya ve Harput sınırlarına kadar ulaşan bir beylik kurmuştur.¹⁰² 1360 yılında bir Türkmen reisi olan Malatya Emiri Ömer Bey¹⁰³ Eratnalılardan şehri almıştır. 1362'de Ömer Bey'in ölümü üzerine halk şehri Memluklulara teslim etmiştir. Bu da Memluklu, Dulkadirli beyliği ile aralarının açılmasına sebep olmuştur.¹⁰⁴ ve Malatya Memlukluların bir hudud şehri olarak bu devletle Dulkadirliiler arasında mücadele sahası olmuştur. Daha sonra Anadolu'ya büyük bir tehdit olarak Timur yönelmiştir.

Timur, 1394-1397 tarihinde Dicle'yi aşarak Malatya'ya kadar

⁹⁸ Oğuz, 104; Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, 183.

⁹⁹ O. Turan, 191, 192.

¹⁰⁰ O. Turan, 191.

¹⁰¹ Gögebakan, 35.

¹⁰² Gögebakan, 36.

¹⁰³ Ömer Bey, Eskimalatyada Emir Ömer Bey Mahallesindeki Ömer Bey Meseidinde Medfundur. T. D. 408, 5 R. Yinanç, M. Elibüyük, 11, 26, 49.

¹⁰⁴ Refet Yinanç, Dulkadiroğulları Beyliği, Ankara, 1989, 19-20.

sokulmuş, fakat karşısında Memluklu Sultanı Berkuk'u ve Orta Anadolu'da güçlü bir devlet'e sahip olan Kadı Burhaneddin'i bulmuştur.¹⁰⁵ Mısır Sultanı Berkuk'un ölümü üzerine (1399), I. Beyazıd gibi güçlü bir hükümdara sahip olan Osmanlı devleti Memluklu nüfus sahasına inerek Fırat havzası boyunca Malatya, Elbistan, Behisni, Darende ve Divriği'yi idaresi altına alarak hudutlarını doğuda genişletmiştir.¹⁰⁶ Osmanlı Devleti'nin doğuya yönelme politikası ile birlikte, Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlama yolunda attığı adımlar, O'nu bu sırada doğudan batıya yönelen Timur tehlikesi ile karşı karşıya getirdi.¹⁰⁷

Nitekim Malatya'nın işgalinden müteessir olan Memluklu emirlerinin şikayet ve teşviki ile 1400 yılında Anadolu'ya giren Timur, Sivas, Elbistan ve neticede Malatya'yı fazla mukavemet görmeden teslim almıştır.¹⁰⁸ Timur'un Malatya'dan ayrılmasından sonra Dulkadiroğulları tekrar şehre hakim oldu. Daha sonra Memluk nüfuz sahasındaki Türkmen gruplarından biri olan Köpekoğulları'nın¹⁰⁹ Malatya'ya çok kısa bir süre hakim oldukları kaynaklardan¹¹⁰ anlaşılmaktadır.

Karamanoğulları, Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları arasında mücadele sahası olmaktan kurtulamayan Malatya ve civarı, 1442 den sonra yeniden Osmanlı Memluklu mücadele sahası olacaktır.¹¹¹ Nitekim 1468'de

¹⁰⁵ Göğebakan, 40.

¹⁰⁶ Edirneli Oruç Bey, Oruç Bey Tarihi, (Nşr. N. Atsız) Ankara, 1972, 57; Aşıkpaşazade, Aşıkpaşazade Tarihi, (Nşr. N. Atsız) Ankara, 1985, 74-75; Hoca Sadettin, Et-Tacü't-Tevarih, I, (Nşr. İ. Parmaksızoğlu) Ankara, 1979, 229-231; Mehmet Neşri, Kitab-ı Cihannüma, I, (Nşr. F. R. Unat, M. A. Köymen) Ankara, 1987, 341-345.

¹⁰⁷ Göğebakan, 41.

¹⁰⁸ H. Sadettin, I, 235-236.

¹⁰⁹ Refet Yinanç, 36; Faruk Sümer, Oğuzlar, İstanbul, 1980, 262.

¹¹⁰ R. Yinanç, 42.

¹¹¹ R. Yinanç, 61, 63.

Şahsuvar Bey'in Darende'yi almasından sonra 1469 da Malatya üzerine yürümeleri ve şehrin Memluk valisi Korkmaz'ın Ramazanoğlu Bey'i ile işbirliği yapması sonucu Dulkadir Bey'i yenilmiştir.¹¹²

Fatih Sultan Mehmed'in yardımı ile tahta geçen Alaüddevle Bey, II. Beyazıt zamanında Osmanlılar'dan aldığı yardımla 1483 tarihinde Memluklular'ın elinde bulunan Malatya'yı kuşatmıştır.¹¹³ Osmanlılar'ın yardıma göndermiş oldukları beş bin kuvvetle beraber Alâüddevle Malatya derbeninde Memluklu kuvvetleri tarafından pusuya düşürüldüler. Alâüddevle'nin pusudan haberi olduğu hale haberdar etmeyip kaçması büyük bir yenilgiyi getirmiştir. Bazı kaynaklara göre Alâüddevle Memluklular'a sığınmıştır.¹¹⁴

Yavuz Sultan Selim'in tahta çıktığı 1512 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin sınırları doğudan Fırat'a yaklaşmıştı. Ancak bölge Safevi tehlikesi ile karşı karşıyaydı. İran'dan kaynaklanan Safevi tehlikesinin bertaraf edilmesi ile birlikte, Osmanlı'nın doğu politikası Dulkadiroğulları Beyliği ve Malatya üzerinde odaklaşacaktır.

Çaldıran seferini müteakip Amasya'ya dönen Yavuz Sultan Selim, 1514 de Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmaya karar vermiş, Ordu Mısır'ı feth etmek niyetiyle 5 Haziran 1516 tarihinde İstanbul'dan hareket etti.¹¹⁵ Diğer taraftan Sinan Paşa'ya Kayseri'de toplanan kuvvetleri alarak, Malatya yoluyla Diyarbakır hududunda kendilerini beklemesi emredilmişti. Sinan Paşa (28 Temmuz 1516) tarihinde Elbistan

¹¹² Şehabettin Tekindağ, "Fatih devrinde Osmanlı-Memluklu Münasebeti" Tarih dergisi, 30, 1976, 77, 82; R. Yinanç, 66-69.

¹¹³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1984, II, 190; R. Yinanç, 81.

¹¹⁴ Hoca Sadettin, III, 246-247; Aşıkpaşazade, 214; Uzunçarşılı, II, 191.

¹¹⁵ Hoca Sadettin, IV, 292, 331.

üzerinden Malatya'ya geldiğinde savunmasız şehir kolayca alınmıştır.¹¹⁶ Bu sefer münasebetiyle Malatya, Darende, Gerger, Behisni, Divriği, Kahta, Ayıntap, Adana gibi kaleler zapt edilmiş, Memluklu topraklarında girişilen hareketla, Osmanlı devleti toprak bakımından genişlemiştir.¹¹⁷ Bölgede Osmanlı idaresi altında birleşme bütünleşme uzun bir aradan sonra tekrar sağlanmış, mahallî beylerin tahakkümü kırılmıştır.¹¹⁸

İlkçağlardan itibaren önemli bir hudut şehri olan Malatya'nın Osmanlı idaresine girdikten sonra sıradan bir Anadolu şehri haline geldiği görülmektedir. Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra bir müddet dirlik ve düzenin hakim olduğu Malatya ve civarında XVI. y. yılının ilk yarısından itibaren görülen bir takım hareketler bölgeyi olumsuz etkilemiştir.¹¹⁹

Malatya 1520 den sonra kısa bir süre Dulkadir Eyaletine¹²⁰ daha sonra vilayet'i Arap'a bağlı bir sancak olmuş¹²¹ bunu müteakip 1527 ye kadar Şam Eyaleti içinde yer almış.¹²² Bu tarihten sonra Rum-i Hadis Eyaletine bağlanarak¹²³ 1534 e kadar beyler beylik olarak yer almış oluşunu kaynaklarda görmekteyiz. 1568 tarihinden itibaren Dulkadir

¹¹⁶ H. Sadettin, IV, 292, 331.

¹¹⁷ J. V. Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, II, İstanbul, 1983, 481, vd. Solakzade, II, 56.

¹¹⁸ H. Sadettin, IV, 246; Bayram Kodaman, Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdari durumu, Ankara, 1986, 12.

¹¹⁹ F. Sümer, Oğuzlar, 170; Peçevi, I, 90-91; Solakzade, II, 151 vd.

¹²⁰ T. Baykara, 87; M. Halil Yinanç, "Dulkadirliiler", İ. A. III, 661.

¹²¹ Baykara, 25.

¹²² Baykara, 88-89.

¹²³ İsmet Miroğlu, "Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası", Ankara, 1990, 20.

Eyaletine bağlanıp 1574 yılına kadar bu durumu muhafaza etmiştir.¹²⁴ Bu tarihten itibaren 1609 tarihine kadar bir boşluk olmakla birlikte, mühimme kayıtlarına göre Malatya'nın Dulkadir Beyberbeyliğine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

1530 tarihli Tahrir Defterine göre Malatya sancağı şehir, kasaba, küçük Hacılı, Arguvan, Keder Beyt, Cubas, Muşar, Kömri, Karahisar, Ağce-Dağ nahiyeleriden meydana gelen Malatya sancağı, Malatya kazası, Gerger, Kahta, Besni, Divriği ve Darende kazalarından teşekkül etmiştir.¹²⁵

1560 tarihine göre Malatya, Gerger, Kahta, Behisniden teşkil etmekte, bu tarihte Arapgir sancağı, Darende ile birlikte Divriği sancağı ayrı ayrı sancaklar halinde görülmektedir.¹²⁶

1609 tarihinden sonra Maraş Eyaleti sancakları içinde Samsat, Ayntab, Maraş ve Kars-ı Zülkadriye ile birlikte yer alan Malatya¹²⁷ 1653 den 1730'lara kadar aynı eyalet içinde yer alacaktır.

Malatya 1831 tarihinden sonra önce Maraş, çeşitli tarihlerde Harput Eyaleti ve Diyarbekir vilayeti arasında el değiştirmiştir.¹²⁸

Osmanlı yönetiminde Malatya bir sınır kenti olmaktan çıkmıştır. XVII. y.y. ortalarında Malatya'ya gelen Evliya Çelebi, 5265 adet yapının olduğunu, hepsinin bağlı, bahçeli toprak örtülü eski yapılar, hepsinin şehrin etrafında kale duvarlarının olmadığını, ancak şehrin kapılarının olduğunu, bunların gece kapandığından bahsetmektedir. Ayrıca şehrin 32 mahallesi olduğunu, bunlardan yedi tanesinin Ermeni

¹²⁴ Baykara, 104.

¹²⁵ Tahrir Defteri 408; 1-283, 283-416, 416-566, 566-676 vd.

¹²⁶ R. Yinanç, M. Elibüyük, XIII.

¹²⁷ Evliya Çelebi, III-IV. 420.

¹²⁸ Meydanlarouse, "Malatya" VIII, 287.

mahallesi olduğunu belirtmektedir.¹²⁹

XIX. asrın başlarında Eski Malatya harap olmuş bir halde idi. Bu günkü yerine Aspuzan bağlarına taşınmasına, 1838 de Doğu Anadoludaki Osmanlı Ordusunun Ordugahını Malatya'ya taşıması ve kışın orada konaklaması sonucu, halk, kışı bağ evlerinde geçirmek zorunda kalmıştır. Ertesi yıl Ordu kentten ayrıldığında, halk harap olan evlerine daha dönmemişlerdir. Bundan sonra halk Aspuzu bağlarında yerleşime geçmiştir. Ve Malatya "Eski Malatya" olarak anılmıştır.¹³⁰

Aspuzu bağları olarak ifade edilen yerde bu günkü Malatya'nın yerleşimi başlamıştır. 1907 Mamuret'ül-Aziz Vilayet Salnamesine göre, Malatya kazasında 50 Cami, 40 Mescid, 1 Medrese, 1 Rüşdiye bulunmaktadır.¹³¹ Cumhuriyetten önce mutasarrıflık, Cumhuriyetten sonra il olmuştur.¹³² Günümüzde merkez ve 13 ilçeden müteşekkil büyük bir il niteliğini taşımaktadır.

¹²⁹ Evliya Çelebi, III-IV, 421, 422.

¹³⁰ Darkot, İ. A., VII, 230; Yurt Ansiklopedisi, VIII, 5482.

¹³¹ Yurt Ansiklopedisi, VIII, 5482.

¹³² Meydanlarouse, VIII, 287.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALATYA VE ÇEVRESİNDE ZİYARET VE ZİYARET YERLERİ

ZİYARET: Bir mekânı gezmek, görmek ve incelemek gibi amaçlarla beraber, kutsal olarak bilinen (ev, türbe, mezar, su, ağaç, taş, ocak... vb) değerlerin bulunduğu yerlere gitmek, bu kutsal mekânlarda dua etmek, dilekte bulunmak, onlarla beraber olmak ve onların yardımını ummak maksadıyla yapılan gezilerdir.

Bu tür ziyaret yerleri, adak yerleri olarak da isimlendirilmektedir. Bu münasebetle Adak: Tanrıya, kutsal tanınan bir şahsa, bir yere (ağaç, su, taş, kuyu, tekke, ocak... vb.) bir şey'e herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı bir vaad, şartlı bir söz, bazan şartlı bazan peşin (mum, para, seccade... vb) bir and olarak, ferdi veya toplulukça yapılan davranış olarak görülmektedir.¹¹¹ Bu adak bir nesne olabileceği gibi; bir davranış tarzı, bir dua da olabilir.

Bu ölçülere uygun olarak, ben Malatya ve çevresinde bulunan ziyaret yerlerini incelemeye gayret edeceğim.

A- MALATYA - MERKEZ

1. KEŞŞAF HOCA

1862 yılında Malatya'da dünyaya gelen Keşşaf Hoca Kirişçizade

¹¹¹ Hikmet Tanyu, Ankara ve çevresinde adak ve adak yerleri, Ankara, 1967, 9.

Mustafa Efendi'nin oğludur. Ermiş bir kişi olarak bilinen Keşşaf Hoca 1938 yılında Malatya'da vefat eder.¹⁴⁴ Mezarı, Malatya merkez Kuyuönü Mezarlığında olup betondan yapılmıştır.

Keşşaf Hoca hakkında bir çok Menkibe anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesi şöyle: Battalgazi ilçesinden Malatya'ya gelmekte olan bir şoför, ilçenin çıkışında Hoca'ya rastlar. "Gel Hocam seni şehire götürüyüm" der. Hocanın cevabı "sen yoluna devam et, ben giderim" der. O günde Cuma olduğundan şoför şehre gelir, arabasını Yeni Caminin yanına çeker, abdest almak ister. O sırada Keşşaf Hocayı musluğun başında abdest alırken görür ve hayretler içinde kalır.¹⁴⁵

Keşşaf Hoca'nın mezarı, özellikle Cuma akşamları genç kızların akınına uğrar. Kadınlar ve kızlar kaderlerinin açılması için bu mezarı ziyaret ederler, dua okurlar, taş yapıştırırlar, mezarın üzerine pilav ve bulgur türü şeyler dökerler ve mezarın başında mum yakarlar. (Bkz. Resim 1) Mezarın başında şişe kırarlar ve yan tarafta bulunan dikenli ağaç'a çaput bağlarlar. Eğer dilekleri gerçekleşirse Kurban keserler. Yaptığım incelemelerde günümüzde de buraya ilgi fazlasıyla devam etmektedir.

2. FADIL BABA

Fadıl Baba (Fadıl Koyunoğlu), Malatya merkez Çarmuzu mahallesinde, Tepebaşı Camisinin Kible yönünde bulunan mezarlıkta mermerden yapılmış bir mezar ziyaretidir.

Fadıl Baba 1918 yılında Malatya'da doğmuş olup, Babasının adı

¹⁴⁴ Ali Helvacı, Mehmet Gülseren ve diğerleri, Malatyalı Gönül Sultanları, Ankara, 1991, 74.

¹⁴⁵ Helvacı, 74.

Yusuf, annesinin adı Fatma'dır. Küçük yaştan itibaren bağ ve bahçe işleri ile uğraşmış ve çobanlık yapmıştır.¹³ Daha sonra ilim ve tasavvufu uğraşmıştır. Mevlâna ve Halil İbrahim dergahında uzun süre kalmıştır. Geceleri sürekli namaz kıldığı, gündüzleri oruç tuttuğu ve namaz kılmaktan alnında secde izleri görüldüğü anlatılmaktadır.

Fadıl Baba'nın sağlığında kendisinden dua, feyz ve himmet almak için, yurdun çeşitli yerlerinden çok insanın ziyaret'e geldikleri anlatılır. 29.12.1981 tarihinde Malatya da inzivaya çekildiği yerde vefat etmiştir. Vefatından sonra da kendisine gösterilen ilgi devam etmiştir. Şehir halkı her türlü sıkıntı ve hastalıklarında burayı ziyaret edip, dua okuyarak dilekte bulunmaktadırlar. Kurban pek görülmemektedir. Dileği gerçekleştirenler kendi evlerinde kurbanlarını kesiyorlar. Burası da özellikle Cuma akşamları ziyaret ediliyor.

3. DİLEK MEZARI

Malatya merkez Sancaktar Mezarlığında eski lahit bir mezar ziyaretidir. Adı ve kimliği hakkında bir bilgi mevcut değildir. Kitabesi sökülmüş durumdadır. Rivayet'e göre bu mezar'ın bir Ermeni kıza ait olduğudur.

Genç kızlar kaderlerinin açılması için bu mezar'a taş yapıştırırlar, mum yakarlar ve mezarın yanında şişe kırarlar. Ziyaretler özellikle Cuma akşamları yapılır.

4. BABUKLU ZİYARETİ

Malatya-Merkez Sıtmapınarı semtinden Ancarlı mahallesine giderken

¹³ Helvacı, 43.

yolun kenarında taş ve topraktan müteşekkil yüksekçe bir mezardır. Halk arasında Babuklu Ziyaret'i olarak isimlendirilmektedir.

Bu Yatır'ın gerçek adı ve tarihi kişiliği bilinmemektedir. Mezar'ın yanındaki ev de oturan kadın'nın ifadesine göre mezar'ın 250-300 yıllık olduğu ve burada yatan Zât'ın Evliya olduğudur.

Bu ziyaret'e özellikle Perşembe günleri ziyaretçi gelmektedir ve üç Perşembe üst üste ziyaret edilir. Burası çocuğu olmayan kadınlar, herşecit hastalar ve dileği olanlar tarafından ziyaret ediliyor. Ziyaret esnasında dua okunur, mezarın üzerinde mum yakılır, taş yapıştırılır ve dut ağacına çaput bağlanır. Ayrıca mezarın kenarında hasta yatırılır ve dileği olanlar mezar'ın etrafında 3-5 defa dönerler. Dileği gerçekleşen ve hastalığı geçenler mutlaka burada Kurban keserler.

Mezarın yanındaki ev de oturan kadın; geceleri Yatır'ın ayak seslerini duyduklarını, abdest aldığını gördüklerini, gece ışık yandığını ve gerek kendisinin gerekse çocuklarının bir kaç defa mezarın yanında namaz kılarken görüp korktuklarını anlattı. Günümüzde de buraya ilgi devam etmektedir.

5. VENK ZİYARETİ

Malatya Merkez Venk Köyünde (Malatya-Elazığ karayolunun şehir gösteren mevkiinde) bir tepede Ermeni Kilisesinin yanında bulunan bir Mezar Ziyaretidir. Yatır'ın adı ve tarihi kişiliği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yöre halkı Cercis Peygamber'in burada yattığına inanmaktadır.

Günümüzde kalbi sıkışanlar, sinir hastaları ve korkanlar bu ziyarete götürülürler. Hastalar yatırılır, kurban kesilir. Bu ziyarete

ilgi günümüzde devam etmektedir.

6. ÇOBAN DEDE:

Çoban Dede ziyareti, Malatya merkez'e bağlı Konak kasabasındadır. Horata Suyunun kaynağında bulunan Horasan Dede türbesinden 200 m. kadar yukarıda, Çoban Dede deresi'nin başlangıç noktasında dallarına bez parçaları bağlanmış bir İdris Ağacı'nın bulunduğ yerd bahçelerin bitişigindedir. Çoban Dede'nin burada gömülü olduğı anlatılır. Mezar belli değildir. Burada ilkbahar aylarında su kaynar bu süre içerisinde genelde ziyaretçisi çok olur. Ziyaretçiler burada yemek yapar, dua okur ve ağaca çaput bağlayarak dileklerde bulunur.

Rivayete göre Horasan Baba'nın Nebi adında bir kardeşi varmış, çobanlık yaparmış, Horasan Baba Horasan'ı terk edince çok dertlenmiş, hem çobanlık yapmış hem de kardeşini aramış. Çobanlık yapa yapa Beydağı'na gelmiş. Çoban Nebi Beydağında koyunlarını otlatırken bir taşın gölgesine oturmuş taştan uğultular duymuş, kırmaya başlamış, taşı kırıldığı yerden koca bir su çıkmış, orası hemen göl olmuş, çoban Nebi değneğini suya atmış, deyneğin izini süre süre Horata'ya gelmiş, deynek orada çıkmış. Suyun kenarında türbe görmüş sora sora onun kardeşine ait olduğunu öğrenmiş. Çoban Nebi kardeşini bulunca iyilere karışmış ve halka demişki kırk gün içinde ölürsem beni deyneğimin çıktığı Horata Suyu'nun gözüne gömün demiş. Kırk gün içinde ölmüş suyun gözünün yanında ağacın gölge kısmına gömmüşler. O zamandan sonra her bahar çoban Nebi'nin mezarının yanında su üç gözden patlamaya başlamış. Her bahar çiçekler açtığında su üç kere patlarmış, üç kere çekiliyormuş. Halk o suyun gözüne Çoban Dede'nin gözü adını vermiş. Su çekilince Çoban Dede suyunu salmıyor demişler. Suyun gözü patladığında halk

çaputlar bağlar, dilek diler, kurban keser etli pilavlar dağıtırlar.¹³⁷

7. HORASAN BABA (Dede)

Malatya Merkez-Konak Kasabasında, Horata suyunun çıktığı yerde, betondan yapılmış kare mekanlı kubbeli bir türbedir.

Türbenin içinde bir tane mezar bulunmaktadır ve türbe sergilidir. Giriş kapısının yanındaki pencerenin iç kısmına dilek tutularak taş yapıştırılmaktadır. (Bkz, Resim: 2) Fotoğrafta görülen kadın "Allah'ım Kızımın dileğini kabul et" diyerek taş yapıştırdı, daha sonrada kızın kendisi taş yapıştırdı.

Horasan Baba hakkındaki bilgiler efsanelere dayanmaktadır. Efsane'ye gör: Horasan Valisi olan Horasan Paşa, halka çok eziyet edermiş.

Bir gece rüyasında halkın kendisine işkence yaptığını, cehennemde yandığını görmüş, korkmuş tövbe etmiş. Allah'a yalvarmış ve mevkisini ve zenginliğini bırakarak kaçmış, kaçarken Beydağı'na gelmiş, oradan Konak'a gelmiş, çevrede su yokmuş yanında oturduğu bir taş'a asasını vurmuş su fışkırmış ve buraya yerleşmiş. Sonraları mal-mülk edinmiş. Halk O'nu ululardan saymış ve Horasan Paşa yerine Horasan Baba denilmeye başlanmış, oradaki suya da Horata denmiş. O buz gibi su dan içenin dileklerinin gerçekleşeceğine inanılmış ve daha sonra bu bölgenin adı Horata olmuş.

Horasan Baba herkese iyilik ve yardımı ile tanınmış, gün gelmiş ölmüş ve Horata suyunun kıyısına gömüştür, bir de topraktan türbe yapmışlar. Türbelere karşı olan Yüzbaşı Mümtaz türbeyi yıktırmış,

¹³⁷ Efsanelerimiz, İnönü Üniversitesi Efsane derleme yarışması, yayına hazırlayanlar, Prof. Dr. Cavit Kavcar, Öğretim Görevlisi Mehmet Yardımcı, İ. Üniversitesi Yayını, 2. baskı, Malatya, 1990, 51.

çarpılmış kırk gün içinde ölmüş. Bu olay Seyd Ahmet adında bir delikanlının rüyasına düşmüş. Askere gidip geldikten sonra türbeyi yapmaya söz vermiş...

Seyd Ahmed türbeyi daha geniş bir şekilde yapmış. Daha sonra yolu genişletmek için Türbeyi geriye almak istemişler. Horasan Baba, ustanın rüyasına girmiş, usta çok korkmuş bu işten vaz geçmiş. Bundan sonra kimse bu türbeye dokunmamıştır, en son Belediye şimdiki şekliyle düzenlemiştir.¹¹²

Günümüzde burası Malatya'nın en güzel sayfiye yeri olarak düzenlenmiştir. Türbeye gelen ziyaretçiler dua okuyorlar, bazıları iki rekat namaz kılıyor, mezarın üzerine para atıyorlar, buğday ve bulgur döküyorlar, mum yakıyorlar ve gerek mezar taşına gerekse pencerenin iç duvarına dilek tutarak taş yapııştırıyorlar. Dileği gerçekleşenler burada mutlaka kurban keser. Duvarlarda "Allah'ım beni kaza ve belalardan koru", "Allah'ım bana yardım et" gibi yazılar bulunmaktadır. Yağmur duası da burada yapılır.

Bu ziyaret'e genç kızlar dileklerinin gerçekleşmesi için gelirler, psikolojik huzursuzluğu olanlar, vücudunda ağrıları olanlar ve hasta çocuklar buraya getirilmektedir. Başka dilekleri olanlar da ziyarette bulunuyor. Buradaki suyun da bütün dertlere deva olduğuna inanılır. Özellikle Perşembe ve Pazar günleri ziyaret edilir.

8. HACI BAYRAM

Malatya merkez Bulgurlu köyünde kerpiç ve üzeri direk örtülü bir türbedir. Yöre halkı Hacı Bayram Ziyareti olarak isimlendirmektedir. Bu zatın nereden, ne zaman geldiği ve ne zaman vefat ettiği

¹¹² Kavcar, Efsanelerimiz, 230-233.

bilinmemektedir.

Yöre halkı bu ziyaretini korur, temiz tutarlar çeşitli sıkıntıları ve hastalıkları olanlar bu ziyaret'e gidip, dua okurlar, türbenin içinde otururlar ve dilekte bulununarak kurban adarlar. Dileği gerçekleşenler kurban keser.

B- AKÇADAĞ

1. ŞEYH HACI ALİ KARA (1900-1971)

Şeyh Ali Kara 1900 yılında Akçadağ'ın Aşağı Örüşkü köyünde dünyaya gelir. Yine aynı köyde 29 Nisan 1971 yılında vefat eder. Defnedildiği köyün mezarlığında üzerine muazzam bir türbe yapılmıştır. Türbe kubbeli olup etrafı çevrilmiştir, mezar mermerden yapılmıştır. (Bkz. Resim: 3)

Babası Aliseydi Efendi anası Fatma Hatun olan Ali Efendi'nin ailesi ibadetine düşkün ve ihlaslı bir aile olarak tanınır. Küçük yaşlardan itibaren çevredeki hocalardan ders alır. Örnek ahlakı ve dürüstlüğü ile kendisini sevdirebilir. Tasavvuf'a intisabı ise, Mürşidi Bağdad doğumlu Şeyh Osman Nuri Ölmeztoprak ile tanışmasıyla başlar. Taavvufta yüksek makamlara ulaşır.

Ali Efendi, çevredeki cehalet, ilkellik ve eşkıyalıklara son vermek için büyük mücadele veriyor. Yöre halkı da bu durumu şöyle ifade ediyor: Şeyh'in ortaya çıkması kadar, her türlü haksızlık, hırsızlık, ahlaksızlık ve cinayet gibi suçlar bu bölgede işleniyordu. Şeyhin ortaya çıkmasından sonra her tarafa huzur ve güvenlik hakim oldu. Şeyh çevresine bilinçli ibadeti, devlet ve millet'e hizmeti tavsiye edip, teknolojiye yararlanmaya teşvik etmiş ve kısa bir sürede yurdun dört yanından Şeyhin sohbetlerine katılımlar olmuştur.

Şeyh Ali Efendi için anlatılan kerametlerden iki tanesi şöyledir: Bir köy bekçisi işlek bir yolun sakin bir saatinde elinde tüfeği ile giderken Ali Efendi'yi hatırlar, üzerine methiye söyler ve cezbe girer. Yola uzanıp çırpınır, elindeki tüfeği düşer. Bir süre sonra kalkıp gider. Tüfeğini orada unutur. Bu hali geçtikten sonra iki gün geçer ancak tüfeği yoktur. Ali Efendi bekçiye haber gönderir: "İki gündür bize tüfek bekçiliği yaptırıyor, gidip tüfeğini yolda yuvarlandığı yerden alsın" der. İnsan ve arabaların geçtiği yolun ortasındaki tüfeğe iki gün hiç bir şey olmamıştır. Bekçi gidip tüfeğini bıraktığı yerden alır.

Yine bir yatsı sonu yatma zamanıdır. Şeyh Ali Efendi, yatağını pencere önündeki sedirin üzerine değilde dibine yapılmasını ister. Hanımı ise sedirde kendisine özel yatak açar. Şeyh "aşağı yanıma gel" derse de sonunu göremeyen hanımı yatağına girer... Biraz sonra pencerenin önündeki dut ağacından iki el silah sıkılır, camlar kırılır ve av tüfeğinin saçmaları yatağa saplanır. Hanımı kendisini Şeyhin yanına atar. Şeyh "ben sana yanıma gel demedim mi?" şeklinde takılır. Olay köyde çabuk duyulur ve Şeyhi vurmak isteyen kişi tesbit edilir. Bir grup, sabahleyin intikam almak için Şeyhten izin istemeye gelirler. Bir de bakarlar ki öldürmek istedikleri kişi, Şeyh'in odasında, hem de Şeyhten yukarıda sedirde oturuyor. Şeyh, eliyle adama üzüm ikram ediyor. Şaşırان mürüidler "Hiç değilse beddua etsen ya" diye içlerinden geçirirler. Şeyh "Bizim görvimiz beddua değil, dua edip ıslah etmektir" der. Şeyhin bu niyet ve davranışı karşısında akşam evi kurşulayan adam tövbe eder.

Şeyh'in türbesi sürekli ziyaretçilerle dolup taşıyor, çocukları olmayan, ağırları olan maddi ve manevi sıkıntıları olanlar, kısaca her

çeşit dilek için ziyaret ediliyor. Türbede Fatiha okunur iki rekat namaz kılınır. Mezarın üzerine para atılır. Türbenini içinde mezar kısmı demir parmaklıklarla ayrıldığı için mezara el sürme imkanı olmuyor. Korkuluk demirlerine el ve yüz sürüyorlar.

Bazı ziyaretçiler burada kurban kesiyor, bazıları getirdikleri yiyecek, bisküvi, şeker vb. şeyleri dağıtıyor Türbenin avlusunda Şadırvanlı Çeşme de bulunmaktadır. Türbenin hemen yanında Şeyh'in Çobanı Bayram Boran'ın mezarı var. O mezarda öpülüyor ve etrafında dönülüyor, yüz sürülüyor. (Bkz. Resim: 4) Müridleri genellikle Cuma akşamları ziyaret ediyor.

Bu Türbe, Şeyh'in ölüm yıl dönümlerinde binlerce ziyaretçi tarafından ziyaret ediliyor. Bunların, Bursa, Ankara, Yozgat, Adana, Eskişehir, Konya, Mersin, Adıyaman, Kayseri gibi illerden otobüslerle geldiklerini müşahade ettim. Bu yıl dönümlerde yüz'e yakın kurban kesiliyor. Etli bulgur pilavları ve yemekler yapılıyor ve mevlid okunuyor. Köy adeta panayır alanına dönüşüyor

2. TERZİ BABA

Akçadağ-Ören Kasabasında dere kenarında basit taşlardan yapılmış bir türbedir. İçinde bir tane mezar bulunmaktadır. Bu zatın gerçek adı ve kimliği meçhuldür. Yöre halkı ermiş bir kişi olarak ifade ediyorlar. Türbenin yanında, Dut ve İğde ağaçları bulunur.

Bu ziyaret'e yöre halkı çocuk, hastalık ve dilek için gelmektedirler. Özellikle Cuma akşamları mum yakılır. Kurban olarak, Koyun, Keçi, Horoz kesilmektedir. Ağaçlara, çaput bağlanıyor. Ayrıca yağmur duası da burada yapılır.

3. ŞAHMERDAN

Akçadağ ilçesi Karapınar köyü'nde duvarları taş ve toprak olup üstü örtülü olan bir ev ziyaretidir.

Rivayet'e göre çok eskien bu evde bir adam oturuyormuş. Bu adam her gece rüyasında "Evimi terk et" diye birisinin söylendiğini işitirmiş, adam aldırış etmemiş. Bir gün kalktığında, evinin içindeki eşyaları dışarı atılmış, kapısı ters dönmüş görüyor. O gün bu gündür ziyaret olarak kullanılmaktadır.¹⁴⁰ Evde mezar bulunmayıp, evin önünde dikenli bir ağaç vardır. Ev'in gizli yatır olduğunu inanılır.

Bu ev her çeşit dilek için ziyaret edilmektedir. Dileği olanlar ağaca çaput bağlarlar. Dilekleri gerçekleştirenler burada kurban keserler.

4. GAL HASİK

Akçadağ'a bağlı Taşevler ile Darende'ye bağlı Yenipınar köyleri arasında basit taşlardan yapılmış bir türbe ziyaretidir. Yatır hakkında kaynaklarda bilgiye ulaşamadık. Ancak halkın ifadelerine göre Gal Hasik Arapgir dolaylarındaki Atmalı aşiretinden gelir, buraya yerleşir, kısa sürede sevilen ve sayılan bir kişi olur.

Menkıbe olarak anlatıldığına göre: Gal Hasik köylülere hizmet olsun diye bir değirmen kurmaya çalışır. Değirmeni kurar, değirmene su getirmek için hazırladığı kanalın önündeki büyük kayayı bir türlü çıkaramaz, günlerce uğraşır, Allah'a yalvarır, bir çözüm yolu arar. Bir gece rüyasında kendisine "kayanın çevresini bir kez daha kazdır, kayanın ortasında delik görülecektir, bu delikten suyu geçir" denir. Hemen kalkar söylenenleri yapar ve suyu geçirir. Halkın sevgisi bir kat

¹⁴⁰ Helvacı, 47.

daha artar. Halen bu kanal ve delikli taş durmaktadır.¹⁴¹ Her türlü hastalık ve dilek için bu türbe ziyaret edilmektedir.

5. DUR ABDAR

Akçadağ, Doğanlar köyünün Saçmalı mezrasının günyine düşen tepenin üstündedir. Türbe basit taşlardan yapılmış üstü direklerle örtülü, (toprak) çamur sıvalıdır. İçerisinde bir tane mezar mevcut olup, etrafında ağaç, su ve yakınında ev bulunmamaktadır.

Burada yatan Dur Abdar'ın kimliği hakkında tarihi bir bilgi yoktur. Halk bilgisi olarak bu zatın, İslâm ordusunda başarılı bir asker olduğu, Roma imparatorluğu ile mücadele ederken savaşta yaralanıp şehit düştüğü rivayet edilir. Ayrıca bu mücahitin savaşçı müslümanlara su taşıyan birisi olduğu, su taşırken şehit olabileceğide anlatılıyor.¹⁴²

Ziyaret'e gelenler önce fatiha okurlar, dua ederler, dilekte bulunurlar, mum yakarlar. Getirdikleri yiyecekleri hem dağıtır hemde kendileri yerler. Ayrıca türbeye su taşıyıp etrafına dökerek dua okurlar. Ve türbenin etrafında 3-5 defa dönüp hastanın ağrıyan yerlerin taş sürerler, kurban keserler.

Ziyaretin özel bir zamanı olmamakla birlikte Perşembe ve Cuma günleri daha yoğundur. Ziyarete ağrı, sızı, felç gibi hastalıklar için geldikleri gibi dilek içinde gelenler mevcuttur.

Dur Abdar'a ait şöyle bir keramet anlatılıyor: Dur Abdar, sade bir vatandaş olarak köyünde yaşarken, birgün kendisine değirmen nöbeti geldiği söylenir. Değirmen nöbetine gitmek için çıkarken, bir başkası

¹⁴¹ Helvacı, 24-28.

¹⁴² Helvacı, 138.

gelir (aynı zamanda) su nöbetinin geldiğini haber verir. O'na da "geliyorum" diyen Dur Abdar'a biraz sonra köyde davar otlatma nöbetinin geldiği bildirilir, çobanlık içinde hazırlıklı olarak çıkan Dur Abdar her üç nöbet içinde "Evet geliyorum" der ve aynı gün ve saatte her üç yerdeki nöbetini de ifa eder. Bu olayı yakından bilen çevresinin Dur Abdar'a olan saygısı bir kat daha artar.¹⁴¹

Yöre halkı, 1974 yılında Kıbrıs Barış hareketi sırasında, türbenin olduğu yerden uçakların kalkıp Kıbrıs'a gittiğini ve tekrar gelip bu dağın tepesine, türbenin önüne indiğini anlatmaktadır.

Yöre halkı, bu ziyaret'e olan ilginin günümüzde devam ettiğini, çevre ilçelerden de ziyaretçilerin geldiğini ifade ettiler.

6. DİKEN DEDE

Akçadağ ilçe merkezine yakın, yatılı bölge okulunun üst kısmında, eskiden diken ve çalılarla kaplı bir yer iken günümüzde kayısı bahçesi olarak düzenlenmiş, kayısı ağaçlarının arasında üç tarafı büyük taşlarla çevrilmiş kuzey kısmında açıklık bırakılan orta kısmı toprak bir mezardır. Burada yatan zatın kimliği hakkında tarihi bir bilgi yoktur. Diken Dedenin, Dur Abdar ile beraber İslâm ordularında yer aldığı Rumlarla mücadele de yaralandığı ve yakındaki çeşmeye sığındığı, pınara yakın bir yerde şehit düştüğü anlatılmaktadır. Mücahidin ismi bilinmemektedir. Eskiden burası dikenli bir mevki olduğu için bu isim verilmiştir. Ziyaretin yakınında su mevcuttur, bu su da şifalı kabul ediliyor. Kayısı ağaçlarının dışında herhangi bir ağaç mevcut olmadığı için, çeşitli ağaç parçalarına çaput bağlanıp taşların arasına sıkıştırılıyor. (Bkz. Resim: 5)

¹⁴¹ Helvacı, 138.

Bu ziyaret'e getirilen hastalar mezarın ya taşlarla çevrili orta kısmında ya da dış kısmında belli bir süre yatarlar, ordan toprak alıp yerler ve götürürler. Çaput bağlarlar, taş yapıştırırlar, mum yakarlar, taşlara isim yazarlar ve çeşme'den ya yıkanırırlar ya da su içerler, ağrıyan yerlerine sürerler ve giderken de su götürürler. Hastalık ve dilek için kurbanını beraberinde getirenler olduğu gibi, hastasının iyileşmesi ve dileğinin gerçekleşmesi halinde kurban adayanlar da vardır. Ziyaretçiler kurbanını kestikten sonra yemek yaparlar çevreye dağıtırlar ve kendileri de yerler. Kurbanı olmayanlarda, götördükleri yiyeceklerden yemek yapıp orada dağıtırlar ve yerler. Burası Perşembe ve Pazar günleri daha çok ziyaret edilmektedir.

Bu ziyaret'e çocuğu olmayan kadınlar, çocuğu olupta yaşamayanlar, akli dengesi bozuk olanlar, sıtma, felç, romatizma ve sinirsel hastalıklar için gelirler. Hastalıkları geçen ve dilekleri gerçekleşen mutlaka burada kurban keser. Çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olduğu, hastaların iyileştiği anlatılmaktadır.

7. SULTAN YUSUF (Hacı Yusuf)

Sultan Yusuf Türbesi Havaalanı yolunda Aksaray Köyü'nün karşısında sol'a giden yoldan iki kilometre iç kısımdadır. Yakınında köy vardır. Bu köy'e Sultan Yusuf'tan dolayı ziyaret köyü ismi verilmiştir. Türbe kerpiç ve üstü çatılı olup geniş bir alanı kaplamaktadır. Türbe iki bölümden oluşuyor, birinci bölümde sekiz tane mezar var, ordan ikinci kısma geçiliyor orada orta kısımda Sultan Yusuf'un mezarı büyükçe yapılmış, ileri kısmı sergili olup ziyaretçilerin oturduğu, iyileşmesi için yattığı mekandır, beri tarafında geniş bir alan betonla tamamen

yükseltilmiş olup, baş ve ayak kısımlarına konulan taşlardan beş mezarın bulunduğu anlaşılmaktadır. Yan tarafta bir küçük oda da yemek kazanları ve kablari mevcuttur. Arka kısmında betondan yapılmış çeşme'de vardır. Sultan Yusuf'un mezarının üstünde yeşil örtüler ve Türk bayrağı serilidir. (Bkz. Resim: 6) Sultan Yusuf'un tarihi şahsiyeti hakkında bilgi mevcut değildir.

Halkın rivayetlerine göre; Sultan Yusuf köyde bir ağanın çobanıdır. Ve aynı zaman da Kadiri tarikatına mensup bir dervıştır, nereden geldiği bilinmiyor, güzel ahlaklı ve dürüst bir kişidir. Türbenin bakım ve korunmasına yaşanmış bir olay neden olmuştur: Kış mevsiminde, evinde sergisi olmadığı için sıkıntı içinde yaşayan bir köylü bir gece Sultan Yusuf'un türbesine gelir, türbede serili olan bir kilim ile bir keçeyi alıp evine götürür ve serer. Yaptığı işin doğru olup olmadığını düşünmekten geç vakte kadar uyuyamaz ve sabaha karşı uyuduğunda kendisine bir ses: "Ben Sultan Yusuf'um, türbemde aldığın sergileri götür hemen yerine ser" der. Köylü uyanır uyanmaz sergileri geri götürür türbe'ye serer. Bu olay çevre'ye yayılır, hem türbenin bakımını ve korunmasını hem de Sultan Yusuf'a duyulan saygınlığı artırır.¹⁴⁴

Türbenin kapısı devamlı açıktır. 80 yaşlarında bir kadın türbenin temizliği ile ilgilenmektedir. Ziyaretçiler daha çok Perşembe ve Pazar günleri burasını ziyaret ederler. Ziyaret'e gelen kişiler türbe de dua eder, mezarların üzerinde mum yakarlar, yeşil örtü, namazlık v.b. şeyler bırakırlar, hatta erik ve kayısı türünden yiyecek dahi bırakanlar görülmektedir. Mezarı öperler, mezar'ın üzerinde mevcut olan beyaz ve koyu renkli taş'ı ağrıyan yerlerine sürerler, öperler. Dilekleri varsa duvarlara veya destek direklerine hatta tavandaki

¹⁴⁴ Helvacı, 121.

direklere yazıyorlar. Namaz kılarlar. Hasta, akıl hastası, felçli bir hasta ise mezarın yanında yatırılır. Mezarların baş kısmında, derin bir yerden toprak alıp yerler ve götürürler. Dışarda mevcut dutlara ve mezarın başına çaput bağlanır. Çoğunlukla kurbanla birlikte burası, ziyaret ediliyor. Kurban olarak Koyun, Keçi, Horoz yaygındır. Kimisi de gileği gerçekleştikten sonra kurbanla burasını ziyaret edip kurban kesiyorlar. Yemek pişirilip evlerden gelenlere dağıtır. Sonra kendileri yiyorlar.

Bu ziyaret'e çocuğu olmayanlar, çocuğu olupta fazla yaşamayanlar, Akli dengesi bozuk olanlar, ağrı ve romatizması olanlar ve evlilik için gidenler çoğunluktadır. Hatta çocuğu olmayıp, ziyaretinden sonra çocuk sahibi olanlar çocuklarının sağlıklı olması için Yusuf ismini veriyorlar. Bu ziyaretten dolayı Akçadağ bölgesinde Yusuf ismi çok yaygındır. Ziyaretçiler çoğunlukla dileklerinin gerçekleştiğine ve hastalıklarının iyileştiğine günümüzde de inanıyorlar. Her zaman ziyaretçisi bulunan bir türbedir.

Çevrede anlatılan kerametlerinden bir tanesi şöyledir: Sultan Yusuf'un ağası Hacca gider, hanımı evde bir gün içli köfte pişirir, hanımın yaptığı köfteyi yerken; "Ağam bu köfteyi çok severdi, değilmi?" diye hanıma söz eder. Hanımda "evet" der. Bunun üzerine "istersen bir bohçaya koy, sıcak sıcak ağama da verip geleyim" der. Ağanın hanımı "Herhalde doymadı da koyunları otlatırken yiyecek" diyerek bir tabak köfteyi ekmekle bohçalar ve çoban'ı Yusuf'a verir.

Yusuf bir süre sonra geri gelerek, hanım'a "köfteleri ağama verdim, memnun oldu der." Kadın inandı gibi görünür ve sağ ol der. Aradan aylar geçer Ağa Hac'dan döner.. Sultan Yusuf'un köfte götürdüğü tabağı ve bohçayı da beraberinde getirir. Hanım şaşırır ve kocasına sorar. Ağa, "Evet Yusuf köfteyi bana getirdi beraberce de tavaf ettik

hem de hacı oldu" diye tanıklık yapar.¹⁴⁵ Bundan dolayı Hacı Yusuf'da denilmektedir. Bunun gibi başka kerametleri de anlatılır. Türbe bekçisi kadın Sultan Yusuf'un geceleri abdest alıp namaz kıldığını köyde görenlerin olduğunu söyledi.

8. BUDELA BABA

Güzyurdu ile Mihmanlı arasında bir düzlüktedir. Buraya yol mevcuttur. Türbe beton olup Kubbe örtülüdür. Türbenin giriş kısmında üstü iki küçük Kubbe ile kapatılmış kenarları açık eyvan bulunmaktadır. (Bk. Resim: 7) Türbenin içinde bir tane mezar olup mermerden yapılmıştır. Mezar kible yönünde yer almaktadır. Mezarın üstünde yeşil örtü kenarlarında da çokça seccade serili bulunmaktadır. Mezar taşında "18. y. yılın Evliyalarından Şeyh Muhammet Budela Veli Hazretleri" yazılıdır. Her ne kadar mezar taşında adından Muhammed olarak bahsetmekte ve 18. y.y. da yaşadığını belirtmekte ise de gerçek kimliği, nereden ne zaman geldiği bilinmemektedir. Mezarın yanında ibrik ve havlu bulunmaktadır. Burada yemek pişirilmesi için özel yerler yapılmış ve burada kazanlar, kablar mevcut olup, kurban kesilmesi için de yer yapılmıştır. Türbenin yanında su kuyusu da vardır.

Buraya gelen ziyaretçiler ilk önce türbeye girip fatiha okuyor, ardından iki rek'at namaz kılıyor, sonra dileğinin kabul olması için süpürge, seccade gibi şeyler getirmişse bırakıyor. Türbede hasta yatırılıyor. Az'da olsa mum izine rastlamak mümkündür. Mezar'ın etrafında dönerek dua ediyorlar. Türbenin dış duvarlarına dileklerini ifade eden yazılar yazıyorlar, alıç cinsindeki dikenli ağaca çaput bağlıyorlar. Ziyaretçilerin bir kısmı mutlaka kurbanla buraya gelir,

¹⁴⁵ Helvacı, 121.

(Koyun, Keçi) kurbanını keser, yemek pişirir dağıtır ve yerler, kimisi de dileği kabul olduktan veya hastalığı geçtikten sonra adağını getirir şükür maksadıyla keser.

Bu ziyaret de daha çok Perşembe ve Pazar günleri ziyaret edilir. İlkbahar ve sonbaharda ziyaretçi daha yoğun oluyor. Buraya akli dengesi bozuk çocuklar, çocuğu olmayan kadınlar ve dilekleri olan ziyaretçiler gelirler. Yağmur duası da burada yapılır.

Geceleri burada ı ışık görüldüğü, abdest alıp namaz kıldığını anlatılmaktadır. Günümüzde ziyaretçisi çoğalmaktadır. Ve türbenin ihtişamı ve çevre düzeni de bunu göstermektedir.

9. SOFU DAYI: HASAN İNAN

Hasan İnan, halk arasında Sof Dayı olarak bilinir. Mezarı Malatya-Ankara yolunun kenarında Karanlıkdere Köyü'nün karşısındaki tepededir. Mezarların kuzey kısmında duvarları beton üstü direklerle örtülü bir oda yapılmıştır. Buradan mezarların olduğu yere geçiliyor. Mezarların olduğu yerin etrafı duvarla çevrilmiştir. Üç tane mezar vardır, diğerleri karısı ve oğluna aittir. Kendisi yirmi yıl kadar önce vefat etmiştir. Şeyh Ali Efendinin müridlerindendir. Karanlıkdere Köyü'nde yaşamıştır. Dedesi ve Babasıda Şeyh olan Sofu Dayı takva sayılan güzel ahlaklı ve tasavvuf ehli olarak bilinir.

Ziyaretçiler her türlü sıkıntı ve dilekleri için buraya gelirler. Daha çok Cuma akşamları ziyaret edilir. Ziyaret esnasında fatiha okunur, iki rekat namaz kılınır, az da olsa mum yakılır. Ziyaretçiler sıkıntılarının geçtiğini ve dileklerinin gerçekleştiğini belirtiyorlar.

10. GÜLLELİ BABA

Akçadağ-Resuluşağı ve Aliçeri Köyler'inin güneyinde meşelik bir dağın tepesinde iki yatır bulunur. Bunlardan bir tanesi taştan yapılmış üstü kapalı türbe içindedir, diğeri de etrafı taşlarla çevrilmiş bir mezardır. Bunların iki İslâm mücahidi olduğu, türbede yatanın adının Mehmet, diğerrinin Abdurrahman olduğu anlatılır. Bu zatlar hakkında tarihi bir bilgiye rastlayamadık. Türbenin yanında ağaç olup su mevcut değildir.

Bu ziyaret'e gelenler şehitlerin ruhlarına dua okurlar, kurban keserler ve dilekte bulunurlar, meşe ağacına çaput bağlarlar. Bazen uzak illerden gördükleri rüya üzerine ziyaret'e gelenlerede rastlanır.¹⁴ İlkbahar ve yaz aylarında, çağunlukla Perşembe günleri hastalık ve dilek için burası ziyaret edilir. Bu türbenin olduğu yerde geceleri ışık görüldüğü için, bazan'da gülle biçiminde ışıklı nesneler fırlattıkları görüldüğü için Gülleli Baba denildiği anlatılmaktadır. Hatta Kıbrıs Barış Hareketi sırasında burada çok şiddetli patlama seslerinin duyulduğundan bahsedilmektedir. Halk arasında topçu baba'da denilmektedir.

11. HAYDAR BABA

Akçadağ'a bağlı Kolköy'ündedir. Köyün kenarında, etrafı taşlarla çevrili ve üzeri açık bir mezar ziyaretidir. Haydar Baba hakkında tarihi bir bilgiye sahip değiliz. Söylentilerin çoğu rüyalara dayanmaktadır.

Haydar Baba'nın Bağdat yöresinden gelen bir mücahit olduğu

¹⁴ Helvacı, 134.

zamanının Şeyhi olduğu söylenir. Mezarın yanında meşe ağacı vardır. Burası her zaman ziyaret edilir. Cuma akşamları mum yakılır. Burayı ziyaret'e gelenler mezarın etrafında dönerler, toprak alıp yerler, çaput bağlar ve kurban keser dağıtırlar bir kısmından yemek yaparlar.

Bu ziyaret çocuğu olmayan kadınların uğrak yeridir. Bu ziyaret'e geldikleri için çocukları olanlar çocuklarına Haydar adını korlar, bu bölgede Haydar ismi çoktur. Çocuklar yaşadıkları müddetçe kendileri için her yıl kurban kesilir. Şayet bir yıl kurban kesilmezse, çocuğa bir zarar geleceğine inanılır ve zarar gelince de "Bu yıl kurbanını kesmedikte o yüzden bu kaza-bela başına geldi" denir.¹⁴⁷

Menkıbeye göre bir kadın, rüyasında Haydar Baba'yı görür, daha sonra gidip ziyaret eder, kurban keser ve bir çocuğu olur.

12. AYŞE HATUN (ŞİH KIZ)

Akçadağ ilçesi Hartut Köyü'nün yakınında, Aygörmöz Dağı'nın eteklerindeki bir mezarlığın içerisinde Ayşe Hatun türbesi vardır. Ayşe Hatun Hartut Köyü'nden Şeyh Hasanlar sülalesinden olup, aynı köyden Resul adından birisi ile evlidir, çocukları olmuşsa da ölmüşlerdir.¹⁴⁸ Kendisi âhenkli, ihlaslı, merhametli ve çok iyi ahlaklı bir hatun olarak bilinir.

Şih kızı, (Ayşe Hatun) 55 yıl önce bir rüya görür. Asker elbiseli bir zat karşısına çıkar. Bu subayı gören Ayşe Hatun kaçmak ister, Subay "Kızım korkma, ben Şeyh Osman'ım; Bağdatlı Şeyh Osman Nuri Ölmeztoprak, Malatya da kalırım, korkma, Allah peygamber seninle beraberdir" der ve Ayşe Hatun'a ders tarif eder, müridleri arasına alır. Bu rüyadan sonra

¹⁴⁷ Helvacı, 136.

¹⁴⁸ Helvacı, 33.

Ayşe Hatun kendisinde değişiklikler görür ve ibadetlerini daha bir zevkle yapmaya başlar.¹⁴

Ayşe Hatun hakkında pek çok menkıbe anlatılır. Bunlardan bir tanesi Çobanları ile ilgilidir: Bir gün çoban dağda uyur, uyandığında sürüsünün kaybolduğunu görür, bütün aramalarına rağmen bulamaz ve üzüntülü bir şekilde köye döner. Ayşe Hatun'un yanına gelir. Ayşe Hatun Çoban'a, "Niçin bu kadar üzülyyorsun, çevrede gezen kurtların ağızlarını bağladım, yuvalarından çıkamazlar. Sürün de falan yerde otluyor, git toparla getir" der. Çoban gider ki, sürüsü aynı yerde sakin sakin otluyorlar.¹⁵

Ayşe Hatun mübarek gecelerde vve Cuma akşamlarında, herkes uyuduktan sonra Aygörmez dağının eteğindeki mezarlığa gider, mezarlıkta yatanlar kalkıp Ayşe Hatun'u karşılarlar, Ayşe Hatun onlara zikir çekmelerini söyler, kendiside bir kenara çekilip tek başına ibadet ve zikre devam eder. Günün birinde bu durumu görenler açığa çıkarırlar. Bunun üzerine Şih Kız birkaç gün görünmez, daha sonra şehitliğe yakın bir yere gider, bir kayaya yaslı olduğu halde ruhunu teslim eder. Çevre köylüler adına izafeten bir türbe yaparlar.

Ziyarete daha çok Cuma akşamları gidilir. Orada dua ederler, mum yakarlar, dilekte bulunurlar, kurban keserler. Çocuğu olmayan kadınlar, hastalar çoğunlukla buraya gelirler. Günümüzde buraya ilgi devam etmektedir.

13. ARDIÇLI ZİYARET

Akçadağ ilçesi Aliçeri Köyü'nün üstünde dağda içinde bir mezarın

¹⁴ Helvacı, 33.

¹⁵ Helvacı, 33.

bulunduğu bir türbedir. Türbenin yanında büyük bir ardıç ağacı ile bir çeşme de bulunmaktadır,

Türbede yatan zâtın kimliği hakkında hiçbir bilgi yoktur. Yaygın adı Ardıçlı Ziyaret'tir. Buraya gelen ziyaretçiler dua ederler. Ağaca çaput bağlarlar, hastayı Türbe de ve ağacın altında yatırırırlar. Daha çok Perşembe günleri ziyaret edilir.

Bu ziyaret'e Saralılar, konuşamayan çocuklar ve kadınlar her türlü dilekleri için gelirler.

C- ARAPGİR

1. ŞEYH ÖMER BABA

Arapgir ilçesi Suluca mahallesi, Refahiye yolunun, sağ tarafında eski kabristanın yanındaki türbe, Şeyh Ömer Baba'ya aittir. Türbenin yayında son zamanlarda cami yapılmıştır. Caminin sağ tarafında yer alan türbeye caminin içinden geçilmektedir. Türbe betondan yapılmıştır, içinde bir tane mezar vardır. Mezar kible istikametinde yer almaktadır. Buraya Ömer Baba Tekkesi de denilmektedir. Caminin yanındaki evlerde torunlarının çocukları ikamet ediyor.

Ömer Baba'nın doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 17. y. yılın sonlarına doğru yaşadığı söylenmektedir. Ömer Baba ile ilgili bir çok menkıbe vardır. Bunlardan bir tanesi: Arapgirde arkadaşları binek hayvanları ile hacca gidiyorlar, kendisi gitmiyor. Arkadaşları uzun bir yolculuktan sonra Kabe'ye gittiklerinde Ömer Baba'yı orda görüyorlar. Arkadaşlarının şaşkınlığı karşısında sonra'dan fikir değiştirip geldiğini söylüyor. Dönüşte de arkadaşlarından ayrı geliyor, arkadaşları geldiğinde Ömer Baba'nın çok

önce döndüğünü görüyorlar.

Bir başka menkıbede şöyle: Ömer Baba çiftçi, sebzecilik yapıyor, Akşam diktiği sebzeden bir gün sonra, sebze aldığı ve sebzeleri susuz yetiştirdiği ve bu sebzeleride hayır için dağıttığı anlatılmaktadır.

Cami hocasının verdiği bilgiye göre; Ömer Baba'nın bir eserinin olduğunu ve bu eserin Ankara da oturan bir akrabasında olduğunu belirtti.

Ziyaretçilerinin çoğu kadındır, bunlar Elazığ, Divriği, Malatya ve çevre köylerden gelmektedir. Ziyaret esnasında bu zatın ruhuna fatiha okuyorlar. Özellikle Ramazan ayında ve iki bayram arasında çok mevlid okunuyor. Yasin, mevlid okuma, seccade, süpürge ve terlik gibi adaklar mevcuttur. Kurban da kesiliyor, et'in bir kısmı civardaki evlere dağıtılıyor, bir kısmı da yemek yapıp yeniliyor. Çaput bağlama, mum yakma davranışları çok azdır. Cami hocası, kendisi altı yıldır (caminin yapıldığı tarihten beri) burada görevli olduğunu, bu süre içerisinde çok az mum yakıldığını ve çaput bağlandığını, bu davranışlara kendisinin mücadele etmediğini, bu davranışların batıl olduğunu izah ettiğini belirtti. Zaten yapılan ziyaretler cami görevlisinin kontrolünde yapılıyor, çünkü cami'den türbeye geçiliyor.

Bu ziyaret'e de çocuğu olmayan kadınlar çocuk için ve her türlü hastalık için geliyorlar. Bu ziyaret geçmişte olduğu gibi günümüzde de özelliğini korumaktadır.

2. AŞIK SULTAN MEZARI

Arapgir ilçesi Eskişehir¹⁴¹ mevkiinde Caferpaşa Camisinin karşı

¹⁴¹ Arapgir ilçesinin eski yerleşim yeri olup ilçeye 4 km. mesafededir.

yamacında, mezar kalıntılarının olduğu bir mekanda sade bir mezardır. Kitabesi var ancak okunmuyor. Mezarın yanında dışbudak ağacı var mezarda türbe yoktur. Bilgisine başvurduğum kişiler burada çok evliyanın yattığını, eskiden buraya ilginin çok olduğunu ancak günümüzde ilkbahar aylarda yağmur duası yapıldığını ve başka zamanlar az ziyaret edildiğini belirttiler¹¹.

Buraya getirilen hastalar mezarın yanına yatırılıyor, dua ediliyor, eskiden çaput bağlıyorlarmış, mum yakıyorlarmış. Mezar taşının üstünde mum konulması için dört tane oyuk bulunmaktadır, ancak mum izine rastlayamadık. Ziyaret'e genellikle Cuma akşamları gidiliyor. Yağmur duası içinde ilkbahar ayları'nda gidiliyor. Halk yağmur duasından dönmeden yağmurun yağdığını ifade ettiler. Her türlü hastalık için geliyorlar özellikle hasta çocuklar burada yatırılıyor. Günümüzde bu çevrede yerleşim fazla olmadığından, halkın çoğunluğu ilçenin yeni yerleşim yerine taşındığından, yol ve ulaşım durumu da güç olduğundan, ziyaret'e ilgi azalmıştır.

3. ONAR BABA (Şeyh Hasan)

Arapgir'in Onar Köyü mezarlığında, önceden çevresi taşlarla çevrili iken 1993 yılında üzerine türbe yapılmış halkın büyük ilgi gösterdiği bir ziyarettir. Bu zatın makamı ise köyün içerisinde ahşap bir evdir. Bu evin içerisi sergili olup, bir de bekçisi vardır. Onar Baba'nın tarihi kişiliği hakkında bir bilgi mevcut değildir. Ancak kendisi ile ilgili bir çok menkıbe anlatılmaktadır. Bunlardan en yaygını şöyledir:

¹¹ Bu bilgileri Arapgir'de oturan Yusuf Başaran dan (84) aldım.

IV. Murad Bağdat seferine giderken Onar köyünde konaklamış ve askerleri, çevrede içilecek su aramaya göndermiş, bir mağaranın önünde bol ve temiz bir suyun çıktığını görürler, suyu almak istediklerinde, mağaradan birisi çıkıp, suyun kendisine ait olduğunu ve kimseye vermeyeceğini söyler. Durum padişah'a iletilir, padişah suyu vermiyeni yanına çağırır. Askerler götürmeye gelirler, ancak gitmez. Israr edince adam: "Lazımsa padişahınız gelsin.." der. Durum padişah'a iletilir. Padişah "vardır bir hikmeti.." deyip kalkıp gelir. Adam mağaradan çıkıp, padişah'ı karşılar, misafir etmek ister. Padişah: "Askerlerimiz ve hayvanlarımız aç, susuz kaldılar, en makbul hizmetin su'yu bağışlamandır" der. Padişah'ın bu sözlerine karşı adam mağarasına girerek bir tencere yemek getirir. "Buyurun Sultanım bu yemek sizin askerlerinize bol bol yeter..." diyerek tencereyi teslim eder. Padişah "peki aç ve susuz hayvanlar ne olacak..." deyince, adam "Sultanım işte onlar içinde yem..." der. Bunun üzerine tenceredeki yemekten Sultan ve askerleri yer, hepsi doyarlar, hayvanlar da o yemle doyarlar.

Bu olanlar karşısında Padişah Onar Baba'nın iki omuzundan tutarak "Baba sen On er misin" der. Bu sözün yorumuyla ilgili iki görüş vardır. Birisi, on tane er kudretinde olduğu, diğeri ise on ermişin ermişlik kudretinde söylenmiş olabileceğidir.¹⁵⁴

Mezarlıkta türbenin yanında dut ağacı ve su mevcuttur. Ziyaret'e gelen kişiler öncelikle türbeye gidip mezarı öpüyorlar, türbenin ve mezarın etrafında dönüyorlar, mum yakıyorlar, dilekte bulunup türbenin yanındaki dut ağacına çaput bağlıyorlar. Eğer kurban getirmişlerse kurbanlarını keserler, kurban yoksa götürdükleri yiyeceklerden yemek yapıp hem çevredeki evlere dağıtırlar, hem de Onar Babanın makamında oturup kendileri yiyorlar. Onar Babanın makamının içinde köşede içi

¹⁵⁴ Helvacı, 100.

yağ dolu bir kap olup gelen ziyaretçiler öncelikle bu yağa ellerini sürerler. Aynı zamanda hastalar bu makamda belli bir süre yatırılırlar ve hastalar için buradan toprak alınır.

Burası çoğunlukla Perşembe ve Pazar günleri ziyaret edilmektedir. Ancak diğer günlerde ziyaretçisi eksik olmamaktadır.

Onar Baba'ya çocuğu olmayan kadınlar, çocukları olup da yaşamayanlar, akıl hastaları ve ağırları olanlar giderler. Yağmur duası da burada yapılır. Çevre köyler tarafından çok etkili bir ziyaret olarak bilindiğinden günümüzde buraya gösterilen ilgi daha çoktur.

4. ŞEYH ÖMER

Arapgir ilçesi Sinikli Köyü'nün alt kısmında bir türbe ziyaretidir. Türbe basit taşlardan yapılmış üstü ahşaptır. Türbenin içinde bir tane mezar olup, türbenin yanında da dilek ağacı bulunmaktadır. Türbe'de yatan zatın nereden geldiği ve ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Ancak tarikat ehlinden olduğu ifade edilmektedir.

Bu ziyaret'e gelen kişiler dua okurlar, namaz kılarlar, kurban kesip hem dağıtır hem de kendileri yerler, dilek tutarak ağaca bez bağlarlar. Dilekleri gerçekleştiği takdirde adakları ile beraber ekrrar gelirler. Mezarın üzerine yeşil örtüler, seccadeler bırakılır, süpürge ve mum gibi şeylerde türbeye bırakılır.

Bu ziyaret'e çoğunlukla Cuma akşamları ziyaretçiler gelirler, diğer günlerde ziyaretçisi eksik olmaz. Her türlü hastalık için ziyaret edilir.

5. KESİK BAŞ

Arapgir ilçesi Eskişehir mevkisinde, Ulu Camii'nin üst tarafındaki yolun kenarında, etrafı betondan yapılmış bir mezardır. Bu zâtın kimliği hakkında kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Ancak halk bilgisine göre bu müslüman bir askerdir. Ermenile'ye karşı Arapgir (Daskuza) kalesini korurken, tek başına verdiği mücadele ile kimsenin bu kapıdan kale'ye girmesine fırsat vermiyor. Ancak bir gün bir Ermeni iyi niyetli görünerek kalenin kapısını çalıyor, O da iyi niyetli sanıp kapıyı açıyor, kapı açılır açılmaz pusu kuran Ermenilen bu mücahidin kafasını uçuruyor. O, kafasını alıp belli bir süre mücadele ediyor ve neticede düşüp ölüyor ve o yere gömülüyor. Gömüldüğü yer kalenin kapısına yakındır.

Ziyaretçiler bu zat'a büyük saygı duyarlar, her fırsatta ziyaret edip ruhuna fatiha okurlar.

D- ARGUVAN

1. ZİYARET

Arguvan ilçesine bağlı Karahöyük Köyü'nün içinde kesme taşlardan yapılmış altıgen biçiminde bir türbe ziyaretidir. (Bkz. Resim: 8) Türbe, kubbe örtülü olup son zamanlarda çatı ilave edilmiştir. Türbenin içinde dört tane mezar vardır. Türbenin yaygın adı ziyarettir. Türbedeki mezarlardan bir tanesi (H: 1112) tarihlidir, diğerleri fazla eski değildir, bunlar mermerden yapılmıştır. Bunlardan bir tanesinde tarih yoktur, diğerleri 1299 ve 1337 tarihlerini taşımaktadır. Türbe 1303 tarihlidir. Türbenin ön kısmında yemek pişirme yerleri ve çeşme

yapılmıştır. Türbenin içinde dokuz tane büyük bakır kazan ve kaplar bulunmaktadır. Türbenin temizliği ile ilgilenen kadın bu ziyaretin türbede yatan erkek ve hanımının adı ile de isimlendirildiğini söyledi. Bu isimler Ali Cicim, Ayşe Cicim dir. Türbenin içinde namaz kılma yeri ve namazlık yoktur. Ancak mezar taşlarına Kur'an Kerimler asılmıştır. Bir mezar taşında at ve silah figürleri çizilmiştir. Türbenin içinde mum bırakmak için bir kaç tane şamdan ve 6-7 tane süpürge vardı.

Türbenin bekçiliğini yapan kadının ifadesine göre: Ziyaretçiler öncelikle mezarları ve mezar taşlarını öpüp yüz sürüyorlar. Mezarların etrafından 3-5 defa dönerek dilek ve isteklerini arz ediyorlar, daha sonra mum yakıp dışarı çıkıyorlar. Türbenin kenarlarından toprak alıp, yiyorlar. Eğer kurbanla gelmişlerse kurbanlarını kesip, bulgurdan etli pilav pişirip ayranla beraber, çevredeki evlere ve orada bulunanlara ikram ederler ve kendileri de yerler. Bu ziyaret'e çoğunlukla kurbanla gelinir. Kurban türü olarak koyun, keçi, horoz yaygındır. Türbenin kapısının kenarlarında dilek ifade eden yazılar görülmektedir.

Bu ziyaret'in özel zamanı Perşembe ve Pazar günleridir. Çok kalabalık olur. İlkbahar ve sohbahar aylarında ziyaretçi sayısında büyük artış olur. Bu ziyaret'e çocuğu olmayan kadınlar, kırklı çocuklar ve sinir hastaları getirilirler. Ayrıca halk, işlerinin iyi gitmesi ve yılın bereketli olması içinde topluca gelip kurbanlar kesip ikramda bulunuyorlar. Yöre halkı bu ziyaret'e büyük değer vermektedir. Her sıkıntılarında geçmişte olduğu gibi günümüzde de mutlaka bu ziyaret'e uğruyorlar. Bu ziyarette çaput bağlama işlemi görülmemektedir.

2. ŞAH SULTAN HANIM

Arguvan lçesi, Bozan Köyü'nün dışında yolun sağ tarafında Şah Sultan Hanım Tekkesi yer almaktadır. Tekkenin çevresi gelen ziyaretçilerin rahat edebileceği şekilde düzenlenmiştir. Türbe beton ve kare mekanlı olup üstü kubbemsidir. (Bkz. Resim: 9) Türbenin içinde bir tane mezar mevcuttur, mezarın çevresi ve duvarlar kalebodur ile yapılmıştır. Türbenin ön kısmında geniş oturma alanı yapılmıştır. Oturma yerinin kapısı olduğu halde türbenin içindeki ikinci bir kapı ile o mekana geçilmektedir. Mezarın üzerinde yeşil ve mavi örtülerle yazmalar yer almaktadır. Türbenin içinde Hz. Ali ve Oniki İmamın resimleri asılıdır. Oturma yerinde de divanlar, sergiler mevcuttur, duvarlar da seccadelerle süslenmiştir.

Şah Sultan'ın kişiliği hakkındaki sorularıma, ziyarette bulunan ihtiyar köylüler şu cevabı verdiler: "Şah Sultan Hanım İsa Köy'de doğmuş, doğum tarihi kesin bilinmiyor. Köyde dürüst ve ahlaklılığı ile ün yapmıştır. Köyde Dedeler'in içki içmeleri ve kötü davranış yapmalarına tahammül etmeyip, onlara müdahale etmiştir. Dedeler ise Şah Sultan'a "Sen evliya'mı oldun da bizim davranışlarımıza karışyorsun diyerek Şah Sultan'a köyde huzur vermemişler. Bunun üzerine Şah Sultan İsa Köyden çıkıp, Bozan Köyü'ne göç etmiş, bu köyde şu an türbesinin olduğu yerde sade bir hayat yaşamış ve H. 1264 tarihinde vefat etmiştir. Köylüler tarafından basit bir türbe yapılmış ancak son zamanlarda türbe betondan yeniden yapılmıştır.

Buraya gelen ziyaretçiler ilk önce türbeye girerek türbedeki mezarın üzerine iki elini koyarak mezarı üç defa öper sonra mezar taşını da üç defa öperler ve türbenin içinden oturma alanına açılan kapıdan geçerler. Kadınlar ve kızlar buradan geçerken kapının

demirlerine çaput bağlarlar. Ağrıyan yerlerine mezarın üzerindeki siyah yassı taşı sürerler. Sonra içeri geçip biraz otururlar. Daha sonra getirdikleri kurbanı erkekler keser ve kadınlar eti pişirip ondan etli bulgur pilavı pişirip ayranla ikram ediyorlar, buna da Lokma diyorlar. Bu süre içerisinde erkekler ve yemekle uğraşmayan kadınlar tekke de sohbet ederler, kalabalık oldukları zaman saz çalarak cem yaptıklarını da ifade ettiler. Oturma yeri olarak düzenlenen yer (Şah Sultanın evi)in duvarları ve destek direkleri, dilek ifade eden yazılarla doldurulmuştur.

Bu ziyaret'in özel zamanı Cuma akşamları. Mayıs ayı ve sonbahar aylarıdır. Ancak diğer günlerde ziarate işi çoktur. Ben 4 Temmuz 1993 tarihinde ziyaret ettiğimde, erkek, kadın ve kızlardan 25-30 kadar köylü, kurbanlarını kesmiş kimisi yemek pişiriyordu kimiside tekke de oturuyordu.

Bu ziyaretgahı çocuğu olmayan kadınlar, kaderlerinin açılması için genç kızlar, akıl hastası ve Romatizmalı hastalar ziyaret eder. Ayrıca yağmur duası her yıl Mayıs ayında çevre köylerden de insanlar gelmek suretiyle burada yapılır. Bu durumda 20-30 kurban kesildiğini belirttiler. Mayıs ayında bu mekanın bayram gibi olduğunu ifade ettiler.

Şah Sultan ziyaret'ine yöre halkının saygı, sevgi ve bağlılığı sonsuzdur. Her konuda fada gördükleri için geldiklerini söylediler. Burada yapılan yağmur duası ile evlere dönülmeden mutlaka yağmur yağdığını başka köylülerde belirttiler.

3. HİDİR AĞA

Arguvan ilçesi, Karahöyük Köyü'nün Bömerek (Bemerek) mezrasında duvarları basit taştan üstü direklerle örtülü olan bir türbe ziyaretidir.

Türbenin içinde bir tane mezar olup türbenin anında dut ağacı ve su bulunmaktadır. Bu zatın tarihi kişiliği ile menkıbevi kişiliği hakkında bir bilgi elde edemedik. Ancak Hıdır Ağa'nın ermiş bir kişi olduğu anlatılmaktadır.

Bu ziyarette kurban kesilir, mezar öpülüp, yüz sürülür, mezarın etrafında dönerler, dilek tutarak ağacın dallarına çaput bağlarlar. Buraya kurban ile gelenler O'nu öncelikle keser, pişirip ikram ederler. Türbenin içinden ve dışından toprak ve taş alırlar.

Burası mezra olduğu için çoğunlukla ilkbahar ve yaz aylarında ziyaret ediliyor, gün olarakta Perşembe günleri ziyaretçisi daha fazladır. Her türlü hastalık, uğur, dilek ve çocuk için gidilmektedir. Netice olarak ziyaretçiler genellikle çevre köylerdendir. Ziyaret'e derin saygı ve inançları vardır. Bu sebepten dolayıdır ki Arguvan bölgesinde ziyaret yerlerine ilgi ve alaka çoktur. Bu ziyaretten dolayı bu bölgede Hıdır ismi yaygındır.

4. HİDİR DEDE

Arguvan ilçesin bağlı İsa Köy'de, köyün girişinde, solda bir tepenin üstünde kerpiç, olup, beton sıvalı, üstü çatılı bir türbe ziyaretidir. Türbenin içinde bir tane mezar var, ancak çevre mezarlık olduğu için türbenin kenarlarında çokça mezar mevcuttur. Türbe geniş mekanlıdır. Mezar orta kısımdadır ve yeşil örtülüdür. Kenarlarda oturma ve hastaları yatırma yerleri sergilerle belirtilmiştir. Türbenin duvarları Hz. Ali ve diğer İmamların resimleri ile süslenmiştir. Mezarın üzerinde siyah yassı bir taş, büyük bir bıçak ve kalem bulunuyordu. İki tane de dilek yazılı küçük kağıt vardı. Türbenin, dış batı duvarına bitişik bir mezarın baş kısmındaki taş'a çaput ve iplik

bağlanmaktadır.

Hıdır Dede'nin gerçek adı, nereden geldiği ve ne zaman öldüğü hakkında bir bilgi yoktur. Halk eskiden beri ermiş bir kişi olarak biliyor. Geceleri türbe'de ışık yandığını sıkıntıda olan insanların imdadına koştuğunu, adeta yörenin asayişini sağladığını menkıbelerle anlatmaktadırlar.

Bu ziyaretgâh özellikle Perşembe ve Pazar günü ziyaret ediliyor. Fakat diğer günlerde ziyaretçisi eksik olmuyor. Ben Pazartesi günü ziyaret'e gitmiştim, orada Elazığ plakalı bir minübüs, kadın-erkek ve çocuklardan müteşekkil bir grup ziyarette bulunuyorlardı. Ziyaretçiler burada da mezarı öpmek, ona yüz sürmek ve ağrıyan yerlerine bıçak ve taş'ı sürmek ve mezarın etrafından döndükten sonra mezarın yan tarafında hastayı yatırmak gibi davranışlar sergiliyorlar, ziyaret'in çevresinde badem ağaçları var, fakat bunlara bez bağlanmıyor, türbeye bitişik mezarın taşına bez ve ipelik bağlıyorlar. ((Kırmızı, beyaz renkli)), Kurban kesiyorlar. Mum ve yeşil örtüler mutlaka bırakılır. Çeşmeden su götürürler.

Burası çocuk, dilek, korku, maddi ve manevi sıkıntılar, uğurunun açılması ve sinirsel hastalıklar için ziyaret edilir. Günümüzde buraya ilgi devam etmektedir. ziyaretin yanına yol açılmış olup türbe bakımlıdır.

5. DÜVANA ZİYARETİ

Arguvan ilçesi, İsa Köy'de Hıdır Dede türbesine 500 metre mesafede batıya doğru ikinci bir tepenin üstündedir. Burası, alan olarak eski bir mezarlıktır. Kişiliği hakkında bir bilgi yoktur, ermiş bir kişi olarak anlatılır. Türbe taşlardan yapılmış üstü çatılıdır. Türbe yeni

yapılmıştır. Türbenin içinde üzeri yeşil örtülerle örtülü büyük bir mezar vardır. Kapısı kilitlidir. Türbenin içi sergili olup Hz. Ali'nin resmi de asılıdır.

Buraya gelen ziyaretçiler de mezarı öpüp, yüz sürüyorlar, süpürge, yeşil örtü, mum bırakıyorlar. Türbenin yanında ağaç ve su mevcut değildir. Ziyaretin özel zamanı Perşembedir. Buraya çocuğu olmayan kadınlar ve akıl hastaları getirilmektedir.

Ziyaret'e olan ilgi ve görülen faydadan dolayı mezarın üzerinde türbe yapılmıştır. Ve türbe bakımlıdır.

6. CELÂL ABBAS

Arguvan, Morhamam Köyyü'nde bir odalı, ahşap ve içinde mezar olmayan bir ziyaretidir. Buraya "Düşek" de denilmektedir. Gizli yatır olarak bilinip ilgi gösterilmektedir. Köye yakın bir mesafededir. Bu zâtın kişiliği hakkında kayıtlı bir bilgi olmamakla birlikte, Anadolu'nun fethinde burada şehit olduğu inancı hakimdir.

Burası ağrı, sızı, korku, maddi ve manevi sıkıntılar için ziyaret edilir. Özellikle Cuma akşamları ziyaret edilir. Cuma akşamları burada mum yakılır, hasta belli bir süre yatırılır. Kurban olarak koyun, keçi, horoz gibi kurbanlar kesilir. Köyden gelen kişilere ikram edilir. Bu ziyarette yağmur duası da yapılır. Ziyaret'in yakınında su olup ancak ağaç mevcut değildir. Günümüzde bu ziyarete ilgi devam etmektedir.

7. MEZAR ZİYARETİ

Arguvan ilçesi Koyunlu Köyü'nde etrafı taşlarla çevrilmiş, halk arasında ziyaret olarak isimlendirilen, bir mezar ziyaretidir Mezarda

yatan kişinin ismi ve kimliği hakkında bilgi olmadığından yöre halkı şehit olarak tanımaktadır.

Buraya çoğunlukla çocukları olmayan, çocukları olupta yaşamayan kadınlar gelirler, ziyaret esnasında ağaç parçalarına çaput bağlayarak bebekler yapıp mezara bırakırlar, mezardan toprak alıp yerler, dilek ve adakta bulunurlar, dilekleri gerçekleştiği takdirde mutlaka kurban keserler.

Burası daha çok Perşembe ve Pazar günleri ziyaret edilir, diğer günlerde ziyaret edenler bulunmaktadır. Menkıbe olarak, çocuğu olmayan bir kadın rüyasında mezarı ziyaret ettiğini görüyor, daha sonra kadın burayı ziyaret ediyor, çocuğunun olması için dilekte bulunuyor ve çocuğu oluyor. Bundan sonra burası çocuğu olmayan kadınların uğrak yeri oluyor. Günümüzde buraya ilgi devam etmektedir.

8. GÖLERİ

Arguvan ilçesi Gölağaç Köyü'ne yakın bir mevki'de, Göldağının üzerinde etrafı taşlarla çevrilmiş bir mezar ziyaretidir. Şehit olarak bilinir Tarihi kişiliği hakkında bilgi mevcut değildir. Yanında ağaç yoktur, biraz uzağında su bulunmaktadır.

Buraya yayla zamanı daha çok yaylacılar gelmektedir. Yayla mevsiminde özellikle Cuma akşamları ziyaret edilir. Bu ziyarette koyun ve keçi türü kurbanlar kesilir. Bu ziyaret'e gelenler mezarda dua ederler mezarın etrafında dönerler ve mezarın kenarında belli bir süre yatarlar, getirdikleri yiyeceklerden yemek yapıp birazını mezarın üstüne bırakırlar, diğerini hem dağıtır hem de kendileri yerler. Mezarın toprağından yerler ve taşları vücutlarına sürerler.

Buraya en çok çocukları olmayan kadınlar gelirler, başka hastalık

ve dilek için gelenlerde oluyor Rivayet'e göre eskiden Arguvan'da görev yapan bir Yüzbaşının çocukları olmuyormuş, tavsiye üzerine eşini bu ziyaret'e getirmiş ve adakta bulunmuş, daha sonra çocuğu olmuş ve tekrar hanımı ile buraya gelerek kurban kestiği ve burda olduğu süre içinde heryıl orada kurban kestiği anlatılmaktadır Günümüzde de burası ilgi görmektedir.

9. ORUÇ DEDE

Arguvan ilçesi Yoncalı Köy'ü yolu üzerinde etrafı taşlarla çevrilmiş ve yanında meşe ağacı olan bir mezar ziyareti'dir. Nereden geldiği ne zaman öldüğü ve ismi hakkında bilgi mevcut değildir. Halk bilgisine göre Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilir.

Yöre halkı her çeşit dilek ve sıkıntıları için burayı ziyaret ederler. Ziyaret esnasında mezarın etrafında dönerler, mezarın kenarına yatarlar, evlerinden getirdikleri yiyecekleri burada yerler. Bu ziyareti de daha çok Perşembe günleri ziyaret ederler Dilekleri gerçekleşenler burada kurban (koyun, keçi, horoz) keserler. Meşe ağacına çaput bağlarlar Günümüzde bu ziyaret'e olan ilgi devam etmektedir.

10. ZİYARET

Arguvan ilçesi Asmaca Köyü'nde basit taşlardan yapılmış, üstü kapalı, içinde bir mezar bulunan bir türbe ziyaretidir Yaygın adı "Ziyarettir". Mezarda yatan kişinin tarihi kişiliği bilinmiyor, şehit olduğu ifade ediliyor. Türbenin yanında dut ağacı var, su ise 200 metre mesafedeki çaydan temin ediliyor.

Bu ziyaret özellikle Perşembe günleri ziyaret edilir. Ziyaret'e gelen kişiler mezar'ı öpüp etrafında dönerler, mezarın kenarında uzanıp yatarlar, getirdikleri yiyeceklerden yemek yapap hem dağıtır hem de yerler. Dışarıdaki dut ağacına bez bağlarlar. Bu ziyaret'in özel bir amacı yoktur. Her türlü hastalık, sıkıntı ve dilek için yöre halkı ziyaret etmektedir.

11. KÖSENDER ZİYARETİ

Arguvan ilçesi Aşağı Sülmenli Köyü'nün güney kısmında bir tepenin üstünde mezarlar topluluğundan oluşan bir ziyaretidir. Bunların tarihi kişiliği hakkında bir bilgi mevcut değildir. Rivayet'e göre bunlar yedi kardeşlermiş. Düşmana karşı mücadele ederlerken bu tepede şehit düşmüşler. Burada sadece mezarlar var. Su ve ağaç görülmemektedir. Mezarların çevresi taşlarla belirlenmiştir.

Burası daha çok Mayıs ayında yöre halkı tarafından Yağmur duası için ziyaret edilmektedir. Dilek ve hastalık için gidenler de oluyor. Özel bir günü yoktur. Yağmur duası yapılacağı zaman halk kurbanlarını alarak buraya çıkıyorlar, kurbanlarını kesip dua ediyorlar, daha sonra etli bulgur pilavı pişirilerek orada bulunan kişiler tarafından yeniliyor.¹⁴⁴ Günümüzde de bu ilgi devam etmektedir.

¹⁴⁴ Bu bilgileri Arguvan'lı ve Arguvan'da ilk öğretim müdürlüğünden emekli 65 yaşındaki Kâmil Yılmaz'dan aldım.

E- BATTALGAZİ İLÇESİ

1. BATTALGAZİ MAKAMI

Battalgazi ilçesi Meydanbaşı mahallesinin sonundaki bir bahçenin kuzey'e bakan yönünde iki parça halinde duvar kalıntısından ibarettir. Evliya Çelebi: Aspozo bağları içinde Seyyid Battal Gazinin evinin olduğunu ve Battal Ruhâniyeti ile yedi yüzyıldan beri yapısına zarar gelmediğini, Melek Ahmed Paşa tarafından yeniden düzenlendiğini, yüksek bir kubbe, yemek pişirmek için yerler yaptığını, yüzlerce bakır kab-ı vakfedip türbedar'a teslim ettiğini ve sürekli ziyaretçisinin bulunduğunu belirtiyor. Ayrıca o devirde bütün şehir halkının yağmur duası için burada toplanıp dua ettiği ve duaların kabul olduğu bir makam olarak tanıtıyor.¹⁵⁵

Battal Gazinin tarihi kişiliği, kaynaklarda efsanevi kişiliği ile içiçedir. Battal kelimesi onun lakabı olup asıl ismi Abdullahdır. Ebu Yahya, Ebu Hüseyin, Ebu Muhammet onun lakaplarıdır. Babası için de Hüseyin, Ömer ve Amr isimleri kayıtlıdır.¹⁵⁶ Emeviler döneminde yaşadığı, İslâm ordularının Bizanslılara karşı yürüttüğü mücadelede bulunduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.¹⁵⁷ Doğum tarihi kesin bilinmemekle beraber ölüm tarihini 740-741¹⁵⁸ olarak kaynaklar zikretmektedir.

Battalgazinin Malatya, Kayseri ve Eskişehir'de mücadelelere

¹⁵⁵ Evliya Çelebi, III-IV, 430.

¹⁵⁶ İbnü'l Esir, V. 129, 132; Ahmet Yaşar Ocak, Battal Gazi Maddesi, T.D.V.İ.A, İstanbul, 1992, V. 204.

¹⁵⁷ Ocak, V, 204.

¹⁵⁸ Ocak, V, 204.

katıldığı kaynaklarda sabittir. Malatya'daki Makamı'nın günümüzde hiç bir özelliği kalmamıştır, tamamen unutulmuş ve bir duvar kalıntısından başka birşey yoktur. Günümüzde daha az ziyaret edilmektedir.

Seyyid Battal Gazi'nin türbesi Eskişehir iline bağlı, Seyyid Gazi ilçesinde bir külliye'nin içinde bulunmaktadır. Kendisi hakkında birçok destan yazılmış, yüzlerce menkıbe dilden dile dolaşmaktadır. Bir menkıbede: Hz. Muhammed bir gün mescitte otururken cemaate "üç günden beri Cebrialin gelmediğini buyurmuş" ve sohbete başlamış. Bu sırada Abdulvahap Gazi mücadele istiyerek Peygamberimize "Ya Resululâh Konstantin şehri gayet muhteşem, büyük bir şehirdir, bu şehri alabilecekmiyiz?" der. O sırada Cebraile gelir ve "Ya Resulullah Allah'ın emri, Hüseyin Gazinin oğlu dünya'ya gelecek, Konstantin şehrini feth edecek, kiliseleri yıkıp yerine cami yaptıracak, bu kişi uzun boylu, ince belli, kömür sakallı, buğday tenli olacak O'nu bu cemaatten biri görecektir" buyurur. Abdurvahap kalkar ve O'nu görecektir olanın kendisi olduğunu belirtir.

Resulullah "O'nu ben göremeyeceğim ancak selâmımı O'na tebliğ edin" demiş.

Bir başka menkıbede: Seyyid Battal Gazi 72 Müslümanın bir kalede esir edildiğini öğrenir derhal oraya gider. At'ı Aşkar'ı görünmeyecek bir yere bağlar, havanın kararmasını bekler, karanlık bastırınca, kaleye tırmanır orada bir demir kapıya rastlar, buranın zindan kapısı olduğunu anlar, içeriden inilti gelir gelmektedir.

Battal Gazi Allah'a yalvarır "Ya Allah yardım senden, hidayet sendendir. Şurada inleyen müslüman kullara yetişmem, yine senin yardımınla olacaktır. Bunlara kurtuluşu nasib eyle" der.

"Ya Allah" diyerek zindanın kapısına yüklenmesiyle koca kapı açılır. Bir mum yakar içerisini aydınlatır, müslümanların 72 side

kurtulur.¹⁵⁹

2. HASAN-I BASRİ (Korucuk)

Battalgazi ilçesi (Eski Malatya) nin doğu kısmında, ilçe merkezine yakın bir tepede betondan inşa edilmiş, üstü kubbeli altıgen bir türbedir. Hasan-ı Basri Türbesi daha önce Fırat kenarı Korucuk Köyü'nde idi, Karakaya Baraj Sularının altında kalmaması için belediye tarafından şimdiki yeri aslına uygun düzenleyip, 1986 yılında nakledildi. Şu an bulunduğu yer ağaçlandırılmış, yemek pişirme yerleri yapılmış, adeta piknik yerine dönüştürülmüştür. (Bkz Resim: 10) Yatırın tarihi şahsiyeti hakkında kaynaklarda hiç bir bilgiye rastlayamadık, Basra'daki Hasan-ı Basri'nin müritlerinden olduğu Fırat kenarındaki köyleri irşad ederek buraya kadar geldiği ve burada vefat ettiği anlatılır.

Bazılarıda Hasan-ı Basri'nin Horasan'dan geldiğini ve Battal Gazi'nin silah arkadaşlarından olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁰

Bu ziyaret'e gelen kişiler öncelikle türbenin içine girerek dua okurlar, mezarı öperler, mezar ve Türbenin etrafında yedi defa dönerler, mezarın yanına oturup (Bkz. Resim: 11) dileklerde bulunurlar. Hastalar burada mutlaka yatırılır. Eğer hastanın iyileşmesi mümkünse burada mutlaka iyileşeceğine inanılır. Buraya çoğu zaman ziyaretçiler kurbanla gelirler. Kurban olarak Koyun, Keçi, Horoz kesilir. Ayrıca mum yakılır ve mezarın üzerine para atılır. Yeşil ve mavi örtüler bırakılır.

Bu ziyaret'in özel zamanı Cuma akşamı ve Pazar günleridir. Felçli

¹⁵⁹ Helvacı, 35.

¹⁶⁰ Helvacı, 77

ve akıl hastaları Cuma akşamı bir geceliğine bu türbede mutlaka yatırılırlar. Pazar günü ise (Bkz. Resim: 10) de görüldüğü gibi adeta panayır yerine dönüşüyor Kurbanlar kesiliyor, on tane ocakta büyük kazanlarda yemekler pişiriliyor, bunlar herkese dağıtılıyor, bazıları kendi getirdikleri yiyeceklerden yemek yapıyorlar.

Malatya ve çevresinde, günümüzde tıbbi tedavi ile beraber çoğu hastalıklar için önemli bir ziyaret olarak kabul edilmektedir. Tıbbın aciz kaldığı durumlar da bile ilk akla gelen Hasan-ı Basri ziyaretidir. Ayrıca genç kızlar kaderlerinin açılması, öğrenciler derlerinde başarılı olmak için, kadınlar ve erkekler yuvalarının huzurlu olması ve hastalarının şifa bulması için dua ederek dilek ve adakta bulunurlar. Bu türbenin yanında Kırklar mezarlığı bulunmaktadır.

3. KIRKLAR MEZARLIĞI

Battalgazi ilçesinin doğusunda ilçe merkezine bir kilometre mesafede bir tepenin üstünde etrafı beton duvara çevrilmiş bir çok mezardan oluşan bir ziyarettir. Mezarlar yıkıntı halindedir, içerisi dikenli otlarla kaplıdır. Halk arasında bunlar için, Seyyid Battal Gazinin düşmanla mücadele ederken şehit düşen 40 kardeş (Din Kardeşi), yahut arkadaş oldukları anlatılır.

Birbaşka rivayette bunlar 39 mücahid olarak kırk bin kâfirle harb etmişler, hepsini yenmişler fakat sonunda kendileride şehit düşmüşler. Daha sonra bu şehidlerin cesedleri sayıldığında kırk cesed ortaya çıkıyor. Bu kırkının onlara yardım etmek için gökten inen melek olduğu söylenir. Evliya Çelebi Maatya'nın ziyaret yerleri arasında Kırklar Makamını belirtmektedir.¹⁰¹

¹⁰¹ Evliya Çelebi, III IV, 430.

Bu ziyaret'e gelenler şehitlerin ruhlarına fatiha okurlar mezar taşlarına taş yapıştırırlar, özellikle beşik şeklinde bir taş olup, (şimdi taş ortadan ikiye bölünmüş durumdadır. (Bkz. Resim: 12) Bu taşın mum bırakırlar, taş yapıştırırlar hatta çocukları olmayanlar, bu taşın beşik şeklinde sallamak suretiyle çocuk dileğinde bulunurlar.

Ayrıca bu mezarların etrafında hiç nefes almadan dönen kişilerin bütün dileklerinin kabul edileceği inancı hakimdir. Ziyaretçiler bu mezarlığın etrafında dönerek dilek ve adakta bulunuyorlar. Mezarların arasındaki dikenlere de çaput bağlanır.

Kırklar mezarlığı, Hasan-ı Basrı ile günümüzde bir bütünlük arz ediyor. Cuma ve pazar günleri Hasan-ı Basrı'ye gidenler mutlaka kırkları da ziyaret ederler. Bu iki günün dışında diğer günler de buranın ziyaretçisi eksik olmaz. Buraya hertürlü dilek ve hastalık için geldikleri gibi, çocuğu olmayan kadınlar da gelirler. İlçe halkı yıllardan beri yağmur duasını bu mekanda yapmaktadır.

Bu ziyaret il merkezine 13 km mesafede olduğu için ziyaretçisi sürekli mevcuttur ve günümüzde buraya ilgi artarak devam etmektedir.

4. EDİR İLE BEDİR

Battalgazi ilçesi yatılı bölge okuluna 200 metre mesafede yolun kenarında birketten örülmüş kubbeli, altıgen ve altı büyük penceresi olan bir türbe ziyaretidir. Türbede iki tane mezar olup, mezarlar toprak ve taştır. Mevcut olan türbe eskisinin kalıntıları üzerine yapılmıştır. Bunlar hakkında tarihi bir bilgi mevcut olmayıp, bilgiler söylentilere dayanmaktadır. Rivayete göre Edir ile Bedir, başlarında komutan olarak Seyyid Battalgazi ile babalarının da bulunduğu büyük bir savaş sırasında şimdi yattıkları yerde, düşman askerleri tarafından

şehit edilirler.¹⁶²

Bir başka riayete göre Edir ile Bedir bir birini seven nişanlılardır. Evlendikleri gün, Rumlar tarafından Eskimalatya'ya saldırılmış ve durum karşısında Bedir kılıcını alıp savaşmış ve şehit düşmüş, kocasının gelmediğini gören Edir'de kılıcı alıp savaşa gitmiş, o'nunda orada şehit düştüğü anlatılır. Mezarlardan bir tanesi sarıklı diğerinin üzerine yazmalar atılmıştır.

Buraya gelen ziyaretçiler dua okurlar, mum yakarlar, duvarlara dilek ifade eden yazılar yazarlar, dilekleri gerçekleştirenler kurban keser. Kurban olarak koyun, keçi ve horoz kesilmektedir. Bu ziyarete daha çok cuma akşamı ve pazar günleri ziyaretçi gelir. Mezarların kenarından ziyaretçiler tarafından taş alınır.

Bu ziyarette özellikle birbirini seven kişiler birbirlerine kavuşmak, çocuğu olmayanlar da çocuk için gelirler. Günümüzde buraya ilgi devam etmektedir.

5. EMİR ÖMER

Battalgazi ilçe merkezinde, kesme taşlardan yapılmış bir mescidin giriş sağ tarafında yer alan bir türbe ziyaretidir. Mescid ve türbe bir arada inşa edilmiştir. Selçuklu dönemi özelliklerini taşımaktadır. Evliya Çelebi Malatya'daki camileri sıralarken Emir Ömer Mescidinden de bahsetmektedir.¹⁶³

Emir Ömer Bey'in H. 232'de Abbasi Halifesi mütevekkil Allah zamanında Malatya'nın Bizanstan alınmasından sonra Malatya Valisi

¹⁶² Helvacı, 38

¹⁶³ Evliya Çelebi, III. IV, 422

olarak görevlendirildiği,¹⁴⁴ bu görevi sırasında Bizanslılar üzerine önemli akınlar yaptığı¹⁴⁵ kaynaklarda belirtilmektedir. Ömer Bey'in Eskimalatya da medfun olduğu ve adına bir mescid bulunduğu tapu tahrir defterinde kayıtlıdır.¹⁴⁶ Türbenin H. 971/563-1564 tarihinde yeniden inşa edildiği kitabesinden anlaşılmaktadır.

Ziyaretçiler dua okur, namaz kılarlar, mum yakarlar, dilek tutar, dileklerini mescidin duvarlarına yazarlar. Zaman olarak Cuma akşamları ve cuma günleri daha çok ziyaret edilir.

Bu Ziyaret'i gençler sevdiklerine kavuşmak için, kadınlar yuvalarının huzurlu olması, sıkıntılarını atmak için ziyaret ederler. Ziyaretin önemi günümüzde de görülmektedir.

6. HIRSLI BABA

Battalgazi ilçe merkezinde Gazi İlkokulunun bahçesinde yerden yaklaşık bir metre yükseklikte taşlarla örülmüş bir mezar ziyaretidir. Yaygın adı Hırslı Baba'dır. Tarihi kişiliği hakkında bilgi mevcut değildir. Rivayete göre Hırslı Baba öfkeli ve heybetli bir kişiymiş.

Bu ziyarete huysuzluk eden, sinirli, geceleri uyumayan aşırı yaramaz çocuklar götürülürler. Bir ip alınır bir ucu çocuğun ayağına, diğer ucu mezarın üzerindeki otlardan birine bağlanır. Çocuğun annesi çocuğun yanından gidiyormuş gibi yaparak uzaklaşır. Bunun üzerine çocuk annesinin peşine düşer bu sırada ipi kırarsa sinirini ve yaramazlığını orada bıraktığına inanılır. Daha sonra çevredeki çocuklara şeker bisküvi gibi şeyler hayır için dağıtılır. Hırslı Baba'ya dua okunur.

¹⁴⁴ Helvacı, 41

¹⁴⁵ Yalçınkaya, 60

¹⁴⁶ Tahrir Defterleri, 404, 5, R. Yinanç, M. Elibüyük, 11, 26,

Ziyaretçiler bu şekilde çocuklarının huylarının değişeceğine inanırlar, günümüzde de bu Ziyaret'e çocuklar götürülmektedir.

7. HÖTÜM DEDE (Baba)

Battalgazi ilçe merkezinde, ulu caminin karşısında Sahabiyye-i Kübra Medresesinin yaklaşık 50 metre güney doğusunda, duvarlar taş olup kubbeli bir türbedir. Türbenin içinde iki tane mezar var. Türbeye inmek için basamaklar yapılmış çünkü iki metre kadar derinliğe sahiptir. Türbe tefriş edilmiş mezarların üzerine yeşil örtüler ve seccadeler bırakılmıştır.

Yaygın adı Hötüm Dede'dir. Ermiş bir kişi olarak bilinir. Tarihi kişiliği bilinmemektedir. Bu ziyarete gelenler öncelikle dua okurlar, mezarın etrafında dönerek dileklerini tekrar ederler, mum yakarlar, mezarı öperler. Bu ziyaret cuma akşamları ve pazar günleri daha çok ziyaret edilmektedir.

Hötüm Dede, çocukları olmayan kadınlar, genç kızlar, yürüme çağı geçtiği halde yürüyemeyen çocuklar, yürüme bozukluğu olan yetişkinler tarafından, bu sıkıntılarından kurtulmak ve muradlarına ermek maksadıyla ziyaret edilir. Kapısı açıktır. Günümüzde buraya ilgi ve alaka devam etmektedir.

8. VAİZ BABA (Koca Vaiz)

Battalgazi ilçesi meydanbaşı mahallesinde yol üzerinde bulunan Melik Sunullah Camisinin giriş kısmında bulunan bir türbedir. İçerisinde üç tane mezar bulunmaktadır. Bunlardan biri Koca Vaiz'e (1560) diğer iki sandukanın Seyyid Battal Gazi'nin lalası olduğu

bilinen Tevabil Gazi'ye (H.215) ve Seyyid BattalGazi'nin Hanımı Sıddı Zeynep Hatun'a (H.225) aid olduğu söylenmektedir.¹⁰⁷ Cami'nin minare kitabesinden anlaşıldığına göre 786 (1394) tarihinde Memluklu Sultanı Melikü'z Zâhir Berkuk zamanında, Memlukluların Malatya'da hakim olduğu bir dönemde camii inşa edilmiştir.¹⁰⁸ Koca vaiz'in kabrinden dolayı cami bu isimle anıla gelmiştir, buraya vaiz ocağı da denilmektedir.

Vaiz Babanın kişiliği hakkındaki bilgiler menkıbelere dayanmaktadır. Menkıbeye göre Osmanlı padişahı IV. Murad Bağdat seferinden dönerken (1639) Fırat nehrini geçmek için, "sen Murad ben Murad" diyerek at'ını Fırat'ın azgın sularına sürer. Nehrin ortalarından bir girdab'a yakalanır. Sular tarafından sürüklenirken, uzaklardan bir el imdada yetişir. Hem padişahı hem de atını ölümden kurtarır.

Padişah kıyıya çıktıktan sonra, Battalgazi ilçesinde ordugah kurulur. Yörenin ileri gelenleri yöneticiler hem hoş geldin demek hem de padişahın gazasını kutlamak için huzura çıkarlar. Padişah, yanına gelen kişileri göz ucu il araştırarak kendisini kurtaran elin sahibini bulmaya çalışır, bulamayınca şehrin Valisine başka gelecek kimsenin olup olmadığını sorar. Vali, Ulemadan Koca Vaiz dedikleri yaşlı birisinin gelmediğini söyler. Bunun üzerinde padişah onun da gelmesini emreder. Koca Vaiz IV. Muradın huzuruna çıkarılır. Padişah herkes geldiği halde neden kendisinin gelmediğini sorar. Koca Vaiz, "Bak padişahım, nehirden geçerken sıkıntılı durumunuzda size uzanan eli tanıyacaktımsınız?" der. Padişah Vaiz Baba'nın elini dikkatle inceler, kurtuluşunu sağlayan elin aynı el olduğunu hayretle görür.

Bunun üzerine Malatya topraklarından Koca Vaiz'e çokça arazi

¹⁰⁷ Helvaci, 76

¹⁰⁸ Oğuz, 120

verilir. Böylece Koca Vaiz'in halk arasındaki saygınlığı bir kat daha artar, bu saygınlığını öldükten sonrada yitirmemiştir.¹⁴ Ancak Vaiz Hoca'nın mezarındaki ölüm tarihi ile IV. Murat'la karşılaşması tarihi bir uygunluk arzetmemektedir.

Buraya gelen ziyaretçiler dua okurlar, namaz kılarlar, hastalar mezarın yanına yatırılır. Kurban ve mum adağı mevcuttur. Özellikle Cuma akşamları hastalar getirilir.

Bu türbeye yöre halkı, korkulu rüya görenleri, korkusu olanları, uykuda korkanları, sara vb. hastaları getirirler. Günümüzde ziyaretler devam etmektedir.

9. BEŞ KARDEŞLER

Battalgazi ilçesi, Alacakapı Mahallesi'nde, Ulu Cami'nin karşısında yıkıntı halinde bir mezar bulunmaktadır. Şimdi sadece taş yıkıntıları mevcuttur. Halk arasında bunların beş kardeş olduğu savaşta şehit düştükleri inancı hakimdir.

Birbaşka rivayette bunların Seyyid BattalGazi'nin oğulları olduğu, sayıca üstün olan Roma birliğinin karşısında Allah için savaşırken şehit edildikleri ve bunların üstüste yığıldıkları anlatılır. Eskiden çeşitli dilekler için ziyaret edildiği halde günümüzde sadece ruhlarına fatiha okumakla yetiniyorlar. Ziyaretçisi azdır.

10. ÜÇ KARDEŞLER

Battalgazi ilçesinde tarihi ulu cami'nin karşısında beş kardeşlerin 200 metre güney kesiminde, kerpiç duvarlı üstü çatılı

¹⁴ Helvacı, 76

diktörtgen mekanlı bir türbedir. Türbenin içerisinde taş ve topraktan yapılmış yanyana üç tane mezar bulunmaktadır. Bunlara din kardeşliği anlamında kardeş denildiği anlatılmaktadır. Türbe sergili değildir.

Menkıbeye göre: Bir Cuma günü üç kardeşten birinin arkadaşı gelerek O'nu namaza çağırmış, o daha erken olduğunu belirtmiş. Arkadaşı ısrar edince, gel ayağını ayagımın üzerine koy ve gözlerini kapat demiş. Adam gözlerini kapatınca, Beytullah'tan Cuma selası verildiğini işitmiş, gözlerini açınca Eskimalatya da Cuma namazında olduğunu görmüş.

Adam, arkadaşına bu sırrı açıklamamasını aksi takdirde öleceğini söylemiş. Birgün arkadaşı bir toplulukta onun sırrını açıklayacağını söyleyerek tehdit etmiş, o'da herkes kötü bir sırrım olduğunu zannedecek o halde açıkla demiş, sır açıklandınca adam ölmüş.

Buraya gelen ziyaretçiler dua okurlar, dilekte bulunurlar, mum yakarlar, duvarlara isteklerini ifade eden yazılar yazarlar. Cuma akşamları daha çok ziyaret edilir.

Bu ziyaret'e gençler dileklerinin gerçekleşmesi için, ve çeşitli hastalıklar için ziyaret ederler. Günümüzde ziyaretçisi azdır.

11. SİDDİ ZEYNEP

Battalgazi ilçesi karahan mahallesinde kesme taşlardan yapılmış altıgen piramit şeklinde bir kümbettir. (Bkz. Resim: 13) içerisinde bir tane mezar bulunmaktadır.

Sıddı Zeynep'in Battalgazi'nin kızı yada hanımı olduğu söylenir. Ancak kümbetin 12. yy.a ait bir selçuklu eseri olduğu kesindir.¹⁷⁰ Türbe tefriş edilmemiştir.

¹⁷⁰ Oğuz, 121

Bu ziyarete mum bırakılır, daha önce yazdırdıkları muskaları ya mezarın, üzerine ya da duvar taşlarının arasına sıkıştırırlar, duvarlara isim ve dileklerini yazarlar, mezarın üzerine yazma bırakırlar. Özellikle cuma akşamları ziyaretçisi çok olur.

Buraya genç kızlar kaderlerinin açılması için gelirler. Korku için de ziyaret edilmektedir, günümüzde bu ziyaret'e ilgi devam etmektedir.

12. ZEYNEL ÂBİDİN

Battalgazi ilçesine bağlı Atabey Köyünde bir türbe ziyaretidir. Karakaya Baraj suyunun seviyesi yükselince türbenin yeri değiştirilmiş olup türbe betondan yapılmıştır. Yanında su ve ağaç bulunmaktadır. Rivayete göre burada Zeynel Abidin'in sadece bir bacağı gömülüdür. Zeynel Abidin Hz. Ali'nin torunlarından olup oniki İmamdan biridir.

Ziyarete giden kişiler türbeye büyük saygı gösteriyorlar; dua okuyorlar, mezarı öpüyorlar, yüzlerini sürüyorlar, ağaca çaput bağlıyorlar. Buraya her türlü hastalık için gelen ziyaretçiler görülmektedir. Daha çok perşembe ve pazar günleri ziyaret ediliyor.

13. AHMED DURAN

Battalgazi ilçesi, Ahmed Duran mahallesindeki mescidin sağ tarafında yer alan bir ziyaretidir. Mescidin içinde bir tane mezar bulunmaktadır. Mezar üç metre boyunda kenarları desenli büyük taşlarla yapılmıştır. Evliya Çelebi Malatya'daki ziyaret yerlerini belirtirken Seyyid Ahmed Durrani ziyareti olarak¹⁷¹ bu ziyarete işaret etmektedir.

Ahmed Duran'ın Battalgazi'nin çağdaşı ve en yakın cenk arkadaşı

¹⁷¹ Evliya Çelebi, III-IV, 400

olduğu söylenir. Ahmed Duran hakkında şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır. Asıl adı Tarran'dır. Cafer Eskimalatya'yı feth ettiği zaman, Tarran Rumların en kuvvetli silahşörüydü. Caferle birgün akşama kadar savaşmışlar fakat birbirlerine üstünlük sağlayamamışlar. Ertesi gün dövüşmeleri devam etmiş, sonunda cafer bir kılıç darbesiyle Tarran'ı altına almış tam öldüreceği zaman, Tarran, "Ey Cafer sizin dininize girdim beni bırak" demiş. Bunun üzerine Cafer bırakmış fakat Tarran arkadaşlarının yanına gittiğinde arkadaşları o'na "Sen daha güçlüsün, o'nu yenersin git Cafer'le bir daha dövüş" demişler. Tarran'da onlara kanar, İslamdan döner, tekrar Cafer'le dövüşe tutuşur. yine yenilir, islamı kabul eder. Tarran, Cafer'e "Senin adın Battalgazi olsun" der. Caferde o'na "senin adında Ahmet sözünde Duran olsun" der. Daha sonra çok samimi arkadaş olurlar. Ahmed Duran kafirlerle yaptığı bir savaşta şehid düşmüştür.

Ahmed Duran'ın türbesinin yeri hakkında da bir menkıbe anlatılmaktadır. Menkıbeye göre: Birgün Diyarbakır vilayetinden üç şeyh Malatya'ya gelirler. Bunlardan biri rüyasında Ahmed Duran'ı görür ve Ahmed Duran o'na "ben bu gül dalının altında yatıyorum üzerimi yaptır" der, ve bir gül ağacı gösterir. Şeyh ilk önce bu rüyayı yorumlayamaz, bunun üzerine aynı rüyayı üç kez görür. Üçüncü kez rüyasında Ahmet Duran bu şeyhin elbisesinden bir parça koparır ve bir gül dalına bağlar. Şeyh'e de "işte burayı yaptıracaksın" der. Şeyh uyandığında gerçekten elbisesinin bir parçasının kopmuş olduğunu görür. Yanındaki arkadaşları Diyarbakır'a dönerler kendisi geç geleceğini söyler. Daha sonra bu gül ağacını aramaya başlar, günlerce aradıktan sonra, birgün bir bahçenin içinde, kendi elbisesinin parçasının bağlı olduğu gül ağacını bulur ve orayı yaptırır.

Buraya gelen ziyaretçiler dua okurlar, iki rekat namaz kılarlar.

Mezarın başına mum yakarlar, kurban adağında bulunurlar. Dilekleri gerçekleştiği takdirde kurban keserler, ondan etli bulgur pilavı pişirerek çevreye dağıtırlar. Kurban olarak Koyun, Keçi ve Horoz görülmektedir. Bu ziyaretini gezdiğim gün mescidin duvarının yanında bir gün önce horoz kesilmişti. (Bkz. Resim: 14) Ayrıca mescidin dış duvarlarına "Allah'ım zihnimi aç, Allah'ım bana yardım et, Allah'ım muradımı kabul et" gibi yazılarla, kalpler çizilmiş ve içine harfler yazılmış bulunmaktadır.

Bu ziyaret daha çok cuma akşamı ve pazar günleri ziyaret edilmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar, çocukları yaşamayanlar, gençler sevdiklerine kavuşmak için, öğrenciler derslerinde başarılı olmak için, anneler-babalar çocuklarının işe girmesi ve askerden sağlıklı dönmeleri için dilek ve adakta bulunmak için bu ziyarete gelirler. Buraya hemen hergün ziyaretçi gelmektedir. Günümüzde de buraya halk ilgi ve sevgisinin göstermektedir.

14. ALİ BABA

Malatya'dan Battalgazi ilçesine giderken, ilçe merkezine varmadan, sağ taraftaki tepenin üstünde duvarları taş olup üstü kubbeli içinde bir mezar bulunan bir ziyaretidir. Türbenin çevresi mezarlıktır. Türbe yeşile boyanmıştır. (Bkz. Resim: 15) İçinde mum yakılması için geniş bir yer yapılmıştır. Türbenin iç ve dış duvarları dilek yazıları ile doludur. Özellikle türbenin iç duvarlarında yazılar ve isimler okunmayacak şekilde üst üste yazılmıştır.

Ali Baba'nın Battalgazi'nin oğlu olduğu söylenirse de bu zayıf bir ihtimal olup aslında o'nun doğu yönünden, Harezmi'den geldiği kanaati hakimdir. Bazıları ise Ali Baba'nın islam ordusunun bir askeri olduğu

İstanbul kuşatmasına katıldığı ve Bizansla yapılan bir muharebede, Malatya'da şehit düştüğünü belirtiyorlar.¹⁷²

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Ali Baba'nın ziyaretgahından bahsederken, Ali Baba'nın Harun er-Reşit ile İstanbul kuşatmasında bulunduğunu¹⁷³ belirtmektedir. Ali Baba'nın doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.

Ali Baba ile ilgili şöyle bir keramet anlatılır: Barutçuzade Mehmed Efendi Hicaz'da bulunduğu bir sırada, kendisinin Malatya'lı olduğunu öğrenen bir yabancı: "Malatya'ya döndüğünde sizin orada yatan Ali Baba'nın türbesine uğra ve ona selamımı söyle" diye ricada bulunur ve adını söyler. Barutçu Mehmed Efendi, Hac farızasını yerine getirdikten sonra Malatya'ya döner. Birkaç gün dinlenir. Daha sonra Ali Baba'nın bulunduğu mezarlığa gider. Hicazda kendisine ricada bulunan kişinin selamını söyler. O anda Ali Baba'nın üzerindeki sanduka tahtaları sesli olarak sallanmaya başlar. Bir süre olduğu yerde kalan Barutçu Mehmed Efendi korkar, sonra türbeden dışarı çıkar. Bu olayı dinleyenler, bu sallantının Ali Baba'nın gönderilen selamı aldığı ve cevabını verdiği anlamında yorumlar.¹⁷⁴

Ali Baba ziyaretine gelenler dua okurlar, bazıları iki rekat namaz kılar, mum yakarlar, seccade veya yeşil örtü bırakırlar. Dileklerini ifade eden yazılar ve isimlerini duvarlara yazarlar, dilekleri gerçekleşenler adak olarak kurban keserler. Kurban olarak koyun ve keçi kesilmektedir. Hastalar bu türbede yatırılır.

Burası cuma akşamları ve pazar günleri ziyaretçi akınına uğramaktadır. Genç kızlar kaderlerinin açılması veya sevdiğine kavuşmak

¹⁷² Helvacı, 23

¹⁷³ Evliya Çelebi, III-IV, 440

¹⁷⁴ Helvacı, 23

maksadıyla, öğrenciler derslerinde başarılı olmak için ziyarete gelmektedirler. Ayrıca her türlü hastalık için ziyaret edilen bir mekandır. Günümüzde de buraya ilgi ve alaka devam etmektedir.

1530 tarihli Tahrir Defterinde Ali Baba zaviyesine yapılan vakıflar kayıtlıdır.¹⁷⁶

15. KARA BABA

Malatya il merkezinden Battalgazi ilçesine giderken, ilçe merkezine varmadan sol tarafta bir tepenin üstünde yer almaktadır. Kara Baba türbesinin duvarları taş olup beton sıvalı ve kubbe örtülüdür. Türbenin içinde iki tane mezar bulunmaktadır, çevre tamamen mezarlıktır, buraya Kara Baba mezarlığı denilmektedir. Kubbe yeşile boyanmıştır.

Kara Baba'nın asıl adının Şeyh Hasan olduğu ve renginin koyuluğundan dolayı Kara diye adlandırıldığı söylenir.¹⁷⁷ Kara Baba'nın nereden geldiği hangi dönemde yaşadığı ve ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi, Kara Baba'nın Harun er-Reşid ile İstanbul kuşatmasına katıldığını kaydetmektedir.¹⁷⁸

Buraya gelen ziyaretçiler dua okurlar iki rekat namaz kılarlar, duvarlara dilek ifade eden yazılar ve isimlerini yazarlar. Hastalıklarının geçmesi veya muradlarının gerçekleşmesi halinde kurban adağında bulunurlar. Mum yakarlar, zaten betondan mum yeri yapılmıştır. Seccade, tesbih, kibrit, süpürge bırakılır. Özellikle cuma akşamları ve pazar günleri ziyaretçisi çok olur. Kara Baba türbesi konumu ve önemi

¹⁷⁶ R. Yinanç, M. Elibüyük, T.D. 408, 32

¹⁷⁷ Helvacı, 71

¹⁷⁸ Evliya Çelebi, III-IV, 440

açısından yöreye hakimdir. Ali Baba türbesi ile karşı karşıyadır. Bu iki mezarlık halk arasında kutsal mekan olarak kabul edilmektedir. Çoğu kişiler öldüklerinde bu iki mezarlığa gömülmelerini vasiyet ederler.

Buraya kadınlar çocuk sahibi olmak için, genç kızlar kaderlerinin açılması için, her türlü hastalar şifa bulmak için, öğrenim görenler başarı için, kimileri yuvalarının huzurlu olması maksadıyla ziyarette bulunurlar. Türbenin iç duvarlarındaki yazılardan birkaç örnek: "Allah'ım aileyi huzurlu kıl", "Allah'ım şu kız ile şu isimli erkeğin evlenmesini sağla", "Allah'ım benim dileğimi kabul et" vb. binlerce yazı bulunmaktadır. Günümüzde de burası büyük önem arzeden bir mekandır.

16. HOŞİRİK (Horasan Padişahı)

Battalgazi ilçe merkezinde, Ak Minareden 50 metre kadar aşağıda toprak bir mezarlıdır. Bu zatın Horasan'dan geldiği rivayet edilmektedir. Gerçek kimliği hakkında bilgi mevcut değildir. Keramet sahibi ulu bir kişi olarak bilinir.

Buraya gelen ziyaretçiler mezarın toprağını alıp su ile karıştırıp vücutlarında yara olan yerlerine sürerler. Bu ziyarete el ve yüzde çıkan yaralar için gidilir, bu sebepten dolayı "hoşirik" denilir. Bu ziyaretin özel bir zamanı yoktur. Günümüzde ziyaretçisi azdır.

17. GÜLLELİ BABA

Battalgazi ilçe merkezinde Vaiz Baba sokağından 250-300 metre kadar güney de bir evin avlusunun içinde derin bir mekan da bulunan bir mezardır. Basamak gibi toprak kabartmalara basılarak inilir. Mezarın

yanında iki tane gülle gibi siyah taş bulunmaktadır. Gülleli Baba'nın bu iki taşla şehit düştüğü söylenir. Anadolu'nun islamlaşmasında rol alan bir mücahit olduğu anlatılır.

"Ağrı Ziyareti"de denilen bu yere vücudunun herhangi bir yerinde ağrı olan hastalar gelirler, ziyaretin özel bir günü yoktur.

Gülleli Baba'nın vurulduğu iki siyah taş ile vücudun ağrıyan yerleri ovulur taş ağrıyan yerlere sürülür. Bu ziyarete ilgi az da olsa devam etmektedir.

F. DARENDE

1. SOMUNCU BABA (1331-1412)

Somuncu Baba'nın asıl adı Şeyh Hamid ve Şeyh Hamidüddin olarak zikredilmektedir. Ebu Hamid künyesi de kendisine aittir. Belgelerin bir kısmında Şeyh Hamid-i Veli ve bir kısmında da Şeyh Hamidüddin-i Veli şeklinde geçmektedir.¹⁷⁸ Ebu Hamidüddin, halk arasında "Ekmekçi Koca" veya "Somuncu Baba"¹⁷⁹ gibi lakaplarla anılmaktadır. Kayseri'de dünyaya gelmiştir.¹⁸⁰ Doğduğu köyün Akçakoca olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸¹ Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Somuncu Baba'nın 815 (1412) tarihinde 80 yaşını geçkin biri (piri fani) olarak vefat ettiği

¹⁷⁸ Ahmed Akgündüz, Arşiv Belgeleri ışığında Somuncu Baba, İstanbul 1992, 13

¹⁷⁹ Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram Veli, Ankara, 1991, 38

¹⁸⁰ Akgündüz, 12; Cebecioğlu, 38

¹⁸¹ Hayrettin İvgin, Somuncu Baba Gerçeği ve Hacı Bayram Veli ile ilişkisi, III. Battal Gazi ve Malatya çevresi halk k ü l t ü r ü sempozyumu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, 149

gözönüne alınırsa, 730 (1331) tahmini ortaya çıkar.¹⁸² Babasının adı Şemseddin Musa olarak tespit edilmiştir.¹⁸³ Annesinin kim olduğu bilinmemektedir. Aslen Türkistanlı olduğu belirtilen Somuncu Baba'nın babası Musa efendinin, Kayseri'ye ne zaman geldiği de tam olarak belli değildir. Dedesinin adının Abdullah olduğu söylenmektedir, ancak temel kaynaklarda bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.¹⁸⁴

Ebu Hamid, gençlik yıllarında, devrinin geçerli dini ilimlerini tahsil eder ilk tasvuf derslerini babasından almış olup yeterli görmediği için uzun süren yolculuklara çıkmıştır.¹⁸⁵

Ebu Hamid'in ilk durağı Şam olur. Şam o dönemin (XIV yy.) ilmi ve fikri bakımdan bereketli bir merkezi durumundaydı. Ebu Hamid Beyazıd-ı Bistami Hangah'ında tasavvufi tecrebelerini geliştirir.¹⁸⁶ Şam'da bir süre kaldıktan sonra tasavvuf alanında hedefine ulaşamadığı için, tasavvuf ilmi itibarıyla en yüksek makamda kimin bulunduğunu araştıran Şeyh Hamid'e, Erdebil'deki Şeyh Hâce (833/1429) Alaaddin Erdebiliyi haber verirler.¹⁸⁷

Ebu Hamid'in tasavvufi olgunluğa erişmek için, Şeyh Alaaddin'in yanında ne kadar kaldığı bilinmiyor. Ancak onun tasavvufi olgunluğu elde ettiğini anlatılan şu olayla öğreniyoruz: Bir gün, Hâce Alaaddin, kendisine bağlı olanları toplayıp zikir çektirir. Zikir kesintisiz üç gün devam eder. Bu ağır imtihan sonunda, bütün müridler zikri

¹⁸² İvgin, 149

¹⁸³ Cebecioğlu, 38, İvgin, 149

¹⁸⁴ Akgündüz, 12

¹⁸⁵ Cebecioğlu, 38-39

¹⁸⁶ Cebecioğlu, 39

¹⁸⁷ Akgündüz, 25, Cebecioğlu, 39; Alaaddin Erdebili Halveti tasavvuf ekolüne mensup bir sufüdür. Halveti tarikatı: Türklük rengi ağır basan kırka yakın şubesi bulunan, sünni karakterli bir tasavvuf okuludur. Halvetiliğin ana kollarını kuran şahsiyetlerin çoğu Türktür. Bkz. Cebecioğlu, 39

terketmiş, geriye sadece bir köşede vecd halinde, Ebu Hamidüddin Aksaray'ı kalmıştır. Şeyh ayağa kalkıp onu uyandırarak tebrik eder, ardından halvete sokar. Halvetin sonunda ona "Acemden Anadolu'ya velâyet emânetini taşıyacak adama, burada rastlayamamıştık, lâkin şimdi bu emaneti diyar-ı Rum'a siz taşıyacaksınız" der. Bu emir üzerine Ebu Hamidüddin Aksarayî, bir daha ayrılmayacağı ve üzerinde osmanlı devletinin yeni yeni filizlendiği Anadolu topraklarına öner.¹⁸⁸

Somuncu baba irşad vazifesini aldıktan sonra, Darende, Kayseri ve Aksaray yoluyla Bursaya gitmiştir.¹⁸⁹ Bursa'ya geldiğinde eskiden icra ettiği müderrislik mesleğini icra etmemiştir. Ümmi bir tavır takınıp ekmekçilik yaparak geçinmeyi uygun görmüştür. Bu onun mürşidi olduğu Halvetiye tarikatının Melâmet¹⁹⁰ Meşrebine uygun düşmektedir. Fırıncılıktan maksadı, para kazanmak değil, kendi manevi makamını gizleyerek halka yaklaşmak ve örnek davranışları ile onları manen terbiye etmektir. Bursa'da Molla Fenari mahallesindeki fırını hala mevcut olup; halkın ziyaretgâhıdır. Ve Şeyh Hamid adında bir mahalle mevcut olduğu gibi Molla Fenari Mahallesinde ikametgahı mevcuttur, halen ziyaret edilmektedir.

Ebu Hamid, 1394-1397 yılları arasında kaynaklarda tespit edemediğimiz muhtemel bir tarihte Kayseri'den Bursaya göç etmiştir.¹⁹²

yıldırım Beyazıd, 802/1400 yılında inşa ettirdiği Ulu Cami'nin açılışında, hitabet ve imamet'in Emir Sultan tarafından yapılmasını

¹⁸⁸ Akgündüz, 29; Cebecioğlu, 40

¹⁸⁹ Akgündüz, 30

¹⁹⁰ Melâmet; Hakk'a yakınlığı belli bir hal ve kifayetle teşhir etmeyi düşünmeyen, herkesle beraber ve herkes gibi işi gücü peşinde, ubudiyyet vazifesini sessiz sedasız yerine getirmekle meşgul olan, görünürde halkla ve gönülde Hakk ile beraber olan ehlullah'ın meşrebine denir. Bkz. Akgündüz, 31-32; Cebecioğlu, 43

¹⁹¹ Cebecioğlu, 43

¹⁹² Cebecioğlu, 41

istemiş, Emir Sultan'ın bu şerefine Şeyh Hamid'e ait olduğunu belirtmesi ile beraber, padişah teklifi Somuncu Baba'ya iletir. Somuncu Baba gönülsüz de olsa görevi üstlenir.¹⁹³

Ebu Hamid, cuma günü büyük âlimlerin de bulunduğu cemaate imamlik eder. Hutbede Fatiha suresinin yedi çeşit tefsirini yaparak cemaatin hayret ve takdirine sebep olmuştur.¹⁹⁴ Hutbe ve va'zını dinleyen halk, o'nun büyük bir veli olduğu anlamış ve elini öpmek için kapıya hücum ederek, caminin her üç kapısından Somuncu Baba'nın çıktığını görmüşler. Daha sonra çilehanesine çekilip daha ekmek yapmamıştır.¹⁹⁵ Somuncu Baba'nın bu va'zı sırrını açıklamış şöhret olmuştur. Halkın tazim ve ikramlarından rahatsız olan Şeyh Hamid, müridi Hacı Bayramı veli ile beraber Bursa'dan ayrılmıştır.¹⁹⁶ Bu yolculukta önce Şam'a, sonra Medine ve Mekke'ye gitmiş HAC vazifesini yapmıştır. Hac dönüşü önce Aksaray'a sonra da Darende'ye gitmiştir. Aksaray'da Yusuf Hakiki'yi bırakıp oğlu Halil Tayyib ile Darende'ye yerleşmiştir.¹⁹⁷

937/1530 tarihli, (Somuncu Baba'dan 122 sene sonra kaydedilen) Tapu tahrir Defterinde Şeyh Hamiduddin zaviyesinin vakıfları kayd edilmiştir. Ve merhum Şeyh Hamiddudin'in öz oğulları Mevlana Hamza, ve onun kardeşinin oğulları Halil ve İsmail olarak belirtilmekte ve devamında Şeyh Hamiduddin ve çocuklarının Memluklular zamanından beri meşhur ve salih kimseler olduklarından örfi vergilerden muaf tutuldukları ve durumun defteri cedide de kaydedildiği belirtilmiştir.¹⁹⁸

¹⁹³ Akgündüz, 33-34

¹⁹⁴ Akgündüz, 34

¹⁹⁵ Akgündüz, 34

¹⁹⁶ Akgündüz, 36

¹⁹⁷ Helvacı, 55

¹⁹⁸ Akgündüz, 67-70

Somuncu Baba'nın Seyyid olduğu konusunda, arşiv vesikaları ve ilk dönem kaynaklarında herhangi bir ifadeye rastlanılmamaktadır.¹⁹⁹

Somuncu baba türbesi Darende ilçesi Zaviye Mahallesiinde Tohma suyunun kenarındadır. Şeyh Hamid'in Mezarı cami'nin orta kısmında yer almaktadır. Cami, 1993-1994 yılında aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Caminin dış güney kısmında birkaç mezar bulunmaktadır. Caminin ön kısmında bir havuz olup bunun içinde gazi olarak nitelendirilen balıklar mevcuttur. (Bkz. Resim: 16) Bu balıklar yüz metre kadar ileride bir kayalıkta mevcut olan iki kuyudan gelmektedir. Bu kuyularında Urfa'daki balıklı göl ile bağlantılı olduğu anlatılmaktadır. Hatta bir balığın boyanıp bu kuyuya atıldığı, daha sonra o balığın Urfa'daki balıklı gölde çıktığı hikâye edilmektedir.

Bu göldeki balıklar, gazi balıklar olarak nitelendirilmektedir. Bunların, IV. Murad'ın Bağdat'ı feth etmesi ve Kıbrıs Barış Harekatı sırasında kayboldukları ve belli bir süre sonra yaralı olarak ortaya çıktıkları halk arasında anlatılmaktadır. Hatta balıkların derilerinde mevcut olan beneklerin bu savaşlarda almış oldukları yaralar olduğu ifade ediliyor. Bu sebepten dolayı bu balıklar kutsal kabul edilerek kesinlikle yenilmezler. Hatta bu balıkları yiyenlerin başlarına felaket ve kaza geldiği ve neticede öldükleri anlatılır.

Balabanlı, 85 yaşındaki Hasan Gülseren: 30-40 yıl kadar önce bir minübüs dolusu ziyaretçinin bu gölde balık tutup yediklerini ve Darende'den Balaban istikametine on kilometre uzaklaşmadan kaza yaptığını ve minübüsteki bütün yolcuların öldüğünü anlattı. Bir başka kişi de buna ek olarak bu kazadan balık etini yemeyen bir bebeğin sağ kurtulduğunu anlattı. Bu göl ile ilgili daha birçok menkıbe anlatılmaktadır.

Somuncu Baba türbesine giden ziyaretçiler öncelikle caminin

¹⁹⁹ Akgündüz, 22-23

içerisindeki Somuncu Baba'nın mezarının yanında 3 ihlaş bir fatiha okuyorlar, çeşitli dileklerde bulunuyorlar. Daha sonra Balıklı Göl'ün kenarında durup balıklara yem atarlar (ekmek, biküvi, çerez vb), dilek tutarak havuza para atarlar. Balıkların kaynağı olarak nitelendirilen iki kuyunun yanına giderler orada da balıklara yiyecek atarlar, yine dilekte bulunarak para atarlar kenarlarındaki incir ağaçlarına çaput, naylon parçası, iplik gibi şeyler bağlarlar. Sonra diğer mekanları gezerler. Burada kurban kesilip yemek yapılır, hazır bulunanlara ikram edilir, dileklerinin kabul edilmesi için Cami'de iki rek'at da namaz kılarlar, yardım sandığına para atılır.

Bu ziyaret'in özel bir zamanı olmamakla beraber, cuma günleri özellikle erkekler burada cuma namazını kılmak için çevre köylerden bile gelirler. Burada değişik günlerde yaptığım incelemelerde sürekli değişik illerden çevre ilçe ve köylerden gelen ziyaretçilerin bulunduğunu gördüm.

Buraya gelen ziyaretçiler, burada yatan büyük zâtın (Hamid-i Veli) kabrini ve torunlarından olduğu belirtilen Hulusi Ateş'in ve akrabalarının da mezarlarını ziyaret etmektedir. Hatta Hulusi Efendi'nin evi de (şimdi oğlu oturmaktadır) ziyaret edilir, şifa maksadıyla şeker vb. yiyecekler yenilir ve alınır.

Ayrıca hastalık aile huzuru, kaderinin açılması, aile düzeninin devamı, çocuk sahibi olmak gibi dilekleri olan ziyaretçiler de bulunmaktadır. Özellikle Akli dengesi bozuk olan, sara hastaları, ruhi bunalıma girenler iyileşmesi amacıyla Yatır'ın bulunduğu cami'ye getirilirler. Çeşitli agrıları olan hastalar da gelmektedir.

Somuncu Baba ile ilgili birçok menkıbe anlatılmaktadır. bunlardan bir tanesi: IV. Murat, Bağdad'ı birkaç kez kuşatmasına rağmen fethedemiyor. Son olarak Bağdat'ın fethine çıkmadan, bir elçisini Darend'e'ye Somuncu Baba'ya yardım istemeye gönderiyor. Elçi gelip IV. Murad'ın isteğini Somuncu Baba'ya iletiyor. Somuncu Baba bütün

askerlerini Bağdad'ın fethi için göndereceğini söylüyor. Bunun üzerine elçi etrafa bakınıyor çevrede pek kimseyi göremiyor, Somuncu Baba Havuzdaki balıkları göstererek bunlar benim maskerlerindir diyor. Elçi durumu padişaha iletiyor. Padişah hazırlıklarını tamamlayıp fetih için bağdadın yolunu tutuyor. Bağdat'a varması ile beraber sabahtan başlayan muharebe öğle olmadan fetihle sonuçlanıyor. Bu süre içerisinde balıklar kayboluyorlar, daha sonra bir kısmı yaralı olarak ortaya çıkıyorlar.

Bu ziyaret'e ilgi günümüzde artarak devam etmektedir.

2. HASAN-I GAZİ

Darende ilçesi Ilıcak Mahallesi'nin hemen yanında bulunan Ilıcak Tepesi'nin üstünde, duvarları kerpiç olup üstü çatılı olan bir türbedir. Türbenin içinde yaklaşık dört metre boyunda ve geniş bir mezar bulunmaktadır. Türbenin orta kısmında iki kemer bulunmaktadır. Bu kemer taşlarına taş yapıştırıldığı için bir kaç oyuk meydana gelmiştir. Türbenin yanında oturmak, sohbet etmek, namaz kılmak için bir mescid ve önünde havuz yapılmıştır.

Bu tepeye tırmanmak zor olduğu için, tepenin dik kısmına betondan basamaklar yapılmıştır. Bu türbenin için de bir tane mezar var ancak türbenin yanında on tane kadar mezar bulunmaktadır. Hasan-ı Gazi'nin tarihi kişiliği hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir. Ancak M.S. 772-822 Darende'nin Abbasilerin eline geçtiği, Hasan-ı Gazi'nin (Battal Gazi'nin (Battal Gazi'nin amcası ve kayınpederi) Darende'ye geldiği ve Kalenin Güney doğusunda bulunan tepede şehit düştüğü ve türbesinin burada olduğu belirtilmektedir.

Hanifi Hoca Tarihinde, Darende'nin (H. 150-200) tarihleri arasında

²⁰⁰ M. Ali Cengiz, Tohma Havzası, Malatya, 1987, 69

Abbasi idaresine girdiği, Abbasi Halifesinin Emir Ömer'i Malatya Valisi, S. Battal Gazi, Amcası Hasan Gazi ve Babası Hüseyin Gazi'yi ordu komutanlığı sıfatıyla bu yöreye gönderdiği, Hüseyin Gazi'nin Divriği Kalesinde, Hasan-ı Gazinin Darende Kalesinde Şehit düştüğü ve türbelerinin mevcut olduğu belirtilmektedir.²⁰¹

Bu ziyaret yerinde yağmur duası yapılır, mevlid ve hatim olunur. Ziyaretçiler önce mescidde iki rek'at namaz kılarlar, daha sonra türbe de dua ederler ve üç ihlas bir fatiha okuyup dilek tutarak taş yapıştırırlar, ziyaretçilerin ifadesine göre: taşın yapışması dileklerinin kabul olduğunun belirtisidir. Türbeye tesbih, seccade, örtü, mum, süpürge gibi şeyler bırakılmaktadır. Bazıları mezarı öpüyor, yüzünü sürüyor, mezarın etrafında dönüyorlar. Bir başka önemli noktada duvarlara, kapıya gerek osmanlıca gerekse Türkçe isimler ve dilekler mutlaka yazılır.

Bu ziyaret'in de özel bir günü yoktur. Ben değişik zamanlarda buraya gittim, her defasında da özellikle kadın ziyaretçilerle karşılaştım. Buraya her türlü hastalar, çocuğu olmayan kadınlar, kaderinin açılması için gençler gelmektedir. Hastalıkları iyileşen ve dilekleri kabul olanlar mutlaka tekrar şükür maksadıyla bu türbeyi ziyaret ederler, kurban keserler, yemek yapıp çevreden gelen kişilere ikram ederler.

Hasan-ı Gazi ile ilgili anlatılan menkıbelerden bir tanesi şöyle: "Hasan-ı Gazi'nin, düşmanlarla çarpışırken bir kılıç darbesi sonucu kafası kopmuş; Büyük zat hiç aldırmadan kopan başını koltuğunun altına almış, savaşmaya devam etmiş, bir taraftan düşmanları kırıp geçirirken bir taraftanda tepeye tırmanmaya devam ediyormuş, tepeyi düşmandan koruyormuş. Şu an kabrinin bulunduğu yere geldiğinde, bir düşman kadını bu hali görmüş, hayretler içinde "şu milletin insanlarına bakın, başı

olmayan böyle savaşırsa, sağlam olanları kim bilir nasıl savaşı." Kadının bu sözü üzerine Hasan-ı Gazi olduğu yere düşüvermiş. Yani onu öldüren kılıç yarası değil, nazar olmuş.

Hasan-ı Gaziyi düştüğü bu yere gömmüşler. Sonra üzerine türbe ve yanına mescid inşa etmişler.

3. ABDURRAHMAN-I GAZİ (Medişeyh)

Darende ilçesi Karşıyaka Köyündedir. Türbe Darende-Malatya karayolu üzerinde, Darende'ye dokuz km mesafede yolun sağ kenarındadır. 1993 yılından beri türbe üzerine cami yapılmaktadır. Türbe kubbe örtülüdür. Abdurrahmanı Gazi'nin kimliği hakkında pek bilgiye sahip değiliz.

Abdurrahman-ı Gazi'nin aslen Medineli olduğu, Anadolu'ya yapılan akınlarda, Kuzey'e ve Kayseri'ye geçiş yolu olarak kullanılan Tohma vadisinde şehit düştüğü belirtilmektedir. Medine'li olduğu için Medine'li şeyh anlamında Medişeyh de denilmektedir, köyün de eski adı medişeyh olup son zamanlarda değiştirilmiştir.

Abdurrahman-ı Gazi ile ilgili bir çok menkıbe anlatılmaktadır. Köylülerin anlattığına göre 1974-1975 senelerinde bir gün türbenin kilimlerinin çalındığını, kimin çaldığını tesbit edemediklerini, ancak aradan bir ay kadar süre geçtikten sonra, çalınan bütün eşyalarla beraber pekçok seccade ve kilimin getirilmiş olduğunu görmüşler. Durumu araştırdıklarında, adamın biri türbedeki bütün kilimleri alıp giderken yolda şiddetli bir sancıya tutuluyor, fakat evine varamadığı gibi tekrar türbeye de dönememiş, o'nu yolda görenler evine götürmüşler, adamın sancıları durmadığı gibi, hergece rüyalarında korkutulmaya başlanmış, bundan kurtulmak için, kilimleri fazlasıyla türbeye

getirmiş.

Bu türbeye gelen ziyaretçiler fatiha okurlar, seccade, kilim, yeşil örtüler, para, kibrit, mum, tesbih gibi şeyler bırakıyorlar, ayrıca duvarlara dilek ifade eden yazılar yazıyorlar, yaptığım incelemede bu yazıların çoğunun osmanlıca olduğunu gördüm. Felçliler mezarın yanında belli bir süre yatırılıyorlar. Hastalar çeşitli adaklar adamaktadır.

Burası cuma akşamları daha çok ziyaret edilmekle beraber diğer günlerde ziyaretçisi çoktur. Buraya çocuğu olmayan kadınlar, felçliler, psikolojik rahatsızlığı olanlar daha çok ziyaret etmektedir. Yağmur duasının da burada yapıldığını ve duadan hemen sonra yağmurun yağdığını köylüler anlattı. Günümüzde bu ziyarete ilgi devam etmektedir.

Anlatıldığına göre: uzun süre çocuğu olmayan bir kadın buraya gelip, çocuğunun olması için dilekte bulunmuş, dilekte bulunurkende; bir oğlu olursa adını "Abdurrahman" koyacağını söylemiş. Aradan bir yıl geçince kadının bir oğlu olmuş, ama dedesi çocuğun adının "Murat" olmasını isteyince onu kıramamışlar. Bir süre sonra çocuğun bir kolu, hiç bir sebep yokken sakatlanmış, yapılan bütün tedavilere rağmen çocuk sakat kalmıştır.

Yine felç geçiren genç bir kızın buraya yatırıldığını uyuduktan sonra ihtiyar nur yüzlü bir sakallının gelip merhem gibi bir maddeyi dizlerine sürdüğünü, uyandığında yürüyerek evine gittiğini yöre halkı menkıbe şeklinde anlatmaktadır.

4. ABDURRAHMAN-I ERZİNCANİ

Darende ilçesi Balaban kasaba merkezinde, yapı itibariyle dikkat çeken bir türbe ve yanında camisi olan bir ziyaretidir. Türbeye caminin içinden girilmektedir. Türbede iki mezar bulunmaktadır, ikinci mezarın Abdurrahman-ı Erzincani'nin eşine ait olduğu söylenmektedir. Cami ve

Türbe 1975 yılında şu anki şekliyle yapılmıştır. Türbe piramit şeklindedir. (Bkz. Resim: 17)

Abdurrahman-ı Erzincani'nin doğum tarihi ve yeri bilinmemektedir. Ancak Yıldırım Beyazıd zamanında yaşadığı Timur'un gelişinde batıya doğru Amasya, Tokat ve Çankırı yöresine yerleştiği Yıldırım Beyazıd'ın oğulları arasında çıkan huzursuzlukta bu bölgeyi terk edip Balaban'a gelip yerleştiği belirtilmektedir.²⁰³

Abdurrahman-ı Erzincani'nin seyyid olduğu, tapu tahrir defterlerinde adına vakıflar kayıtlı olduğu muhtemelen (H. 793) tarihinde veya daha evvel vefat ettiği arşiv belgeleri ile sabittir.²⁰⁴

Bu ziyaretin bölge için önemi ve saygınlığı çoktur. Ziyaretçisi eksik olmaz. Gelen ziyaretçiler fatiha okurlar, hastalar türbede yatırılırlar. Halı, seccade gibi şeyler bırakılır. Dileği gerçekleşenler kurban keserler hastalar daha çok cuma akşamları getirilirler, diğer günlerde ziyaret edilir. Hatim ve mevlid-i şerif okunur.

Hastalık olarak ruhsal bozukluklar için gidilir, sağlıklı olmak ve işlerinin iyi gitmesi, çocuk istemek gibi konular için de ziyaret edilmektedir. Ruhsal bozukluğu olanların belli bir süre türbe de yattıktan sonra tamamen iyileştiği anlatılır.

Menkıbeye göre: Abdurrahman-ı Erzincani'nin yayladaki çadırına bir grup Moğol askeri gelir. İçlerinde Cengiz Han'ın bir de kumandanı vardır. Şeyh'in ikram edecek bir şeyi bulunmaz. Hanımı yedirecek bir şeylerinin olmadığını belirtince Şeyh Allah Kerim'dir hatun deyip konuklarının yanına gider. Bu sırada uzakta geçmekte olan bir geyik sürüsünden, iri ve semiz bir geyik ayrılarak çadıra yaklaşıp, çadırdaki oturan şeyhin önüne gelir ve şeyhi koklamaya, yüzünü şeyhin dizine

²⁰³ Helvacı, 16

²⁰⁴ Akgündüz, 14-22

sürmeye başlar. Moğol askerleri durumu hayretle izler. Şeyhin emriyle geyik kesilir bütün askerler etinden doyarlar. bu kerameti gören moğol askerleri şeyhin önünde saygı ile eğilerek müslüman olurlar.

5. ALİ BABA

Darende ilçesi, Aşağı ulupınar kasaba merkezinde bulunan bir türbe ziyaretidir. Tek odalı olup içinde bir tane mezar bulunmaktadır. Önünde de geniş bir eyvan mevcuttur. Kasaba halkı türbede yatan zatın, Ali Baba olduğunu belirtmekle beraber, bu zatın kimliği hakkında pek bilgileri yoktur, ancak şehit olduğunu ifade ediyorlar. Kaynaklarda da hiçbir bilgiye rastlayamadık.

Bu ziyaret yerinde her perşembe ve pazar sabahları hatim inidirilir, zikir çekilir daha sonra sırayla evlerinde hazırlattıkları yemekleri burada kendileri de yerler, fakir fukaraya da yedirirler. Ziyaretçiler dua okurlar, iki rekat namaz kılarlar, hastalar burada yatırılır. Çeşitli dileklerle beraber adakta bulunurlar. Köylüler ölüleri için burada mevlid okutup yemek yediriyorlar. Çocuk isteyen kadınlar, akıl hastaları, vücudunda ağrıları olanlar buraya getirilip türbede belli bir süre yatırılıyorlar. Ayrıca yağmur duası da burada yapılmaktadır. Yöre halkının bu ziyarete inancı ve saygısı çoktur. Günümüzde de bu ilgi devam etmektedir. Ben Haziran ayında bir perşembe günü saat 10 sıralarında gittiğimde 20 kişi tekke içinde hatmi bitirmiş dua ediyorlardı. Bu ziyaret'e Ali Baba tekkesi de denilmektedir.

6. AYDIN BABA

Darende ilçesine bağlı Aşağı Ulupınar kasaba merkezinde, mahalle arasında bulunan iki katlı bir türbedir. Yaygın ismi ile Aydın Baba tekkesi olarak bilinir. Mezar alt katta olup, üst kat mescid olarak

kullanılmaktadır. Yöre halkı, kesin olmamakla birlikte Aydın Baba'yı şehit olarak ifade ediyorlar. Mezar betondan yapılmış olup yeşil örtülüdür.

Bu türbede de 30-40 yıl öncesine kadar cuma akşamları ve pazar günleri çevre köylerden toplanıp hatim okudukları ve zikir çektiklerini anlattılar. Şimdi ziyaretçiler dua okuyorlar iki rekat namaz kılıyorlar, mezar'a seccade, tesbih, süpürge gibi şeyler bırakıyorlar, dış duvarda azda olsa dilek ifade eden yazılar görülmektedir. Türbenin anahtarı, türbenin bitiğinde bulunan cami'nin görevlisinde olduğu için ziyaretçilerin mum yakmalarına engel olduğunu kendisi ifade etti son zamanlarda mum yakılmıyormuş. Dilekleri gerçekleşenler, adakları ile beraber tekrar ziyaret edip kurbanlarını kesiyorlar. Özellikle cuma akşamları ziyaret ediliyor.

Buraya çocuğu olmayan kadınlar gelmektedir ve çocukları doğduğu takdirde "Aydın" ismini veriyorlar. Eskiden çocukları bazı hastalıkları için mezarın yanında yatırıyorlarmış, bu tür ziyaretler günümüzde yapılmamaktadır. Netice olarak bu ziyaret'e ilginin azaldığını söyleyebiliriz.

Anlatıldığına göre eskiden cuma akşamları bu türbede çıra veya mum yakılıyormuş, bir gece o sokaktan geçen bir adam içeride ışığın yandığını görüyor, cuma akşamı olduğunu unuttuğundan merak edip, percereye yaklaşarak içeri bakıyor. İçerde uzunboylu, yüzü nurlu bir adamın namaz kıldığını görüyor.

7. ALİ ÇAN

Darende Ilıca ile Kölükler köyleri arasında kalan Gol Tepesi adı verilen yerde etrafı taşlarla çevrilmiş üzeri açık bir yatırdır. Bu yatırın yaygın adı Ali Çan'dır. Bu mezarda yatan kişi hakkındaki bilgiler rivayetlere dayanır.

Yörenin yaşlıları, Ali Çan ve Ilıca Köyündeki Ebu Hanefi ve Şeyh Hamid'in kardeş olarak birlikte gelip burada savaştıkları söylerler. Ağ Baba'nın ise bunların komutanı olduğu rivayet edilir.²⁰⁴

Bu ziyaret'e genellikle çocuğu olmayan ve erkek çocuk isteyen kadınlar gelmektedirler, erkek çocukları olduğu takdirde Alican ismini verirler. Ziyaret esnasında dua okurlar, toprak alıp yerler ve kurban adağında bulunurlar. Özel bir zamanı yoktur.

8. ZİYARET

Darende Ilıca Köyünün kuzeyindeki kayalık tepenin eteğinde, içinde iki mezarın bulunduğu bir türbe bulunmaktadır. Bu mezarlardan birinin Ebu Hanefi diğerinin de oğlu Şeyh Hamit olduğu²⁰⁵ ve burada şehit düştükleri söylenir. Türbenin yüz metre kadar yukarısında geniş bir taş ve ortasından su fişkırmaktadır. Bu taşın üst kısmı düzeltilmiş, bir kişinin namaz kılacağı şekilde düzenlenmiştir, bu kısma Kundak (Beşik) diyorlar. Buraya çıkmak çok zor herkes çıkamıyor. Bu ziyaret'e dilek için gelinmektedir.

Ziyaret'e felenler önce türbeye gidip dua okurlar, dilekte bulunurlar, sonra suyun fişkırdığı kaynağa dilek tutarak elini sokar, eğer büyük taşlar çıkarırsa dileğinin kabul edildiği, küçük taşlar çıkarırsa dileğinin kabul edilmediğini söylerler. Bu ziyaret'e her çeşit dilek için gelirler. Dileği gerçekleştirenler daha sonra burada kurban kesip çevredekilere ikram eder.

²⁰⁴ Helvacı, 148

²⁰⁵ Helvacı, 157

9. KARA ZİYARET

Darende ilçesi Yukarı Ulupınar beldesinin güneyinde kalan dağın üstünde, yığma taşlardan yapılmış ahşap örtülü bir türbedir. Yaygın adı Kara Ziyarettir. Bu türbede yatan zatın adı, ne zaman nereden geldiği ve ne zaman öldüğü hakkında bilgi mevcut değildir.

Kara ziyaret'in bulunduğu yerin, Darende Elbistan sınırı olması, patika yolun geçmesi ve bir boğaz denilecek yolda olması, bu zatın burada şehit düştüğü ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yöre halkı, burada yatan zat için mücahit ve şehit demektedir. Ve bu zatın zenci bir müslüman olup, şehit düştüğü kanaati hakimdir. Bu yüzden adına "Kara ziyaret" denilmektedir.

Bu ziyaret ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır. Balaban esnafından "Karpuzoğlu Mehmet" veresiye satış yaptığı için heryıl yayla zamanı defterini alıp köylere ve yaylalara borç toplamaya çıkar. Bir defasında buradan geçerken yağmura tutulur ve ziyaret'e sığınır. Yağmur uzun sürer bu sırada hem defterini karıştırır hem de mezarın büyüklüğü dikkatini çeker. "Bu kadar büyük olunurmuş" şeklinde aklından geçirir. Bu arada yağmurun kesildiğini görünce telaşla çıkar. Bir iki saat sonra bir köyde defterini ziyarette unuttuğunun farkına varır, telaşla geri döner. Geldiğinde defterinin alınıp güvenli bir yere konduğunu ve rüzgar dağıtmasın diye üzerine temiz bir taşın konduğunu görür. Mahcup olan Mehmed Efendi mezara dönerek "Ey zat, sen görüldüğünden de büyükmüşsün..." der.

Ziyaret'e gidenler dua okuyarak dilekte bulunuyorlar. Götürdükleri yiyeceklerden yemek yaparlar, bazıları kurban keser. Herçeşit hastalık ve dilek için burası ziyaret edilir. Gidilmesi zor olduğu için

²⁰⁷ Helvacı, 145

²⁰⁸ Cengiz, 56

G. DOĞANŞEHİR

1. ABDULHARAP

Doğanşehir ilçesi savaklı köyünün batısında köye iki kilometre mesafede basit taşlardan yapılmış, ahşap örtülü bir türbe ziyaretidir. Türbenin içinde bir tane uzun ve geniş mezar bulunmaktadır. Türbenin içi halı kilim ve minderlerle döşelidir. Mezarın üzerinde bir tane örtü bulunmakla beraber mezarın baş ve ayak kısmındaki taşlarda çokça eşarp ve yazma bulunmaktadır. Türbenin tavan direkleri ve destek direklerine bağlanan çaputlar türbeyi adeta süslemiş durumdadır. (Bkz. Resim: 18) Ayrıca ağaç parçalarına çaput sarmak suretiyle yapılan bebekler, bezlerin içine bağlanarak tavan direklerine asılan muskalar türbenin süsüne renk katmaktadır.

Türbenin yanında bir tane davın ağacı, pınar ve üzerinde kurban kesmek için bir taş bulunmaktadır. Zaten taşta kan izleri görülmektedir. Bu ziyaretin yaygın adı Abdulharap ziyaretidir. Zaten köyün eski adıda Abdulharap iken son zamanlarda "Savaklı" olarak değıştirilmiştir. Bu türbede yatan zatın kişiliğı hakkında kaynaklarda bir bilgi olmadığı gibi yöre halkınında bu konuda bilgileri yoktur. Sadece burada büyük bir zatın yattığına inanıyorlar. Türbede de herhangi bir kayıt ve tarih yoktur.

Halkın anlattığına göre: Yıllar önce bir kısım kimseler türbenin altını kazmışlar. Kazdıkları yerde siyah kaplı bir Kur'an-ı Kerim ve Kur'an-ı Kerim'e başını koymuş uyumakta olan bir yılan görmüşler ve hemen kapatmışlar, ondan sonra da kimse böyle bir şeye teşebbüs etmemiştir.

Bu türbeye çocuğı olmayan kadınlar, felçli hastalar vücudunda ağrı ve sızı olanlar, sıtmalılar ve akıl hastaları çoğunla getirilir.

Özellikle felçliler ve akıl hastaları cuma akşamından bir geceliğine burada yatırılırlar. Halkın ifadelerine göre yürüyemeyecek durumda felçli olanlar burada bir gece yatırıldığı takdirde, sabahleyin yürüyerek evine gitmektedir. Başka dilekleri olanlarda bu ziyarete geliyorlar.

Ziyarete gelenler mezarı öperler, el ve yüz sürerler, mezarın yanında uzun süre otururlar hem türbenin içine, hem de dışardaki ağaca çaput bağlarlar, muska bırakırlar, türbenin çevresini temizlerler, türbenin etrafında 3-5 defa dönerek dileklerini tekrar ederler. Pınardan su içerler ve yanlarında götürürler. Kurban olarak "koyun, keçi, horoz" görülmektedir. Mezarın kenarında mum izleride mevcuttur. Günümüzde de bu ziyarete ilgi devam etmektedir.

2. ZİYARET

Doğanşehir ilçesine bağlı sürgü kasabasının mesire yeri olan Takas'ın karşısındaki tepenin yamacında etrafı büyük ve küçük taşlarla çevrilmiş bir mezar ziyaretidir. Yaygın adı "ziyaret"tir. Bu mezarda yatan kişinin kimliği hakkında bilgi yoktur. Yöre halkı burada, yatan zatın şehit olduğunu ifade ediyorlar. Bu ziyaret ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılır. Halktan birisi buraya gelen ziyaretçi kadınlara engel olmak ister. Gece rüyasında, uzun boylu genç ve oldukça babayiğit bir asker kendisine bir elma uzatarak "Al şu elmayı ye bundan sonra da benim kabrime ziyarete gelenlere engel olma" diyerek uyarıda bulunur. Bu rüya çevreye çabuk yayılır ve bu ziyarete ilgi bir kat daha artar.

Ziyaretçiler mezarın çevresini temizlerler taşlarını toplarlar, dua okurlar, ağaç parçalarına bez bağlayarak veya bebek yaparak taşların arasına sıkıştırırlar, toprak alıp yerler. Mezarın baş kısmında kurban keserler. Burada dilek ve dualarla beraber yemek, köfte vb. şeyler de yapıp dağıtılmaktadır.

Ziyaretçilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyor. Bunlar aile huzuru, hastalık ve dilek maksadıyla gitmektedirler. Ziyarete ilgi daha çok pazar günüdür. Zaten ziyaretin 200 metre yakınında mesire yeri mevcuttur.

H. DOĞANYOL

1. ZİYARET

Doğanyol ilçe merkezinin Güney doğusunda yüksek bir tepenin üstünde iki palamut ağacının ortasında etrafı büyük taşlarla çevrilmiş bir mezar ziyaretidir. Yaygın adı "ziyaret"tir. Mezarda yatan zatın şehit olduğu fikri hakimdir. Tarihi kişiliği konusunda bilgi bulunmamaktadır.

Buraya gelen ziyaretçiler dua okurlar, sonra dilek tutarak ağaca çaput bağlarlar, evden getirdikleri yiyecekleri burada yerler ve bir kısmını mezarın üzerine dökerler. Bu ziyarete her türlü hastalık ve dilek için gidilmektedir. Günümüzde buraya ilgi çok azdır. Son yıllarda bu ziyarette kurban adagı çok az görülmüştür.

2. ZİYARET

Doğanyol ilçesine bağlı Yeşilköy'e yaklaşık yedi km mesafede bir dağın üstünde etrafı taşlarla çevrilmiş bir mezardır. Yaygın adı "ziyaret"tir, bu mezarın büyük bir zata ait olduğu söylenir. Tarihi kişiliği yoktur. Bu mezarın 2 km aşağısında eski dönemlere ait mezarlık bulunmaktadır. Bu ziyarete sıtma ve sara gibi hastalıklar için gidilir. Özel bir günü yoktur. Ziyarete gidenler mezarın başında dua olurlar, mezarın yanında yatarlar, mezarın toprağından yerler. Ayrıca mezarın

yakınında bulunan sudan, sıtmalılı hastalara içirirler ve yıkarlar. Bu iki hastalığa iyi geldiği söylenmektedir. Kurban olarak da koç, koyun, keçi kesilmektedir.

I. HEKİMİHAN

1. VAYLOV DEDE

Hekimhan ilçesi Ballıkaya köyünde betondan yapılmış bir türbe olup içinde bir tane mezar bulunmaktadır. Asıl adı Mustafa Tuna, 1895 yılında Ballıkaya köyünde doğmuştur. Dedelik kurumunun temsilcisidir, yaygın adı Vaylov Dededir, soyu Hz. Ali'ye dayandırılmaktadır. 1972 yılında ölmüştür. Türbenin çevresi ziyaretçiler için düzenlenmiştir. Halk arasında rüyaya girme, Nefes evladı verme, başkalarının içini okuma, gaipden haber verme gibi konularda kerametlerinin olduğuna inanılır.²⁰⁹

Bu ziyarete gelenler çoğunlukla kurbanlarını yanlarında getirirler, ziyaret esnasında mezarı öperler yüz sürerler, mezarın etrafında dönerek dileklerini tekrar ederler, türbede belli bir süre yatarlar, mezarın üzerine yeşil örtü bırakırlar, mum yakarlar. Kestikleri kurbanın etinden yemek yaparak orada bulunanlara ikram ederler. Türbenin yanındaki yaban armuduna çaput bağlanır.

Ziyaret perşembe günleri kalabalık olmakla beraber diğer günlerde ziyaretçisi eksik olmaz. Bu ziyarete çocuğu olmayan ve erkek çocuk isteyen kadınlar geliyorlar. Başka sıkıntı ve dilekleri olanlarda geliyorlar. Ziyaret sonrası erkek çocuk sahibi olanlar, çocuklarına bu dedenin ismini verirler.

Vaylov Dede ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır.

²⁰⁹ Helvacı, 117

Denizli'de bir kadının rüyasına girer "Adım vaylov, Hekimhan'ın Mezirme Köyündenim. Ocağıma geleceksin." der. Çocuksuz olan kadın kocası ile birlikte Hekimhana gelir. Mezirmeyi ve Vaylov Dede'yi sorarken, çarşıda bizzat dedenin kendisi ile karşılaşır. Kadın "işte rüyamda gördüğüm adam bu" diyerek Vaylov Dede'nin elini öper. Birlikte köye giderler, bir kurban alıp keserler. Kadın kocası ile beraber Denizli'ye döner ve ilerde bir çocuk sahibi olduğu öğrenilir.

2. ÇEKİ BABA

Hekimhan Ballıkaya Köyü yakınında ormanlık bir tepenin başında etrafı taşlarla çevrilmiş bir mezar ziyaretidir. Tarihi şahsiyeti bilinmiyor. Yöre halkı büyük bir zat olduğuna inanıyor.

Yöre halkı hertürlü sıkıntılarında ve dileklerinde bu mezarı ziyaret ederler, dua okurlar mezarın etrafını düzeltirler, götürdükleri yiyecekleri orada yerler, meşe ağacına çaput bağlarlar.

3. ŞAH VELİ-ŞAH HÜSEYİN OCAĞI

Hekimhan Ballıkaya Köyünde Şah Veli Tekkesi bulunmaktadır. Şah Veli'nin dokuzuncu kuşaktan Şah İbrahim'in (safevi hükümdarı) soyundan geldiği ve II. Şah Abbas'ın oğlu olduğu 18. yy.da Anadolu'ya geldiği söylenir.

Anlatınlara göre Şah Veli önce Elazığ'ın Sun Köyüne oradan da Arguvan'ın Eymir Köyünde hizmetçilik yapar. Eymir'de Ermiş bir kişi olduğu anlaşılır, hayvanlarla konuştuğu görülür. Eymir'den Ballıkaya Köyüne (Mezirme) gelir. Burada tekke kurar, bir hayli mürid edinir. Bir gün İran'a gitmeye karar verir, giderken oğlu Hüseyin'e "şimdilik kal,

bir gün gelir seni götürürüm der" ve kır atına binerek uzaklaşır. Bir süre sonra Şah Hüseyin ölür, halk cenazeyi yıkar mezarı hazırlar o sırada bir aksakallı at üstünde görünür. Şah Hüseyin'in başına gelir "Oğlum Hüseyin ver elini bana" der. Bir dua okur, canlanan Hüseyin'i arkasına alarak uzaklaşır, böylece mezar boş kalır. Buraya Şah Hüseyin denilmektedir. Şah Hüseyin'in evlatları günümüzde Hırkası, papucu ve tekkesinin emenetçisi olarak Şah Veli-Şah Hüseyin ocağını sürdürmektedirler.

Bu ocağa, çocuğu olmayan kadınlar, çeşitli ağrıları olanlar, akıl hastaları, korkuları olanlar getirilirler. Hastalar bu ocakta yatırılırlar, hırka, papuç ve takke hastalar tarafından öpülür yüzlerine ve ağrıyan yerlerine sürerler. Kurban kesilir, para ve yiyecek maddeleri bırakılır. Günümüzde bu ocağa ilgi devam etmektedir.

4. BADIN ZİYARETİ

Hekimhan Aşağı Gırmana Köyünün, Bad denilen mevkiindedir. Anayol üzerinde bir mezardır. Mezarın hemen yanında bir kaynak ve bunun yanında da Yaşlı bir sakız ağacı bulunmaktadır. Mezarın etrafı büyük taşlarla çevrilmiştir.

Mezarda yatan zatın kim olduğu, ne zaman ve nereden geldiği ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Hatta kadın ve erkek olduğu da bilinmiyor. Ancak burada iyi birisinin yattığına inanırlar.

Buradaki kaynak ve ağaca da çok saygı gösterilir. Buraya gelen ziyaretçiler mezarın başında dua okurlar, mezarın üzerine taş atarak dilekte bulunurlar. Ve şifa niyetiyle sudan içerler. Yine dilek tutarak ulu Ağaca çaput bağlarlar. Ağacın altında yatarlar. Aynı zamanda çevre de temiz tutulur. Ziyaretin özel bir zamanı yoktur.

Bu ziyarete vücudunda ağrıları olanlar ve çeşitli dilekleri olanlar gelirler. Dilekleri gerçekleştirenler mutlaka burada büyük veya küçük kurban keser.

5. KIZILKAYA ZİYARETİ

Hekimhan Aşağı Gırmana ile Dostal arasında Kızılkaya adı verilen yerdedir. Kızılkaya oldukça büyük bir kaya kütlesidir, yan tarafta bir dişbudak ağacı bulunmaktadır. Ağaç ile kaya arasında etrafı taşlarla belirlenmiş bir mezar bulunmaktadır. Bu yatır hakkında kesin bilgi yoktur.

Yöre halkı burada bir şehid'in yattığına inanıyorlar. Mezarın çevresi temiz tutuluyor. Her çeşit dilek ve hastalık için ziyaret edilmektedir. Ağacın dallarına çaput ve iplik bağlanır. Yağmur duası da bu mekanda yapılır. Kurban kesilir.

İ. KALE

1. ŞEYH MEHMED-İ KERHİ

Kale ilçe Merkezine yakın Elazığ'a giden yolun sağ tarafında, yola bir km mesafede bir tepenin üstünde, yeşile boyanmış kubbesiyle uzaktan dikkat çeken bir türbedir. (Bkz. Resim: 19) Türbede bir mezar bulunmaktadır. Ancak çevre mezarlıktır. Yakınında kuyu ve dut ağacı vardır.

Bu zatın kişiliği hakkındaki bilgiler menkıbelere dayanmaktadır. Yöre halkından bazıları da bu zatın Mısır'dan bazıları da Bağdat'tan geldiğini ifade ettiler. Ne Veysel Karani'nin yeğeni ve Hasan-ı Basri ile akrabalığı olduğunu anlattılar. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen

bu zatın ermiş bir kişi olduğu söylenir.

Buraya ziyaretçiler özellikle Cuma akşamları ve pazar günleri gelirler. Ziyaretçiler fatiha okurlar, mezarı öpmek, yüz sürmek, mezarın ve Türbenin etrafında, 5-7 defa dönmek gibi davranışlar yapıyorlar. Ayrıca hastalar türbenin içinde yatırılır. Türbenin yanından toprak alıp yerler ve evlerine götürürler. Kırklı çocuklar türbenin penceresinden geçirilirler, ağaca çaput bağlarlar. Kurban olarak koyun, keçi ve horoz yaygındır. Kurban etinden yemek yapıp hem dağıtırlar, hem de yerler. Hatta ekmeğin arasına koyup mezarın üzerine de bırakıyorlar. Bu ziyaret, akıl hastaları, çocuğu olmayan kadınlar, erkek çocuk isteyenler, vücudunda ağrı olanlar, felçiller, kırklı çocuklar ve başka dilekleri olanlar tarafından ziyaret edilmektedir.²¹²

Gerek türbe bekçisi gerek çevre köylülerin ifadelerine göre akıl hastaları belli bir süre bu türbeye bırakılır, hasta belli bir süre uyuduktan sonra iyileşmektedir. Felçliler ve ağrısı olanlardan, araba veya hayvan sırtında getirildikleri halde, bir süre türbede yattıktan sonra hastalığından kurtulmuş bir vaziyette gittikleri anlatıldı. Bu hastalar iyileştikten sonra mutlaka kurban götürüp bu türbede keserler.

Bu zat için şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır: IV. Murad Bağdat Seferine giderken burada konaklamış ve Mehmed-i Kerhi'ye misafir olmuşlar. Bu zat bir tencerede yemek yapıyor, bu tencereden askerler dilediğini alıyor ve hepsi doyuyor. Atlar içinde, bir çömlek arpa koyuyor, bütün atlarda ondan yiyip doyuyorlar.

Daha sonra IV. Murad mücade istiyor, ancak fırat nehrini nasıl geçeceğini soruyor. Şeyh, IV. Murad'a şöyle diyor. "Fırat'ın kenarına vardığında asanı suya vurarak deki sen fırat ben Murat yol ve gideyim ve geçtikten sonra eğer akşam Bağdat'a varırsan akşam, feth et, sabah varırsan sabah feth et" şeklinde direktif veriyor. IV. Murad Fıratın

²¹² Bu bilgileri Türbe bekçisi Mehmed Ertuğrul (80) ve Kale A. Kerim Çetinkaya'dan (65) aldım.

İlçesinde

kenarına geldiğinde esasını suya vurarak sen fırat ben Murat yol ver geçeyim diyerek fırat çekiliyor, Murat ve askerleri geçiyor, sabahleyin Bağdad'a varıyorlar ve Bağdad'ı feth ediyor.

2. SARILIK MEZARI

Kale ilçesi Kumluyazı köyünde etrafı taşlarla çevrilmiş bir mezardır. Yaygın adı sarılık mezarıdır. Bu mezarda yatan zatın kişiliği hakkında bilgi mevcut değildir.

Bu ziyarete sarılık hastalığı için gidilir. Yumurta pişirilip gidilir ve yumurtanın sarısı toprağa batırılarak hastaya yedirilir, yumurtanın beyazıda taşların üzerine bırakılır. Bu ziyarete perşembe günleri gidilir.

J. KULUNCAK

1. SİYAHİ BABA

Kuluncak ilçesi Merkez kabristanında etrafı çevrili, taşlardan yapılmış bir türbedir. Halk arasında Mehmed Halife ve Arpacı Goca olarakda bilinir.²¹³ Bu zatın kimliği hakkında tarihi bilgi mevcut olmayıp, Tohma havzası'na gelen ilk Arap müslüman mücahitlerden olduğu ve renginin siyah olmasından dolayı "Siyahi Baba" denildiği anlatılmaktadır.

Siyahi Baba ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılır: Siyahi Baba balıklı su kenarındaki tarlasında mısır sulamaktadır. O esnada gök gürler, şimşek çakar. Aniden genç ve güzel bir kadın ortaya çıkar. Siyahi Baba'ya yalvararak ağlamaya başlar, Siyahi'ye kendisini sudan

²¹³ Cengiz, 76

Bu ziyarete gelenler önce türbeye gidip dua okuyorlar, türbenin etrafında dilek tutarak dönüyorlar, mum, süpürge, yeşil örtü bırakıyorlar, kurban kesiyorlar, kurbanlar daha çok Hıdrellez günlerinde kesilir, Çünkü Hıdrellez günlerinde burası çok kalabalık olur. Diğer zamanlarda da ziyaretçi eksik olmaz. Hıdrellez gününde birçok kurban kesilir ocaklarda yemekler pişirilir adeta bayram havası eser. Normal zamanlarda buraya çocuğu olmayan kadınlar, kaderlerinin açılması için genç kızlar, çeşitli sıkıntı ve dilekleri olanlar ziyaret etmektedir.

3. KILIÇ-KANLI ZİYARET

Kuluncak ilçesi, Bıcır Köyü Asar Tepesinde bir bina kalıntısı olup, içinde üç tane mezar bulunmaktadır. Mezarlarda yatan kişilerin şehit oldukları söylenir.

Rivayete göre bunlar kılıçlarıyla birlikte toprağa verildikleri için, burası kılıç kanlı ziyareti olarak isimlendirilmiştir. Bu ziyaret köylere uzak bir mevkidedir, yolu da iyi değildir.

Bu ziyarete özellikle yağmur duası için gidilir, kurbanlar kesilir, yemekler yapıp yenilir.

K. PÜTÜRGE

1. HAZAR BABA

İlçe merkezinin güneyinde yüksek bir tepenin üstünde dikenli bir ağaç bulunmaktadır. Eskiden burada basit bir mezarın bulunduğunu ancak zamanla izlerinin kaybolduğunu yöre halkı anlattı.

Rivayete göre erkek çocuğu olmayan bir kadın rüyasında bu ziyareti

görmüş, bunun üzerine bu ziyarete gidip dilekte bulunarak, ağaca çaput bağlamış ve daha sonra erkek çocuk dünyaya getirmiş. Bundan sonra burası erkek çocuğu olmayan kadınların ümit kapısı olmuştur. Kadınlar buraya gelip dilekte bulularak çeşitli adaklar adamaktadırlar. Bu ziyaretin özel bir günü yoktur. Bu ziyarete Hazar Baba denilmesinin sebebi, daha önce mevcut olan mezar sahibinin isminden kaynaklandığı düşüncesindeyiz.

1. YAZIHAN

1. ALİ SEYDİ

Yazihan ilçesi iriağaç köyünde taş ve betondan yapılmış üstü kubbeli bir türbedir. Türbede bir tane mezar bulunmaktadır. Yaygın adı Ali seydi ziyaretidir. Bu zatın kim olduğu, nereden ve ne zaman geldiği bilinmemektedir. Arabistan'dan gelme bir seyyid olduğu söylenir. Türbe düşeli olup mezarın üstü yeşil örtülüdür.

Ali Seydi ile ilgili anlatılan menkıbelerden bir tanesi şöyledir: Bir zamanlar köyde amansız bir hastalık zuhur eder. Pekçok kimse hastalık korkusuyla köyü terk eder. Köyde sadece çok yaşlı ve hasta biri kalır. Adeta ölüme terkedilen bu yaşlı kişi can çekişirken kapı açılır, içeriye nur yüzlü birisi girer. Hastanın yanına gelir. "Aç ağzını" diyerek beraberinde getirdiği su ile hastanın ağzını doldurur. "İç bunu" der. Hasta suyu içer. Bir avuç daha verir. "Bunu da yüzüne, başına ve vücudunu sür" der. Hasta söylenilenleri yapar. Adam "Allah hayırlı şifalar ihsan etsin" der kaybolur. Hasta hemen kalkarak yürür. Dışarı çıktığında biraz önce gördüğü nurani yüzlü adamın türbeye girdiğini izler. Hasta da türbeye girer, ancak o'nu bir daha göremez.

Hastanın şifa bulduğunu öğrenen köylüler, yerlerine geri dönerler

ve olayı hastanın kendisinden de dinlerler. O günden sonra bu türbenin önemi daha çok artar.²¹⁶

Türbenin yanında çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmenin suyu da şifa maksadı ile kullanılır. Buraya gelen ziyaretçiler türbede dua okurlar, mezarı öperler, mezarın ve türbenin etrafında dönerler yeşil örtü, para, süpürge, mum, halı, kilim gibi şeyler türbeye bırakılır. Türbenin içinde hastalar yatırılır. Çeşmenin suyunu şifa maksadıyla içiyorlar, ağrıyan yerlerine sürüyorlar, hatta hastayı yıkadıkları da oluyor, çeşme de şöyle bir davranış da dikkat çekmektedir. Suyun çıktığı kaynağa ziyaretçiler ellerini sokarlar, inanca göre eğer iyi kalpli kötülük düşünmeyen biri ise kolu dirseğe kadar içeri giriyor eğer kötü kalpli ise eli bilekten itibaren takılıyor.

Ziyaretçiler kurban kesip etli bulgur pilavı pişirerek çevreye dağıtıyorlar. Çalı türündeki ağaçlara çaput da bağlanmaktadır. Bu ziyaretin özel zamanı cuma akşamıdır, diğer günlerde boş kalmıyor. Özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında ziyaretçisi daha çok oluyor.

Bu ziyarete felçli hastalar, akıl hastaları, korkusu olanlar, çocuğu olmayanlar, erkek çocuk isteyenler, çocuğu olupda ölenler çoğunlukla gelmektedir. Günümüzde buranın önemi daha çok arttığı için olsa, çevre çok güzel düzenlenmiş, ocaklar, oturma yerleri yapılmıştır. Ziyaretten dolayı, bu çevrede Ali Seydi ismi çok yaygındır.

2. KIZIL DEDE

Yazıhan İlçesi, Tecirli Köyünde basit taşlardan yapılmış üstü kapalı bir ziyaretidir. Türbenin içindei bir tane mezar bulunmaktadır. Türbede yatan kişinin kimliği hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı Kızıl Dede olarak isimlendirmiştir.

²¹⁶ Helvacı, 30

Halk, hertürlü huzursuzluk ve hastalıklarında bu ziyaretini ümit kapısı olarak görmektedir. Her türlü hastalık ve dilek için ziyaret edilir. Türbenin yanında dut ağacı bulunduğu için ağaca da çaput bağlanmaktadır.

M. YEŞİLYURT

1. Kul İbrahim

Yeşilyurt ilçesi, Gedik mevkiinde Malatya'ya giderken yolun sağ kenarında mezarlık içinde taşlarla belirtilmiş bir mezar ziyaretidir. Mezarın hemen yanında kalın bir dut ağacı bulunmaktadır. Halk arasında Kul İbrahim ziyareti denilmektedir. Bu zat hakkındaki bilgiler menkıbelere dayanmaktadır. Özellikle cuma akşamları ziyaret edilir.

Buraya insanlar dilekte bulunmak için geldikleri gibi, ineklerde çeşitli hastalıklarından dolayı getiriliyorlar. İnsanlar mezarın başında dua okuyorlar ve dileklerini tekrar ederek mezarın ve dut ağacının etrafında dönüyorlar bu dönüşlerinde mezarın baş tarafındaki taşın hizasına gelince taşı öpüyorlar bunu 5-7 defa tekrar ediyorlar, ayrıca toprağından yiyorlar. İnekleride mezarla beraber ağacın etrafından yedi defa dönderiyorlar ve buradan toprak alıp yemine karıştırarak hayvana yediriyorlar. Mezarın üzerinde mum izleride mevcuttur. Ancak kurban eskiden kesiliyormuş, fakat günümüzde pek kesilmiyor.

Kul İbrahim ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır. Kimsesiz ve yoksul olan Kul İbrahim, Tufan isimli birinin hizmetinde bulunur. Bağ ve bahçe işleri ile uğraşır. Bir gün Tufan Hac'a gider. Arefe günü Tufan'ın eşi peynir helvası yapar. Bu helvadan Kul İbrahim'e verirken, "kocasının da bu helvayı çok sevdiğini" söyler.

Kul İbrahim kadına "bu helvadan varsa bir tabak daha getirirmisin" der. Kadın doymadığını sanarak bir tabak daha Kul İbrahim'in önüne bırakır.

Kul İbrahim, üzerine kapatmak için kapak ister. Onu da getirir. Sonra "şimdi bu helvayı Hacı Tufan'a verip geleceğim" diyerek evden ayrılır.

Kul İbrahim, Mekke'de Tufan'ı ihramlı haliyle bulur. Elindeki helvayı uzatır. O geceyi orada geçirir. Haccını ifa eder. Sonra kapağı alarak oradan ayrılırken Hacı Tufan'a: "Tabağı de sen getirirsin" diyerek ayrılır. Hacı tufan şaşırır.

Kul İbrahim, aynı hızla Malatya'ya ulaşır. Hacı Tufan'da birkaç gün sonra evine gelir. Kendisini kutlamaya gelenlere, "Önce Kul İbrahim'i ziyaret edin, sonra bana uğrayın" der, böylece herkes durumu öğrenmiş olur.²¹⁷

2. MUHAMMET BABA

Yeşilyurt ilçe merkezinde bir evin avlusunda etrafı taşlarla belirlenmiş üç tane mezar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Muhammed Baba'ya diğerleride akrabalarına aittir. Muhammed Baba 19. y.yılda yaşamış bilgin ve ermiş kişi olarak anlatılmaktadır. Arabistan'dan geldiği söylenir bunun için kara ve arap lakapları da kullanılıyor. Öldükten sonra mezarının üzerine türbe yapıldığı ve tekkesinin bulunduğu tekkenin ziyaretçilerle dolup taştığı, ancak 1940 yıllarında Belediye Başkanı tarafından yol genişletme maksadıyla yıktırılıp mezarların torunun evinin avlusuna nakledildiği belirtilmektedir. Türbeyi yıkan Belediye Başkanının fleç geçirip öldüğü rivayet ediliyor.

Mezarların bulunduğu ev başkası tarafından 3 yıl önce satın

²¹⁷ Helvacı, 69

alınmış, şu anki ev sahibi ile yaptığım görüşmede, evi satın aldıklarından beri az sayıda ziyaretçinin geldiğini anlattı. Daha önce evde oturanların gelen ziyaretçilerle ilgilendiği, ayrıca muska da yaptıkları, hastalara okudukları için ziyaretçilerin çok olduğunu anlattılar.

Şimdi ziyarete gelenler dua okuyorlar, mum yakıyorlar, orada bulunan büyükçe tesbihi öpüyorlar, boyunlarına takıyorlar, ağrıyan yerlerine sürüyorlar ve mezardan toprak alıyorlar. Daha çok felç ve romatizma hastalıkları, korkusu olanlar ve çocuğu olmayan kadınlar ziyarete geliyor. Ziyaretin özel günü çarşambadır. Ziyaret eski özelliğini bakımsızlığından dolayı kaybetmiştir. Adıyaman'ın köylerinden de ziyaretçi gelmektedir. Az da olsa kurban kesilmektedir.

3. KARA BABA

Yeşilyurt ilçesi Yakınca (Kilayık) kasaba merkezinde etrafı betonla çevrilmiş yüksekçe bir mezardır. Yöre halkı tarafından Kara Baba olarak isimlendirilmektedir. Yatır'ın gerçek adı ve tarihi kişiliği hakkında kaynaklar da bilgi mevcut değildir. Yatır'ın Evliya olduğu anlatılmaktadır.

Bu ziyaret'in özel bir günü yoktur, buraya daha çok dilek için ziyaretçiler gelirler. Ziyaretçiler dua okurlar, çaput bağlarlar ve dileklerini bildirirler. Günümüzde buraya ilgi azdır.

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA ÇEVRESİNDE YAYGIN KUTSAL ALANLAR

A. MALATYA MERKEZ

1. AL OCAĞI

Bu ocak Malatya Merkez çarmuzu mahallesinde kilisenin biraz ötesindedir. Anlatıldığına göre Al'ın erkeği ve dişisi vardır. Hamile kadınlara ve doğumdan sonra "kırkı çıkmamış" kadınlara musallat olur. İnsan ciğerine düşkündür, dokunduğu kadın ve çocuk yaşamaz. Al yakalanabillir.

Bu evin Al ocağı olmasının sebebi şöyle anlatılır: Bir gün Al otuzbeş yaşlarındaki bir adamın üzerine çökmüş, adam uyuyormuş, uyanıp elindeki çuvaldızı Al'ın yakasına takmış. Bundan sonra Al bir yere gidememiş. O adamın emrine girmiş. Adamın yakaladığı 20 yaşlarında saçlı başı dağınık güzel bir kadın imiş. Adamın evinde kaldığı sürece, evde herşeye bereket girmiş, elini sürdüğü birşey hiç bitmezmiş. Bir gün al ailesini özlediğini, gidip onları görmek istediğini söylemiş, adam da geri dönmesi şartıyla izin vermiş. Al ile birlikte bir dere kenarına gelmişler. Al adama "şimdi kendimi suya atacağım eğer su kanlı olarak köpürürse beni bekleme, anlaki ailem insan oğlunun eline düştüğün için kızıp beni öldürmüştür. Eğer su beyaz olarak köpürürse o zaman beni bekle dönemir'" demiş. Sonra da kendini suya atmış. Su kanlı olraka köpürmüş. Bunun üzerine adam evine dönmüş, bundan sonra bu ev "Al Ocağı" olarak ziyaret edilmiş, Çünkü Al "külüm ve ekmeğim olan eve girmem" demiş.

Bu sebeple çarmuzu mahallesindeki ocağa gidenler o evden su içerler. Biraz kül ve ekmek alıp getirip lohusa kadının baş ucuna koyarlar. Bu sebeple Al'ın şerrinden emin olacaklarına inanırlar. Bu ocağın kendilerine faydalı olması için ziyaretçiler para bırakırlar.

2. OCAK

Malatya Merkez Tecde de pirdeviz olarak isimlendirilen bir ocak ev bulunmaktadır. Bu ocağa burunları tıkanıp nefes alamayan çocuklar getirilir. Çocukların burunlarının açılması ve rahat nefes almalarını sağlamak için, çocukların burunlarına tuzsuz tereyağı sürüyorlar, biraz da evde sürmesi için veriyorlar. Hasta sahipleri de bir miktar para bırakıyorlar. İnanca göre para bırakılmadığı zaman ocağın etkisi olmuyor.

3. DİLEK AĞACI

Malatya Merkez Kuyuönü mezarlığının orta kesiminde dikenli bir ağaçtır. Bu ağaca halk her çeşit dilekleri için gidip çaput bağlamaktadırlar. (Bkz. Resim: 20)

4. ULU AĞAÇ

Malatya Merkez ilçeye bağlı Erenli kasabasının hemen doğusunda yükselen, yüksek tepenin üzerinde asırlık bir meşe ağacıdır. Çevrede başka hiç ağaç yoktur ve yoluda patikadır. (Bkz. Resim: 21)

Yöre halkı çeşitli sıkıntı, dilek ve ağrıları için buraya yiyecekler alıp giderler. Ağacın etrafı taşlarla çevrilmiş olup kuzey kısmında bırakılan boşluktan geçip ağacın altına otururlar. Ağrıları onlananlar taşlarla çevrili olan alanda yatarlar ve oradaki taşları

ağrıyan yerlerine sürerler, ağacın kök kısmında oyuk olan yerden toprak alıp yerler ve ağacın alt dallarına çaput veya iplik bağlarlar. Hatta pilav ve benzeri yemeklerden taşların üzerine de dökerler.

Ağaç kutsal olarak düşünöldüğünden kesinlikle ağaca ve dallarına zarar verilmez. Bu ulu ağaç günümüzde çevre köylöler tarafından ziyaret edilmektedir.

5. DİLEK AĞACI

Malatya Merkez İlçeye bağılı Düzyol Köyünün girişinde sağ tarafta küçük bir tepenin üstünde bulunan bir ağaçtır. Ağacın cinsi davin'dir. Yöre halkı herçeşit dileklerinde bu ağaca gidip dilekte bulunarak çaput bağlarlar.

6. ZİYARET

Malatya Merkez İlçeye bağılı Düzyol Köyü'nün doğusunda, bahçelerin bitiminde küçük bir tepedir. Tepenin birkaç yerinde su sızmaktadır. Bu mekanın etrafı basit taşlarla çevrilmiştir. Yaygın adı ziyarettir.

Çevre köylerden buraya derideki kızarıklar ve mantar hastalığı için gelirler. Toprakta çıkan su ve çamur karışımını hastalıklı bölgeye sürürler, hatta evlerine de götürüyorlar. Getirdikleri yiyecekleri burada yiyorlar, bir kısmını ziyaretteki taşların üzerine bırakırlar.

7. ŞİFALI SU

Malatya merkez ilçeye bağılı Dilek Kasabası ile Göçmen köyü arasındadır. Burada küçük bir kaynak suyu bulunmaktadır. Yöre halkı buraya Kara Abdal demektedirler.

Halkın bir kısmı buranın gizli yatır olduğunu, Arabistan'dan gelen

bir mücahid'in Bizans'larla yaptığı mücadeleye de burada şehit edildiği düşüncesindedir. Burada mezar bulunmamaktadır.

Sarılık, kansızlık ve gelişmeyen çocuklar Kara Abdal'a götürülür, orada pınarın suyuyla yıkarlar. Suyundan içirirler ve dua ederler.

8. HZ. ALİ'NİN ATININ AYAĞININ İZİ

Malatya merkez Erenli Kasabasının doğusunda yer alan tepenin alt kuzey eteğindedir. Büyükçe bir taş olup ortası çukurdur. Yöre halkı taşa zarar vermekten kaçınmaktadır.

9. ZİYARET

Malatya Merkez İlçeye bağlı Bahçebaşı kasaba merkezinde büyük bir çınar ağacı ve yanındaki pınardan oluşan bir ziyaretidir.

Rivayete göre Battal Gazi davarını buraya su vermek için getirmiş, suladıktan sonra elindeki çınar çubuğunu suyun kenarına dikmiş. O çubuktan bu günkü çınar ağacı yetişmiş.

Bu pınarın suyunun her derde deva olduğuna inanılır. Çınar ağacının kök kısmındaki oyuktan, çocuğu olmayan kadınlar geçmek suretiyle çocuk sahibi olacaklarına inanırlar.

10. HORATA SUYU

Malatya Merkez Konak Kasabasında Horata mevkiindedir. Gür bir su olarak taşın altından kaynamaktadır. Efsaneye göre Horasan Baba Çobanlık yapıyormuş, bir gün çok susuzluk çekiyor, o sırada gölgesinde oturduğu taş'a asasını dokunduruyor, taştan su fışkırıyor. Horasan Baba'dan dolayı bu suya Horata deniliyor. Bu su her derde devadır.

Anlatıldığına göre Akçadağ'da Nato üssü inşa edilirken, içme suyu

olarak bu suyu bağlamak istemişler, bunun üzerine uzun süre kaynak kurumuş. Bu projeden vazgeçilince tekrar kaynaktan su akmaya başlamış.

B. AKÇADAĞ

1. ZİYARET AĞACI

Akçadağ ilçesi Büyükköy'de köyün içinde kalın asırlık bir çınar ağacıdır. Bu ağaç "Dilek Ağacı" olarak da isimlendirilir.

Ağacın gövde kısmında delikler mevcut olup bu deliklerden sızan su özellikle cilt hastalıkları için kullanılıyor. Ciltte bulunan yara, mantar vb. hastalıklar için ciltte sürülüyor. Ayrıca göz hastalıkları ve başağrıları içinde kullanılmaktadır, göze damlatılıyor ve başa sürülüyor. Günümüzde de bu inanç devam etmektedir.

2. ÇİMİŞ ZİYARETİ

Akçadağ ilçesi Büyükçimiş Köyünde meşe ağacından ibaret olan bir ziyaretidir. Yakınında su bulunmaktadır.

Yöre halkı çeşitli dilekleri için buraya gelirler, ağaca çaput bağlarlar, evlerinde çeşitli yiyecekler getirip orada hazırlayıp yerler.

3. OCAK

Akçadağ Yamurlu Köyünde, çocukların yaşaması için gidilen bir ocaktır. Gerek anneye gerekse çocuğa bu evden alınan toprak yediriliyor. Ayrıca çocuğun yaşaması için o aileden birinin ismi verilir.

4. ŞİFALI SU

Akçadağ Merkez Başpınar Mahallesiinde bulunan bir çeşmedir. Çeşme betondan yapılmıştır. Bu çeşmenin suyunun romatizma ve sıtma hastalıklarına iyi geldiği anlatılır.

Romatizmalı ve sıtmalı hastalar bu çeşmenin suyunu içerler ve yıkanırılar. Ayrıca evlerinden yiyecek getirip bu su ile pişirip yerler. Cuma akşamları bu çeşmede mum da yakarlar.

5. SARILIK OCAĞI

Akçadağ İlçesi Gotangölü mahallesinde Genişler ailesinin ev'i sarılık ocağı olarak bilinir. Bu ocak aileden çocuklara adeta miras gibi intikal ediyor. Sarılık olan kişi bu ocağa götürülür, aile fertlerinden birisi tarafından hastanın alt dudağının iç kısmı jiletle biraz kesilip kanatılır, daha sonra o kesilen yere sarmısak sürülür. Ayrıca evin toprağından yapılan çamurda sürülür.

6. YILANCIK OCAĞI

Akçadağ ilçe merkezinde oturan Osmolar'ın evi yılancık ocağıdır. Yılancık hastalığı için bu ailenin evine gidilir. Aile fertlerinde biri jiletle hastanın bacaklarından kan akıtır. Hastaların bu şekilde iyileştiğine yöre halkı inanmaktadır.

7. ZİYARET EDİLEN TEPE

Akçadağ Kozluca Köyü'nün karşı tarafında yüksekçe bir tepedir. Bu tepeye ziyaretçiler her türlü ağrı, sızı ve dilek için giderler. Bu tepeyi düzeltmeye çalışmışlar fakat dozer kırılmış.

Bu tepenin kudsiyeti bir kadının rüyasına dayanmaktadır.

C. ARAPGİR

1. DELİKLİ KAYA

Arapgir ilçesi, Eskişehir Osman Paşa Mahallesiinde bulunan kayanın alt kısmındadır. Kayada bir insanın geçebileceği şekilde bir delik bulunmaktadır. Buraya "Delikli Kaya" denildiği gibi, "Öksürük Kayası" da denilmektedir.

Öksürüğe yakalanan kişiler bu delikten geçmektedirler, hatta çocukları oraya götürmek çoğu zaman mümkün olmadığından onların gömlek vb. elbiseleri o delikten geçirilip giydiriliyor.

2. DELİKLİ TAŞ

Arapgir ilçesi Ormansırtı köyünde çay kenarında bulunmaktadır. Halk arasında "Öksürük Taşı" olarak isimlendirilir. Hastalar bu taştan geçmek suretiyle öksürükten kurtulacaklarına inanırlar. Günümüz de bunlara ilgi devam etmektedir.

3. ŞIFALI SU

Arapgir ilçesi Onar ve Aktaş Köyleri arasında bir mevkide dere içinden su çıkıyor. Su kaynadığı yerden hiç akmadan aynı yerde kayboluyor.

Bu su, deride çıkan yara, mantar ve benzeri hastalıkları için kullanılıyor. Su ile hastalar yıkanıyor, çamurunu sürüyorlar. Su içilmiyor.

4. OCAK

Arapgir ilçesi Orman sırtı Köyü'nde bir evdir. Bu ocak ev, aile fertlerine silsile yoluyla geçiyor. Evde iki küçük taş bulunmaktadır. Aile fertlerinden herhangi birisi bu taşları, gelen hastanın ağrıyan yerlerine tutar, eğer taş o hastalıklı bölgeye yapışırsa hastanın iyileşeceğini belirtir, eğer taş yapışmazsa o hastalığın iyileşmiyeceği şeklinde yorumlanır.

Bu ocağa gelen hasta yiyecek getirdikleri gibi para da verirler.

5. KUTSAL MEKAN (Cami Kalıntısı)

Arapgir ilçesi Eskişehir mevkisinde Ulu Caminin kalıntılarından ibarettir. Yöre halkı dilekte bulunup dilekleri gerçekleştiği takdirde bu mekanda kurban keser, yemek yapıp dağıtır. Tuttukları dileklerinden birkaç tanesi şöyle: "Eğer oğlum askerden dönerse ulu camide bir koç keseceğim", "Eğer oğlum veya kızım işe girerse ulu camide bir koyun keseceğim", "Hastalığım geçerse ulu camide kurban keseceğim". Bu mekanda günümüzde kurban kesilmektedir. Burayı gezdiğimden birgün önce kurban kesilmişti, kan izleri bunu gösteriyordu.

6. KARAÇALI (Taş)

Arapgir ilçesi Çobanlı Mahallesinde bir çalılığın kenarında büyük yassı bir taş bulunmaktadır. Yöre halkı bu taşı bulunduğu çalılık mevkiden dolayı olsa gerek, "Karaçalı" olarak isimlendiriyorlar.

Sarılık hastalığına yakalananlar bu taşın üzerinde yıkanıyorlar. Evlerinden suyunu götürüp orada ateş yakıp ısıtıyorlar, hatta günümüzde suyla beraber evden tüp'de götürüp suyu ısıtıyorlar ve sarılık olan kişi o taşın üstünde yıkanıyor. Çevrede konuştuğum kişilerin çoğu

kendilerinininde orada sarılıktan dolayı yıkandıklarını söylediler. Günümüzde bu taş a ilgi devam etmektedir.

7. OCAK

Arapgir ilçesi Aktaş Köyü'nde bir ev olup evin içinde kurumuş bir ağacın kökü direk şeklinde bulunmaktadır. Yöre halkı bu ağacın daha önce yeşil olduğunu, o zamanlarda aynı özelliği taşıdığını, sonraları ağacın kuruduğunu anlattılar. Ocak sahibi ağacın kurumasından sonra ağacın bulunduğu yere ev yaparak eski evine eklemiş, fakat ağaç kökü ile direk şeklinde duruyor.

Bu ocakta özellikle hasta hayvanlar için ağacın kökünden toprak alınıp, hayvanın suyuna veya yemine katmak suretiyle yediriliyor. Günümüzde bu ocak özelliğini devam ettiriyor.

8. ULU AĞAÇ

Arapgir Taşdelen kasabasının güneyinde yer alan yüksek tepenin üzerinde ulu bir meşe ağacıdır.

Bu ağaç yaklaşık elli kilometre mesafeler görülmekte olup çevreye hakim durumdadır. Yöre halkı bu ulu ağaca dilek tutarak çaput bağlamaktadır. Her türlü dileklerde buraya gidilir. Orada yemekler yapıp yenilir. Dileği gerçekleştirenler burada kurbanda keserler.

9. HZ. ALİ'NİN ATININ AYAĞININ İZİ

Arapgir ilçesi Eskişehir mevkinde Kozluk Çayı kenarında Hz Ali'nin Atının Ayağının izi bir taşta mevcuttur. Yöre halkı saygı gösterip zarar vermemektedir.

10. HIZIR (A.S) ATININ AYAKLARININ İZİ

Arapgir Eskişehir mevkiinde, kozluk çayı üzerindeki tarihi köprüye yakın mesafede çayın her iki yakasında birer büyük yassı taş olup üzerinde derin oyuk şeklinde izler bulunmaktadır.

Eskiden beri Ermeniler bu izlerin Surpserkis'in atının ayaklarının izi olduğuna inanıyorlar. Türkler ise Hızır (A.S)ın atının ayaklarının izi olduğuna inanıyor. Bu taşlara saygı gösteriliyor ve ziyaret ediliyorlar.

11. DİLEK AĞACI

Arapgir ilçesine bağlı Onar Köyü'nün çıkışında büyük bir dut ağacıdır. Yöre halkı dilek ağacı olarak isimlendiriyor. Her türlü sıkıntı ve dileklerinde bu ağaca gelip çaput veya iplik bağlarlar. Günümüzde de bu dilek ağacına ilgi fazlasıyla devam etmektedir.

12. SITMA PINARI

Arapgir Eskişehir mevkiinde Aşık Sultan mezarının üst tarafında betondan yapılmış bir çeşmedir. Sıtmalı hastalar bu çeşmede yıkanır.

D. ARGUVAN

1. ÇAPUTLU ÇALI

Arguvan Tarlacık Köyü ile Asmacı Köyü arasında tepede bulunan bir "Alıç" ağacıdır. Yaygın adı "Çaputlu Çalı"dır.

Yöre halkı her türlü dilekleri için buraya gelip, dilek tutarak

ağaca çaput bağıyorlar. Yiyecek götürerek orada yemek yapıp yiyorlar.

2. AĞAÇ ZİYARETİ

Arguvan ilçe merkezinin batısında küçük bir tepede bir meşe ağacıdır. Ağacın etrafı taşlarla çevrilmiştir. Yöre halkı buraya "Yalıncak"da demektedir.

Buraya hertürlü dilek için ziyaretçiler gelmektedir. Ziyaretçiler ağaca çaput bağlar, ağacın kenarlarına taş atar. Ayrıca Arguvan ilçe halkı yağmur duasını burada yapmaktadır.

3. DELİKLİ TAŞ (öksürük deliği)

Arguvan ilçe merkezi ile İsa köy arasında, "kışla çayı" kenarında bulunmaktadır. Yöre halkı öksürük deliği de demektedir.

Buraya öksürüğe tutulanlar getirilip bu delikten geçmeleri sağlanır, bu şekilde maruz kaldıkları hastalığın geçeceğine inanırlar.

E. BATTALGAZİ

1. SÜT PINARI

Battalgazi ilçe merkezinde bir çeşmedir. Son zamanlarda bu çeşmenin kenarları yapılmıştır. Halk arasında süt pınarı olarak isimlendirilir.

Çeşme çok gür olarak fışkırdığından adeta beyaz köpük şeklinde akmaktadır. Bu çeşmeye sütü az olan kadınlar, sütlerinin çoğalması için gelip suyundan içerler, evlerine götürürler. Ayrıca hayvanlarda sütlerinin artması için ya çeşmeye getirilirler ya da bu suyu götürüp

içirirler. Günümüzde de bu çeşmeye ilgi devam etmektedir.

F. DARENDE

1. ULU AĞAÇ

Darende Ağılbaşı kasabasının güney batısında tepede oldukça büyük bir Meşe ağacıdır. Yaygın adı "Ziyare"tir. bu ağaç çevrede tek büyük ağaç olduğu için oldukça uzaklardan görülür. Dallarında renk renk çaputlar bağlıdır.

Rivayete göre: Vaktiyle bir ulu kişinin elindeki meşe dalını veya kuru meşe deyneğini burya diktiği ve yeşerip meşe olduğu için de bu ulu kişinin anısı olarak kesilmediği bakılıp korunduğu söylenir.²¹⁸ Yöre halkından bir dileği olanlar, bu dileğini ve sıkıntısını bir çaput veya ipliği ağacın uygun bir dalına bağlayarak açıklıyorlar. Halk bu ağaca zarar vermez ve korurlar, bir yaprağını bile koparmak suçtur. Bu ağaca ziyarete gidenler ayrıca ağacın dibinde otururlar, getirdikleri yiyecekleri dağıtır ve yerler.

2. ŞEYH PINARI

Darende Balaban kasaba merkezinin dereye bakan yamacında bir odalı üstü çatılı, yanında gür bir pınarın aktığı yeşillik bir mekandır. Yöre halkı bu evi mescid olarak da kullandığından bu mekana "Şeyh Pınar Mescidi" diyorlar.

Halk bu evin gizli bir yatır olduğuna inanıyor. Cuma geceleri çoğu zaman burada ışığın yandığını, hatta bazı ihtiyarlar kendilerinin de bu ışığı ve içeride bir adamın ibadet ettiğini gördüklerini söylüyorlar.

²¹⁸ Helvacı, 153

Ramazan ayında burada teravih namazı kılınır. Mübarek gecelerde burada Kur'an okunur ve bu mekanda dilekte bulunarak adak adarlar. Yine yöre halkı yağmur duasını bu mekanda yapmaktadır. Çoğu zaman mevlidler de burada okunur, ve adak kurbanları burada kesilip ikram edilir. Halk mekana değer verip bakımını yapmaktadır.

3. OCAK

Darendе Yenice kasabasında her türlü hastalık için gidilen bir ocaktır. Bu ocağa getirilen hastalara, evde bulunan satır bıçağı, ağrıyan ve rahatsız olan yerlere dokunduruluyor, bu şekilde hastalığın geçeceğine inanılır. Günümüzde de bu ocağa gidilmektedir.

G. DOĞANŞEHİR

1. YEL AĞACI

Doğanşehir ilçesi çığlık köyünde, Doğanşehir'e giderken yolun üst tarafında 200 metre mesafede 13 ağaçtan oluşan bir ziyaretidir. bu ağaçlar kara ağaçtır. Ağaçların kökleri adeta birbirine bağlıdır ve büyüklüklerine bakıldığı takdirde en az 400-500 yıllık ağaç görünümü veriyorlar. Ağaçların yakınında su mevcuttur.

Bu ağaçların kök kısımlarından yapışkan ve renkli su çıkmaktadır. (Bkz. Resim: 22) Bu suyun romatizma ve felç gibi hastalıklara iyi geldiği söylenir. Buraya gelen ziyaretçiler ağaçların kök kısımlarındaki oyuklarda biriken suyu kaçıkla alıp ağrıyan yerlerine sürüyorlar, daha sonra bu ağaçların altında hasta yatırılıyor hasta uyandığında çoğunlukla iyileşmiş oluyor. Akçadağ Gölpınar köyünden 80 yaşındaki Ayşe Şahin; bundan 25 yıl önce çocuğunu hayvan sırtında

götürdüğünü ve çocuğun felç olan dizlerine ağacın suyundan sürdüğünü, daha sonra çocuğun iki saat kadar uyduğunu, bu sırada götürdükleri yiyeceklerin bir kısmını dağıttıklarını bir kısmında yediklerini, çocuk uyandığında ayağa kalkarak yürüdüğünü ve tamamen iyileşmiş olarak eve döndüklerini anlattı.

Yine Çığlık Köyünden, bu ağaçların yanında tarlası olan bir ihtiyar şöyle bir olaya şahit olduğunu anlattı: bundan 30 yıl kadar önce bir yaz günü bu tarlada buğday biçtiğini, bir adamın hastasını sırtına almış bir şekilde yanından geçerek ağaçların altına gittiğini, hastanın felç olan dizlerine ağacın kökünden aldıkları sudan sürdükleri ve hastanın burada belli bir süre uyduğunu, onların da getirdikleri yiyecekleri hem dağıtıp hem de yediklerini, akşama doğru hasta uyandığında hastanın kendisinin yürüyerek evine gittiğini söyledi.

Bu ziyaretin özel bir zamanı yoktur, hemen hergün en az 20-30 kişi buraya gelmektedir. Çığlık Köyünden 70 yaşlarında bir ihtiyar bu ağaçlarla ilgili şöyle bir menkıbe de anlattı; o ihtiyarda dedesinden duyduğunu söyledi: Uzun bir zaman önce bir yıl kış çok çetin geçmiş, metrelerce kar yağmış ve öyle olmuş ki köylünün çoğunun yakacağı kalmamış, hatta köylü bağ ve bahçelerini keserek yakmışlar. Bu soğuklar karşısında yakacağı biten bir kişi, kesecek ağacı da olmadığı için çaresiz kalmış ve köylülere gidip yel ağacını keseceğini söylemiş, köylü engel olmaya çalışmış fakat adam aldırmamış bir sabah baltasını alıp gitmiş, ağaçlardan birini kesmek üzere baltayı kaldırdığında karşısındaki ağaç bir yılan oluvermiş, bu durumdan çok korkan köylü, ağacı kesmekten vaz geçip evine dönüyor, bir sonraki gün çaresiz olduğu için yine gidiyor, korkarak da olsa baltayı kaldırıyor, o ağaçta yılan olup dikiliyor yine odun yapmadan evine dönüyor. O gecenin sabahında adam ağzı ve yüzü yamuk olmuş bir şekilde kalkıyor ve hemen bir koç alıp ziyarete gidiyor, orada kesip dağıtıyor. Daha sonra yüzü biraz düzeliyorsa da izi kalıyor. Bu adamı, dedesinin gördüğünü de söyledi.

Bu ziyaret yerinde kurban olarak koyun, keçi ve horoz kesiliyor ve ağaçlara da çaput ve iplik bağlanıyor. Ağacın suyundan küçük şişelere koyarak evlerine de ziyaretçiler götürüyor.

2. ZİYARET AĞACI

Doğanşehir Kurucaova kasabasının tam güneyinde bir tepede bulunan büyük bir meşe ağacıdır. Yakınında su ve mezar yoktur. Yöre halkı "Ziyaret" olarak isimlendirmektedir.

Halk, her çeşit dileklerinde buraya gidip ağaca çaput bağlıyor, götürdükeri yiyecekleri orada yiyorlar.

3. ULU AĞAÇ

Doğanşehir Çömlekoba köyünün üstünde dağda ziyaret ağacı olarak isimlendirilen ulu bir meşe ağacıdır. Yöre halkı, ulu ağacın yaz kış yeşil olduğunu ifade ettiler. Halk her türlü dilekleri için bu ağaca çaput bağlamaktadır.

4. ZİYARET AĞACI

Doğanşehir Gövdeli Köy'ün yaylasında bir tepede bulunan ardıç ağacıdır. Halk buna Deli Bayram Ağacı da diyorlar, yakınında mezar yoktur. 300 metre mesafede su bulunmaktadır. Bu ağaca da halk dilekte bulunarak çaput bağlıyorlar.

5. ŞAK ŞAK MAĞARASI

Doğanşehir Polat kasabasının batısında Kuduran Dağları'nin eteklerinde bulunan bir mağaradır. Yöre halkı "Şakşak Mağarası" olarak

isimlendirirler. Bu mağaranın içinde iki su birikintisi bulunmaktadır. Çerede seveliip de sevdiğine kavuşmak isteyenler bu mağaraya gelip bu sudan içtiklerinde sevdiklerine kavuşacaklarına inanıyorlar.

Bu mağara ile ilgili şöyle bir efsane anlatılır. Bir zamanlar bu yörede zalim bir ağa yaşıyormuş. Mehmet adında bir de çobanı varmış, çoban ağanın kızıyla birbirini severlermiş. Ağa bunlara engel olmuş, onlar da kaçıp mağaraya sığınmışlar. Ağa ikisininide mağarada vurmuş. Mağaradan çıkan alevle ağa kör olmuş ve ölmüş. Mehmet ile kız birbirine sarılı bir vaziyette mağarada ölürler. Bunların cesetlerini almaya giden köylüler, mağarada cesetleri bulamazlar, ancak iki küçük göl görürler. Halk, Mehmet ile kızın yan yana birer göle dönüştüğüne inanır.²¹⁹

H. DOĞANYOL

1. ŞİFALI SU

Doğanyol ilçesi Akkent Köyünde köye bir kilometre mesafede, baraj ile köy arasında yer almaktadır. Çeşme son zamanlarda betondan yapılmıştır. Yaygın adı Urum çeşmesidir.

Bu suyun vücuttaki ağırlara iyi geldiği söylenir. Rahatsızlığı olanlar bu çeşmenin suyu ile yıkanır ve çeşmenin suyundan içerler. Çevre köylerden de bu suya ilgi gösterilmektedir. Hatta İstanbul'a akrabalarına dahi götürüyorlar. Aynı zamanda adak kurbanları da kesilir.

²¹⁹ Kavcar, Efsanelerimiz, 146-148

I. HEKİMİHAN

1. ILICA

Hekimhan Güzelyurt kasabasının Faraşlı Mevkiinde suyu ve tabii güzelliği olan bir yerdir. Burada gizli bir yatacın olduğuna yani bir evliyanın yattığına inanılır. Bu konuda çeşitli menkıbeler anlatılır.

Buraya kırklı kadınlar, kırklı çocuklar gelişmeyen çocuklar şifa bulmak maksadıyla, çocuğu olmayan kadınlar da çocuk sahibi olmak maksadıyla gelirler. Burada hastalar suyla yıkanır, kurban keserler, yemek yapıp hem dağıtır hem de kendileri yerler. Günümüzde soğuk suyundan dolayı sayfiye yeri olarak da gözde bir mekandır.

2. ÇIRRIK ZİYARETİ

Hekimhan Kurşunlu kasabasında bir tepede yaşlıca bir meşe ağacıdır. Ağacın etrafı yığma taşlarla belirlenmiştir. Yöre halkı her türlü dilek ve sıkıntılarında bu ziyarete gider çaput bağlar, yemek yer ve bir kısmını da taşların üzerine dökerler.

İ. KALE

1. SITMAPINARI

Kale ilçesi Yenidamla Köyüde sıtma pınarı bulunmaktadır. Bu pınara sıtmalı olan hastalar getirilir. Hastaları bu su ile yıkarlar ve içirirler. Yaygın adı Sıtma Pınarı'dır. Yöre halkı bu suyun sıtma hastalığına iyi geldiğini söylüyorlar.

2. TAŞ ZİYARETİ

Kale ilçesi Dedeköy de, dağ istikametinde bir tarlada büyük bir taştır. Bu taş çevre köyler tarafından bel ağrıları için ziyaret edilir. Bel ağrısı olan kişiler buraya gelerek sırtlarını bu taşla sürüyorlar. Bu şekilde bel ağrılarınin geçtiğini söylüyorlar.

3. ŞİFALI SU

Kale ilçesi Dedeköy de köyün hemen üstünde bir hendekte su kaynağı bulunmaktadır. Bu su yöre halkı tarafından şifalı su olarak bilinmektedir ve yaygın adı da şifalı su'dur.

Vücunda yaraları olan hastaların yaralarına bu suyun çamurundan sürerler. Ayrıca böbrek ve iç iltihaplanmaları olan hastalara da bu sudan içirilir. Halk bu suyun yara ve iç iltihaplanmalarına iyi geldiğini söylüyorlar.

4. ZİYARET AĞACI

Kale ilçesi, Yenidamla Köyü'nün doğusunda bulunan, dağın üstünde bir ağaçtır. Ağaç Davin ağacıdır. Ağaç yaklaşık ikiyüzyıllıktır. Yöre halkı her çeşit dilek için ağaca çaput bağlarlar. Halk arasında, bu ağacın dalı kırıldığı zaman kırılan yerden adeta kan aktığına inanılır. Bu sebepten dolayı kimse kırma cesareti gösteremez.

5. ZİYARET AĞACI

Kale ilçesi Üçdeğirmen Köyü'nde bulunan bir dut ağacıdır. Ağaç yaşlı olup kök kısmı deliktir. Kırklı çocuklar üç ihlas bir fatiha okunarak, ağacın bu deliğinden geçiriliyorlar. Çocukların iyileştiğine

inanılır.

6. OCAK

Kale ilçe merkezine Malatya istikametinden iki kilometre mesafede, Malatya Elazığ karayolunun sağ kenarında bulunan bir evdir. Çok eskidenberi bu evin ocak olduğu söylenmektedir. Bu ocağa, vücudunda mantar olan hastalar getirilirler. Aile fertlerinden biri tarafından gelen hastanın kulağının yumuşak kısmı jiletle kanatılır, o kan mantar olan bölgeye sürülür. Daha sonra yağ ve külden yapılan bir karışımdan biraz verilir, hasta onu daha sonra sürer. Bu yapılanların karşısında eve yiyecek veya para bırakılır, aksi takdirde faydası olmayacağına inanılır. Bu ocağa gidipde iyileşen birkaç kişi ile konuştum.

7. DELİKLİ TAŞ

Kale ilçesi Erdemli köyünün üst tarafında, dağın yamacında iki ayrı taşın birbirine dayanmasından oluşan bir ziyaret yeridir. Yöre halkı delikli taş olarak isimlendiriyor.

Kırkklı olan kadınlar ve çocuklar bu taşların oluşturduğu delikten geçiriliyorlar. Çok eskiden beri bu ziyaretin bulunduğunu belirtirler. Çevre köyler çok uzak olmasına rağmen geçmişten günümüze bu delikli taşa ilgi göstermektedirler.

8. KORKU OCAĞI

Kale ilçesine bağlı Dede köy de bulunan bir evdir. Bu ocak eve korkusu olan hastalar getirilmektedir. Hasta için ateşin üzerine sac konulur. Sac'ın üstüne iki tane tahta kaşık bırakılır ve tuzlu su dökülür, bu esnada hasta bu sac'ın üzerine eğilip bu suyun buharı

hastanın yüzüne vurur. Böylece hastanın korkusunun yok olacağına inanılmaktadır. Günümüzde bu Ocak'a ilgi devam ediyor.

9. OCAK

Kale ilçesi, Soğukpınar mahallesinde buluna Gözenler ailesi, insanların yüz kısımlarında meydana gelen şişlikler için ocaktır.

Yüz kısmında şişkinlik olan hastalar bu eve getirilir, aile fertlerinden biri şişkin olan kısma tükürüğünü sürer. böylece hastanın iyileşeceğine inanılır. Bu ocak'a ilgi günümüzde devam etmektedir.

10. OCAK

Kale ilçesi Kozluk köyünde cilt hastalıkları için gidilen bir ocaktır. Bu ocağa getirilen cilt hastaları, aile fertlerinden biri tarafından, hastalıklı yerleri kül ile çizilmek suretiyle tedavi edilmektedir. Günümüzde de bu ocak özelliğini koruyor.

J. KULUNCAK

1. AYŞA FATMA ZİYARETİ

Kuluncak İlçesi, sofular köyünün özbek mezrası çevresindeki dağın tepesinde bulunan bir mağaraya yöre halkı Ayşe Fatma ziyareti diyor. Mağara kayaların arasına oyulmuş düzgün bir oda görünümündedir ve yerden merdiven ile çıkılıyor.²²⁰

Mağaranın içerisinde herhangi bir mezar bulunmamaktadır. Yöre halkının bu mağaraya bu ismi vermelerinin sebebi de bilinmiyor. Ayşe

²²⁰ Helvacı, 143

Fatma ziyareti olarka isimlendirilen bu mekan halkın her türlü sıkıntı ve dilekleri için başvurdukları bir yer özelliğini taşımaktadır.

K. YEŞİLYURT

1. AL OCAĞI

Yeşilyurt ilçesi Yakınca kasabası Aslanuşağı semtindedir. Anlatıldığına göre: Bir adam bahçesini sularken ötede suyun başında Al'ın ciğer yıkadığını görmüş hemen yakasına iğne takıp yakalamış, götürüp onunla evlenmiş. Al adamın evnideyken, evdeki herşey bereketlenmiş. Bir gün, yün eğiriyorlarmış. Al adama kendi yün eğirme aletini getirmek için gitmek istediğini söylemiş. Adamla birlikte dere kenarına gelmişler. Al adama "şimdi kendimi suya atacağım, eğer su kanlı olarak köpürürse, beni bekleme, anlaki ailem insanoğlunun eline geçtiğim için beni öldürmüştür. Eğer su beyaz olarak köpürürse o zaman beni bekle dönerim" demiş. Sonra da belindeki kuşağı çıkarıp adama vermiş ve suya atlamış. Su kanlı olarak köpürünce dönüp gitmiş.

Şimdi al'dan korkanlar o kuşağa yüzlerini ve başlarını sürüyorlar. Bu ocağa gidenler faydalı olması için bir miktar para bırakırlar.

2. CINGILLIKAYA

Yeşilyurt ilçesine bağlı Gündüzbey kasabasında bahçelerin arasında sarp bir mekandır. Bu kayaların arasında soğuk su akmaktadır. Suyun başında oturulur. Burası gizli yatır olarak da nitelendiriliyor. Yöre halkı eskiden burada bir kadınla bir erkeğin görüldüğünü, bunu farkedince kaybolduklarını rivayet ediyorlar.

Bu mekanda cuma günleri hariç sürekli rivayetçi bulunmaktadır.

Götürdükleri adakları suyun yanında keserler, bundan etli bulgur pilavi pişirerek hem dağıtırlar, hem de yerler. Kayaların bitişiğindeki çalılara dilekte bulunarak çaput bağlarlar. Suyu ile hem yıkanırılar hem de içerler. Bu suyun sıtma hastalığına ve vücuttaki kaşıntılara iyi geldiği anlatılır. Günümüzde ziyaret edilmektedir.

3. DELİKLİ TAŞ

Yeşilyurt ilçesi Kızılcağa mevkiinde dere kenarında bulunmaktadır. Halk Öksürük Taşı'da demektedir. Derenin kenarında büyükçe bir taş olup bir insanın geçebileceği şekilde deliklidir.

4. DİLEK PINARI

Yeşilyurt ilçe merkezinin güney kısmında beş km mesafede bahçelerin arasında bulunan bir pınardır. Buraya Değirmen Pınarı'da denilmektedir. Her türlü dilek için gidilmektedir, ziyarete gidenler dilek tutarak pınarın suyundan içerler ve özellikle cuma akşamları pınarın başında mum yakılır.

5. ŞABAN DEDE

Yeşilyurt ilçesinden yarım saat mesafede Atmalı mevkiinde soğuk suyun bulunduğu bir mekandır. Burada mezar yoktur. Çevre bahçe olduğu için oturulacak yeri azdır. Buraya ziyarete gelenler suyun kenarındaki çalılıklara dilek tutarak çaput bağlarlar. Bu suyunda her derde deva olduğuna inanırlar. Buraya Şaban Dede denilmesinin sebebi bilinmemektedir.

6. İNEK PINARI

Yeşilyurt ilçesi Atmalı mevkisinin biraz ilerisinde mevcut olan adak yeridir. Adakları olanlar götürüp burada keser dağıtırlar.

7. AL OCAĞI

Yeşilyurt ilçe merkezinde Fakoğlu Ailesi al ocağı olarak ziyaret edilir. Al'dan korunmak için doğum yapan kadınlar ve küçük çocuklar bu eve getirilirler. Önce aile fertlerinden herhangi birisi, kadının veya çocuğun üzerinden atlar, daha sonra bu evden kül ve kıl almak suretiyle evlerine giderler. Bu alınan kül ve kıl'ı bir bezin içerisine bağlayıp kadının ve çocuğun yastığının altına koyarlar, bu şekilde al'dan korunacaklarına inanırlar. Bu eve mutlaka yiyecek veya para bırakılır.

8. DABAZ OCAĞI

Yeşilyurt ilçesi Bostanbaşı (Barguzu) kasaba merkezinde bulunan bir ev Dabaz Ocağı olarak bilinir. Bu ocak'a Dabaz (vücutta ortaya çıkan kabarcık ve şişkinlik) hastalığı için halk gelmektedir.

Bu ocak'ta hastalara kül verilir, bu kül su ile karıştırılıp hasta yıkanır ve hasta iyileşir. Hatta çocuk hastaları bu Ocak'ta yıkarlar. Günümüzde buraya ilgi devam etmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Malatya merkez, köy ve ilçelerdeki ziyaret yerlerini incelediğimiz zaman bunların a) Mezarlar b) Ağaçlar c) Taşlar d) Su kaynakları e) Tekke ve benzeri evler f) Ocaklar g) Mevkiler olduğunu görürüz.

Mezarlar: Ziyaret edilen mezarları şekil bakımından iki gruba ayırabiliriz. 1. Üzerinde yapı bulunan mezarlar. 2. Üstünde yapı bulunmayan sade taşlarla çevrili mezarlar.

Üstünde yapı bulunan mezarların değişik şekilleri vardır:

1. Selçuklu geleneğine uygun olarak inşa edilmiş üstü piramit şeklinde örtülmüş yapılar. 2. Osmanlı geleneğine uygun olarak yapılmış üstü kubbe ile örtülmüş türbe tarzındaki yapılar. 3. Mimari özelliği olmayıp, çevrenin şartlarına göre inşa edilmiş yapılar.

Üzerinde türbe vb. yapı bulunan yerlerin bir kısmında sadece bir mezar bulunurken diğer bir kısmında iki veya daha fazla mezar bulunmaktadır. Ancak bu yapıların içinden üç tanesinde hiç mezar yoktur. Bunlar; 1. Güzelyurt'ta Şah Veli-Şah Hüseyin tekkesi, riyavet'e göre bunlar Hz. Ali'nin soyundandır. Şah Veli, Şah Hüseyin'in oğludur. Şah Veli vefat ettikten sonra bu mezarda mezar kazılmış ancak gömülmeden, Şah Hüseyin gelip onu diriltip götürmüş. Bunun üzerine mezar boş kalmış. Daha sonra buraya Şah Veli-Şah Hüseyin ocağı inşa edilmiş olup burada cami yapılmaktadır. 2. Arguvan morhamamda Celâl Abbas ziyareti basit bir türbe olup içinde mezar yoktur. 3. Akçadağ Karapınar köyündeki şahmerdan türbesinde de mezar bulunmamaktadır, ancak gizli bir yatırdan söz edilmektedir.

Mezar ve Türbe olarak tesbit ettiğimiz ve halk'ı arasında yatır olarak kabul edilenler genelde erkeklere aittir. Ancak bazı yerlerde kadın yatırlarda görmek mümkündür. Bunlar Battalgazi ilçesinde Sıddı

Zeynep türbesi, Akçadağ Hartut Köyüne yakın Aygörmez Dağı eteklerinde Ayşe Hatun (Şıh kız) türbesi, Arguvan ilçesi Bozan Köyünde Şah Sultân Hanım türbesi ve tekkesi (günümüzde tekke olarak kullanılıyor, cem yapılıyor), Malatya Merkez Sancaktar Mezarlığında bir kıza ait olduğu anlatılan dilek mezarıdır.

Malatya ve çevresinde ziyaret edilen mezar ve türbelerde yatanların bir kısmının tarihi şahsiyetleri bilinmektedir. Ancak bunlardan büyük çoğunluğunun tarihi kişiliği hakkında yeterli bilgi mevcut olmayıp şahıslar hakkındaki bilgilerin çoğunluğunu menkıbeler oluşturduğundan bu bilgilerle tarihi kişiliklerini tesbit etmek mümkün değildir. Bir kısım mezarlar ise kutsal kabul edilip ziyaret edildiği halde hem kimlikleri hem de isimleri bilinmemektedir. Bunlar, şehit, evliya vb. isimlerle anılmaktadır.

Ziyaret yerlerinden, tarihi şahsiyeti belli olanlar 20 civarındadır. Bunların bir kısmı hakkındaki bilgiler sadece mezar kitabelerine dayanmaktadır. Bir kısmını ise kaynaklarda ve kitabelerde bilgi olmadığı halde yöre halkının ifadeleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Tarihi ve menkıbevi hayatı hakkında hiç bir bilgiye sahip olamadığımız isimsiz 10 tane yatır mevcuttur.

Tarihi veya menkıbevi şahsiyetleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz yatırların bir kısmı Orta Asya menşeli olup Selçuklu dönemine aittirler. Bunların sayısı onbeş civarındadır. Bunlara Horasan Erenleri adı verilmektedir. Diğer bir kısmı Osmanlılar döneminde yaşamış olup bunların tarihi kişilikleri hakkında bilgi mevcuttur. Bunlar ise on tanedir. Ayrıca XX. yüzyıla ait olan; Akçadağ Örüşkölü Şeyh Ali Efendi, Malatya merkezden Fadıl Baba, Keşşaf Hoca gibi yatırlarda mevcuttur. Zeynel Abidin, Abdurrahman-ı Gazi gibi Hicaz kökenli bazı yatırlarda bulunmaktadır.

Kendilerinde manevi bir güç olduğu kabul edilen, ve bu güçlerinden yararlanmak maksadıyla ziyaret edilen yatırların çoğunun veli

oldukları, bunların büyük bir kısmının Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması mücadelesinde şehit düştüklerine inanılmakta olup bu anlamdaki şehit velilerin sayısı onbeş civarındadır. Ziyaret edilen velilerin bir kısmı ermiş olmalarının yanında ilim adamı hüviyeti ile de kendilerini göstermişlerdir. (10 tane) Gerek kendileri ile ilgili anlatılan menkıbelerden gerekse türbe ve tekkelerinde bulunan çilehanelerinden anlaşıldığı kadarıyla bu yatırırların bir kısmı tarikat şeyhi veya mensubudur. (15-20 civarında) Yatırırların bazıları yaşamış oldukları yerlere veya mezarlarının bulunduğu mekanlara kendi isimlerini vermiş olup günümüzde de bu isimleri ile anılmaktadır. Bu şekilde onbeş civarında yatır mevcuttur. Bu yatırırlardan bir kısmı için çoban motifi de yer almaktadır.

Ziyaret edilen mezarlar içinde, Hasan-ı Basri, Şeyh Ali Kara, Somuncu Baba türbeleri ziyaretçi bakımından büyük değer ifade etmektedir.

Ağaçlar: Malatya ve çevresinde ziyaret edilerek çaput-bez ve iplik bağlanan bir çok ağaç, bulunmaktadır. Bu ağaçlar kutsal sayılmakta, onlara bez-çaput bağlanırken dilekler tutulmakta ve bu dileklerinin gerçekleşmesi için dua edilmektedir. Hatta bu ağaçlardan bazılarının kök kısmından sızan su; felç, romatizma gibi hastalıklar için kullanılmaktadır ve hastalar ağacın altında yatırılmak suretiyle iyileştikleri ifade edilmektedir. Buna örnek Doğanşehir-Çığlık köyündeki yel ağacıdır. Yine Kale-ilçesi Kumluyazı köyünde kök kısmı oyuk olan dut ağacından kırklı çocuklar geçirilmektedir. Merkez Bahçebaşı kasabasında kök kısmı oyuk olan çınar ağacından çocuğu olmayan kadınlar geçmektedir. Erenli kasabasındaki meşe ağacının kökündeki toprak yenilmekte ve çevresindeki taşlar şifa maksadıyla vücuda sürülmektedir.

Kutsal kabul edilen ve ziyaret edilen bu ağaçların bir kısmı

mezarların yanında veya mezarlıkların içinde yer almakta bir kısmının ise mezar veya mezarlıklarla hiç bir ilgisi yoktur. (Doğanşehir-Çıglıkta yel ağacı olarak isimlendirilen onüç ağaç, Onar köyünün girişinde yol kenarındaki dut ağacı, Erenli kasabasının doğusunda dağın başındaki meşe ağacı). Bu ağaçlardan bir kısmı tek başına (Arapgir-Taşdelen kasabasına yakın tepede meşe ağacı, Erenli kasabasındaki meşe ağacı) diğer bir kısmı ise küme halinde bulunmaktadır.

Malatya ve çevresinde kutsal ağaçların bulunduğu kabul edilen 32 mekan vardır. Kutsallık atfedilen ağaçları incelediğimiz zaman başlıca şu ağaç türleri ile karşılaşırız: Meşe, Dut, Karaağaç, Ardiç, Alıç, Çınar, Çalı, Yaban armudu, dikenli ot, idris, Davin ve incir. Bu ağaçların kutsal sayılması ayrıca onlarla ilgili bir takım yasaklarda getiriyor. Bu ağaçlar kesilemiyor, yakılamıyor hatta yapraklarından ile istifade edilemiyor. Bunların çevresinde avlanmak dahi yasaktır. Bu tür ağaçların meyvelerinden sadece şifa niyetiyle istifade edilmektedir.

Halk, bu ağaçları zarar verenlerin veya onların çevresinde avlananların gece rüyalarında korkutuldukları, hatta bu işi yapmakta ısrar edenlerin çeşitli felaketlere maruz kaldıklarına inanmaktadır. Buna örnek olarak: Çıglık köyünden bir kişi yel ağacından birini kesmek isteyince ağacın adamın karşısına yılan şekline girip dikildiğini, ikinci gün bir başka kutsal ağacı kesmeye çalışmasında da aynı durumla karşılaştığını ve gece uykuda çarpıldığını, ağzı ve yüzünün felç olduğunu anlatmamaktadırlar.

Taşlar: Malatya ve çevresinde taşlarla ilgili çeşitli inanışlar vardır. Bunlardan en önemlisi Hz. Ali, Hızır vb. kişilerin atlarının ayaklarının bastığı ve iz bıraktığı taşlardır. Bu nokta da Hz Ali motifine sık sık rastlıyoruz. Hz. Ali'nin atının ayağının izini ise Malatya merkez Erenli kasabası ile Arapgir-Eskişehir mevkiinde görmekteyiz.

Malatya ve çevresinde kutsal görülen taşlardan en önemlileri de delikli taşlardır. (5 yerde) Bu delikli taşlar daha çok şifa maksadıyla ziyaret edilmektedir ve deliklerden geçilmektedir.

Bazı türbelerde dilek taşları denilen küçük taşlar bulunup, bunlar türbe duvarı, mezar taşı, kemer taşı gibi yerlere dilek tutularak yapıştırılır. Eğer taş yapışırsa o kişinin dileğinin kabul olduğu anlamına gelir aksi halde dileği kabul olunmamıştır. (Hasan-ı Gazi türbesindeki kemer taşı, Horasan Baba türbesinde penceredeki taşlar). kutsal taşların bir kısmıda tedavi amaçlı kullanılır. Bunlar hacim itibariyle fazla büyük değildirler. Bunlara örnek Sultan Yusuf türbesinde bulunan beyaz ve kırmızımsı taşlar, Şah Sultan Hanım'ın ve Hıdır Dede'nin mezarının üzerindeki siyah yuvarlak yassı taşlardır. Kale-Dedeköy'de büyük bir taş bulunup beli ağrıyanlar gidip o taşa bellerini sürüyorlar.

Battalgazi ilçesinde Gülleli Baba mezarında gülle gibi iki siyah taş bulunmakta, bunlar hastaların ağrıyan yerlerine sürülmektedir. Ayrıca Kırklar mezarlığında bulunan beşik şeklindeki taşı çocuğu olmayan kadınlar sallanmakta bu suretle çocuklarının olacağına inanmaktadırlar. Arapgir ilçesinde Karaçalı olarak isimlendirilen geniş ve yassı taşın üzerinde sarılık hastalığı olan kişiler yıkanır.

Su Kaynakları: Malatya ve çevresinde kutsal kabul edilen 17 su kaynağı mevcuttur. Bu su kaynakları 1. Şifa bulmak, 2. Dilek tutmak maksadıyla ziyaret edilirler. Tedavi maksadıyla kullanılan sular ise 1. Cilt hastalıkları 2. Sarılık ve kansızlık için 3. Vücut ağrıları için 4. Sıtma hastalığı için 5. Sütü az olan kadınların ve hayvanların sütünün artması... gibi maksatlar için ziyaret edilmekte ve kullanılmaktadır.

Tedavi amaçlı kullanılan sularda genellikle hastanın yıkanması esastır. Sağlığına kavuşmak isteyen hastalar suya girer veya suyu

üzerine dökerek yıkanırılar.

Kutsal sular kutsallıkları sebebiyle gelişigüzel her işte kullanılamazlar. Mesela bu sularla tuvalete gidilmez, gusledilmez (Battalgazi ilçesinde süt pınarı) maddi işlerde kullanılmaz (konak kasabasındaki Horata suyu boru ile havaalanına götürülmek istenmiş, bunun üzerine su kurumuş, projeden vazgeçilince tekrar akmış)

Mevcut su kaynaklarının büyük bir çoğunluğunun bu kutsallığının nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Bunlardan Horata suyunun kutsallığı Çoban Dede'nin kerametine dayanmaktadır. Bahçebaşı kasabasında çınarın yanında akan suyun kutsallığı da Battal Gazi'ye dayandırılmaktadır. (Battal Gazi atını bu çeşmede sulamış)

Dilek tutulan sularla ilgili bazı ilginç dilek tutma şekilleri ile karşılaşırız. Mesela; Darende Ilıcadaki dilek pınarında suyun fışkırdığı göze dilek tutularak el sokuluyor, dilek tutan kişi eğer oradan büyük taş parçaları çıkarırsa dileğinin kabul olacağına, eğer hiç taş çıkaramazsa veya çok küçük taşlar (kum) çıkarırsa dileğinin gerçekleşmeyeceğine inanmaktadır. Yine Yazıhan-Fethiye Aliseydi ziyaretinin yanındaki pınarda kişi dilek tutarak elini pınarın kaynağına sokuyor, eğer dileği kabul olmazsa eli dirseğe kadar oraya girer, eğer dileği kabul olursa eli geçmez, bilekten itibaren geçemez şeklinde bir inanç hakimdir.

Malatya ve çevresindeki kutsal suların bir kısmı çeşme, pınar şeklindedir, diğer bir kısmı ise havuz ya da gölet biçimindedir. Yine bu kaynaklara Dilek pınarı, Süt pınarı, Şeyh pınarı, Dede suyu sıtma pınarı, Sultan çeşmesi gibi isimler verilmektedir.

Ev ve benzeri yapılar:

1. Malatya ve çevresinde az da olsa mezar ve türbelerin dışında kutsal sayılıp ziyaret edilen yerler de vardır. Bunlardan bir tanesi

Battalgazi ilçesindeki Seyid Battal Gazi'nin doğduğuna inanılan evin yeridir.

2. Kutsal yapı olarak ziyaret edilen yerlerden biride evlerdir. Bazı evler vardır ki, bunlarda velilerin yaşadıkları kabul edilir. Bu gibi evlerde zamanla bir takım şeyhler yaşamışlar, şeyhlerin sağlığında müridleri bu eve gelip, onların bir süre hizmetinde bulunmuş, böylece şeyhin ölümünden sonra da buralar ziyaret edilmeye devam edilmiştir. Bu gibi yerleri ziyaret edenlerin şeyhin himmet ve bereketinden faydalanacağına inanılmaktadır. Buna örnek Hekimhan-Güzelyurt'taki Şah Veli-Şah Hüseyin ocağı, Somuncu Baba Dergahı.

Mevkiler: Malatya çevresinde öyle yerler vardır ki buralarda ne bir türbe, ne de kutsal bir ağaç, su, taş ve diğer kutsal bir şey olmamasına rağmen yine de kutsal sayılmakta ve ziyaret edilmektedir. Buna örnek: Akçadağ-Kozluca Köyü'nün karşısındaki tepe, Kuluncak-Sofular köyündeki Ayşe-Fatma ziyareti (10 tane) ziyaret yerlerinden bir kısmı, tepe, kaya ve mağara adı ile anılırlar. (kozluca ziyaret tepesi, Yeşilyurt cingıllı kaya, Doğanşehir şak-şak mağarası). Bazen tepede bir tane mezar bulunur ama bütün tepe kutsal kabul edilip, oradaki hiçbir şeyden yararlanılmaz, buraya (Darendede Hasan-ı Gazi tepesi) sadece ziyaret ve dua maksadıyla gidilir. Bazen bir mevkide sadece bir ağaç veya bir mağara vardır, bu durumda o dağ veya tepe tamamen kutsal kabul edilip sadece ziyaret ve dua maksadıyla gidilir. (şak-şak mağarası, Ayşe-Fatma ziyareti, Erenli kasabasındaki ulu ağaç)

Kutsal kabul edilen bu yerlerde genellikle ya bir savaş cereyan etmiştir. (Darendedeki Hasan-ı Gazi tepesi, Battalgazi ilçesindeki Kırklar mevkisi ile ilgili inanışlar) ya da burada büyük bir keramet gerçekleşmiştir. (Horata mevkisi, Dur Abdar türbesinin bulunduğu tepe). Kutsal kabul edilen bu yerlerden bazıları düzlük, suyu bol ve piknik yapmaya müsait yerlerdir. (Güzelyurt-Ilıca, Yeşilyurt-İnek Pınarı,

Şaban Dede mevkileri) Bu gibi yerlere halk hem ziyaret hem de dinlenme amacıyla gelirler. Bazı yerlerde vardır ki mezar olmamasına rağmen bu yer sadece bir ağaç veya suyun bulunmasından dolayı ermiş bir kişinin adı ile anılmaktadır. (Pütürgü-tepede Hazar Baba, Yeşilyurt-Şaban Dede, Çoban Dede) Belki de buralarda çok eskiden mezar veya türbe mevcuttu, zamanla kaybolmasına rağmen halk bu isimleri unutmadığı gibi ziyarete de devam etmiştir.

Yılan motifine iki yerde rastladık. (Doğanşehir-Savaklı da Abdulharap Türbesi, Doğanşehir-Çığlık da Yel Ağacı) Bu ziyaret yerlerine zarar vermeye çalışan kişilere mezarın içinde yatan yılanın karış koyması ve yel ağacının yılan şekline girip zarar verilmesine mücadele etmemesi bunun örneğidir.

Ocaklar: Malatya ve çevresinde çeşitli hastalıkların tedavisi maksadıyla ortaya çıkan ocaklar bulunmaktadır. Bu ocaklardan psikolojik rahatsızlıklar (Al ocağı, korku ocağı) için çare arandığı gibi, biyolojik hastalıklar için de (sarılık, cilt hastalıkları gibi) çare aranmaktadır. Bu ocaklar günümüzde tıbbın gelişmesine rağmen özelliklerini devam ettirmektedirler.

Kerametler: Halkın ziyaret ettiği yerlerde görülen pekçok kerametler, bu yerlerin halk tarafından kutsal sayılmasına sebep olmuştur. İnsanları ziyaret mahallerine çeken şey, üstün gücü olduğuna inanılan bu yerlerden yararlanmaktır. Ziyaret mahali ile ilgili önce geniş bir halk rivayeti oluşur. Orada meydana gelmiş pekçok efsanevi olay dilden dile dolaşarak o yer hakkında halk arasında kutsal fikrinin oluşmasını sağlar. Üstün gücü olduğu kabul edilen bu yerler hakkında sonraları yeni yeni rivayetler ortaya çıkar. Bunlara ilave olarak o ziyaret yerlerine giden kişilerin aldığı sonuçlar: hastaların iyileşmesi, yağmur yağması gibi olaylar halkı, burayı ziyarete adeta

zorlar. Başlangıçta az olan ziyaretler, keramet ve yardım gröme motiflerinin yaygınlığı oranında artar.

Malatya çevresindeki ziyaret yerlerinde, o yerler ile ilgili olarak anlatılan kerametleri şöyle özetleyebiliriz.

1. Ziyaret mahallinde yatan yatırların yerlerinin tesbiti olayı birçok yerde keramet olayına bağlanır. Yatırların yeri başlangıçta meçhul iken, yatır çevresinde yaşayan insanların rüyalarına girer ve yerini tarif eder. (Karapınar-Şahmerdan, Battalgazi-Ahmed Duran)

2. Binaların yıkılması: Bazı yatırlar üzerlerinin örtülmesini istemezler. Ziyaret mahali haline getirilmek için üstüne yapı yapıp içine güneş, yağmur, kar gibi rahmet ve bereket sayılan şeylerin girmesi engellenince yatır, üzerine yapılan yapıyı yıkmaktadır. Buna örnek: Akçadağ-Karanlık deredeki Sof Dayı mezarı ve Darende Ilıca kasabasındaki türbedir. Ilıcadaki türbenin bir kaç kez üstü yapılmış ve yıkılmış, son şekliyle yine üstü kapalı durumdadır.

3. Türbenin yıkılmasına engel olma: Mezarın üzerine yapılan yapılar, çeşitli sebeplerle zaman zaman yıkılmak isteniyor. Ancak yatır keramet göstererek yapısını korur ve böylece kimse o yapıya dokunamıyor. Yıkıma gelenler çarpılıyor, araçları bozuluyor. (Horasan Baba) Buna bağlı olarak define arayıcıları türbe ve mezara girip kazı yapmak isteyince yatır, onları yanından uzaklaştırmakta ve zarar vermektedir. (Abdulharab Türbesi). Hırsızlık amacıyla girilen türbelerin kapıları yatırlar tarafından kilitlenmekte, hırsızlar tövbe edip yaptıklarından pişman oluncaya kadar kapılar açılmamaktadır. (Sultan Yusuf, Budela Baba). Ayrıca hırsızlık yaptıktan sonra evine varmadan hastalanmakta, çaldıklarını türbeye getirip bırakmadan hırsızın iyileşmediği, çaldıklarını türbeye iade ettikten sonra iyileştiği türbeler (Abdurrahman-ı Gazi) bulunmaktadır.

4. Yatırırların görünmesi: Bazı yerlerde yatırırlar özellikle geceleri halka görünürler. Bazan kendileri görünmez fakat kapıların açılıp kapanma sesleri, musluklardan akan suların şırıltıları duyulur. Namaz kılma olayına bağlı olarak, bazı türbelere ibrik ve su konulmakta, havlu asılmakta, bunlarla yatırırların abdest alıp namaz kılacaklarına inanılmaktadır. (Ali Baba-Budela Baba, Şeyh Mehmed-i Kerhi). Bazılarında ise mum ve kandil yakıldığı oluyor. (Aşağı Ulupınar-Ali Baba, Aydın Baba, Battalgazi ilçesi-Ali Baba, Kara Baba) Bazı türbelerde ise onların namaz kılması için sadece seccade bulundurulur. Ziyaretçiler yatırın sandukasının üzerine özel olarak yeşil ve mavi seccade örterler, böylece ahirette şeyh ile beraber olacaklarına inanırlar. (Ahmed Duran, Hasan-ı Basri, Hötüm dede, Ali Baba)

Bazı ziyaret yerlerinde kimse bir şey koymadığı halde geceleri buralarda ışık görülür. (20 yer) Bu ışıklardan bazısı sadece cuma akşamları yanar, bazısı ise gece yarısından sonra görülmüştür.

5. Çok kısa sürede uzun mesafeler katetme: Bazı yatırırların daha hayatta iken keramet olarak çok uzak mesafelere kısa bir zamanda gidip geldikleri anlatılmaktadır. Tayyi mekan denilen bu olayda en çok gidilen yer Mekkedir. O şartlarda aylarca sürececek olan bir yolculuğu, gidiş geliş olarak o yatırırlar çok kısa bir sürede gerçekleştirirlermiş. (Sultan Yusuf; Hac için Mekke'de bulunan ağasına içli köfte götürüp aynı gün dönüyor, Kul İbrahim'de fendisine bulgur pilavı götürüyor). Helva, bulgur pilavı, içli köfte vb. yiyeceklerin bu yolla götürülmesi olayı yaygın olarak anlatılıyor.

6. Mal'a, Mülk'e bereket vererek çoğaltma: Birçok yatır sağlığında çok az bir yiyecek ile bir orduyu doyurma kerameti göstermiştir. Şeyh Abdurrahman-ı Erzincani Timur'un askerlerine bir kabda yemek ikram etmiş, bu yemekle hepsi doymuş, yine hayvanları içinde bir çömleğin içine arpa koymuş bununla bütün atlar doymuştur. Yine Mehmed-i Kerhi için de IV. Murad ve askerlerini doyurduğu

anlatılır. Onar Baba içinde benzeri keremat anlatılır.

7. Hayvanlarla konuşma ve onlara hükmetme: Bazı yatırlar hayatta iken çobanlık yapmışlar, hayvnlarla konuşmuşlar ve onlara söz dinletmişler. Bunlar hayvanların dilinden anlarlarmış (Çoban Dede, Sultan Yusuf), bazı yatırlar balıklarla konuşmuş (Somuncu Baba)

8. Bazı yatırların sağlıklarında gaipten haber vermesi ve dediklerinin daha sonra gerçekleşmiş olması. Bu yüzden halk onların fikirlerine saygı duyar birşey yapacakları zaman onlara danışırırlarmış (Şeyh Ali Kara)

9. Bazı yatırların türbelerindeki ibrikleri kendiliğinden dolup bu yüzden hiç suyun eksik olmaması. (Budela Baba)

10. Bazı yatırlar sağlıklarında ateşe dokunur ateş onları yakmazmış. (Şeyh Ali Kara)

11. Düşmanlara karşı savaşıyan yatırlar ve düşmana top ve gülle atma hadisesi: Bazı yatırlar her ne kadar savaşa katılmıyor görünselerde asıl savaşı onlar yapmışlardır. Bulundukları yerlerinden düşmana gülle atarak savaştıkları, (Gülleli Baba) ve top attıkları (Topçu Baba) hatta türbesinden uçak kaldırıp düşmanla savaşıyanlar bile olmuştur. (Dur Abdar) Bazı yatırlarda savaşa askerleri olarak nitelendirdiği balıklarını göndererek düşmanın mağlubiyetini sağlamıştır. (Somuncu Baba)

12. Hastaları iyileştirme: Bazı yatırlar amansız hastalıklar için ilaç getirip halkı sağlığına kavuşturmaktadır. (Aliseydi ziyareti) Bazılarına ruh hastalığı ve felç hastalıklarını, hastanın rüyasına girerek felçli olan yerine elini koymak, başına elini sürmek suretiyle iyileştiriyor. (Hasan-ı Basri, Zeynel Abidin, Abdurrahman-ı Gazi)

13. Kutsal sayılan ağacın yılan şekline girmesi ve ağaçtan kan akması: Bazı ağaçlar kendisini kesmeye gelen kişinin karşısına bir yılan gibi dikilir daha sonra adamın ısrar etmesi üzerine adama zarkar verir. (Doğanşehir-yel Ağacı) Dalı kırıldığı zaman dalında kan akıtan

bu sebeple kimsenin cesaret edemediği ağaçlarda vardır. (Yenidamla köyünde Davın ağacı)

14. Yatırın uzakta olması rağmen zor durumda olanlara yardım etmesi: Vaiz Baba, Bağdadın fethinden dönen IV. Murad-ı Fırat nehrinde boğulmak üzere iken elini uzatıp kurtarmış.

15. Yatırın sağlığında bir anda birkaç yerde bulunması: Bazı yatırlar varki bunlar sağlıklarında bir anda üç ayrı işde bulunup vazifelerini yapmışlar. (Somuncu Baba'nın Ulu Caminin açılışından sonra üç ayrı kapıdan çıkması, Dur Abdar'ın aynı anda su, değirmen ve hayvanları otlatma işinde bulunması)

16. Nehirin sularının ayrılıp yol vermesi: Kale ilçesinde buluna Mehmed-i Kerhi, IV. Murad'ın Fırat'ı geçmesini sağlamıştır. Yani sular çekilmek suretiyle IV. Murad ve askerleri Bağdadın fethine gitmiştir.

Ziyaret Amaçları

Kendisinde maddi ve manevi güç olduğu kabul edilen ve çeşitli faydaları umularak ziyaret edilen kutsal yerlerin ziyaret edilme sebeplerini incelediğimiz zaman ziyaret olayını başlıca iki noktada toplayabiliriz.

A. Manevi maksatla ziyaret: Kutsal yerleri ziyaret edenlerin bir kısmı maddi amaçlı olmayıp, sadece orada dua etmek, Allah'a yalvarmak, manevi bir haz ve feyiz almak içindir. Bu kimseler orada adak adamak, kurban kesmek, çaput ve bez bağlama davranışlarında bulunmadığı gibi, bu mekanlarda namaz dahi kılmamaktadır. Sadece üç ihlas bir fatiha okuyup bu surelerin sevabını orada yatan yatırın ruhuna bağışlamaktadır. Bu ziyaretçiler ziyaret yerinden ve yatırdan hiçbir şey talep etmemektedirler, taleplerini Allah'tan beklemektedirler.

B. Maddi menfaat temini için kutsal yerleri ziyaret: Bu tür ziyareti yapanlar aslında ziyaret yerinden direkt olarak maddi bir şey istememekte, esas isteği Allah'tandır. Ancak ziyaret ettiği yeri adeta isteğin kabulü için bir vasıta olarak kullanmaktadır. Ancak bazı durumlarda ziyaret mahali veya yatır birinci plâna dahi çıkarak herşeyi onun sağlayabileceği gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada çaput, bez bağlama, dilek taşları yapıştırma, mum yakma, kurban kesme, delikli taşlardan geçme, su içme, suyla yıkanma, toprak yeme, taşı vücuduna sürme ve benzeri bir takım motifler ortaya çıkmaktadır. Bu tür ziyaretlere daha çok kadınların ilgi gösterdiği müşahade edilmiştir.

Maddi amaçlı olarak ziyaret edilen yerlerin bir kısmı daha çok belirli günlerde (perşembe, cuma, pazar) ziyaret edilmektedir. (25 yer). Hatta üç Perşembe üst üstte mutlaka ziyaret edilen yatırlar da bulunmaktadır. (Babuklu Ziyaret'i, Hasan-ı Basri, Zeynel Abidin). Özellikle yağmur duaları yılda bir kere bütün köy halkının hatta bazı yerlerde çevre köylerin de katılımı ile yapılmakta ve bu amaçlarla dua edilerek kutsal yerler ziyaret edilmektedir. (Kırklar makamı, Hasan-ı Gazi türbesi, Şah Sultan Hanım Tekkesi) Maddi ve manevi amaçlı olarak ziyaret edilen yerlerin bir kısmı da yine toplu olarak cuma günleri cuma namazından sonra (Somuncu Baba, Emir Ömer) veya ölüm yıl dönümlerinde (Şeyh Ali Kara) ziyaret ediliyorlar. Yukarda anlatılanların dışında çeşitli amaçlarla ziyaret edilen yerleri de şöyle sıralamak mümkündür:

1. Hastalıklardan şifa bulmak: Pekçok kişi kutsal yerleri bir takım hastalıklardan kurtulmak amacıyla ziyaret etmektedir. Genel olarak bütün hastalıklardan kurtulma amacına yönelik ziyaret edilen yerler olduğu gibi (25 tane) özel bazı hastalıkları tedavi için gidilen yerler vardır. Bu hastalıklar:

a) Baş ağrısı için ziyaret edilen yerler (Hasan-ı Basri, Diken Dede)

b) Sıtma hastalığının iyileşmesi için. (Arapgir'de sıtma pınar, Yeni damla köyünde sıtma pınarı)

c) Bel ağrıları için (Sultan Yusuf'da ağrı için taş sürülüyor, Kale-Dedeköyde bel ağrıları olanlar taşa bellerini sürüyorlar).

ç) Felç hastalıklarının tedavisi: Özellikle doktorlar'dan ümidini kesmiş hastalar Hasan-ı Basri, Zeynel Abidin, Abdulharap, Yel Ağacına götürülüyor. Bu mekanlar da hasta belli bir süre yatırılmaktadır.

d) Ruhi bunalım geçirenler şifa için Hasan-ı Basri ve Sultan Yusuf, Zeynel Abidin, Mehmed-i Kerhi türbelerinde yatırılırlar. Özellikle Sultan Yusuf ve Mehmed-i Kerhide toprak yedirilir.

e) Cilt hastalıkları için: Arapgir-Onar Aktaş arasında su, Düztarla Köyünde ocak su toprak karışımı sürülüyor, Kale de Ocak: Kulağın yumuşak kısmını jiletle kesip hastalıklı bölgeye sürüyor. Battalgazi ilçesinde Hoşirik.

f) Yürüme yaşı geçtiği halde yürüyemiyen çocuklar, yürüme bozukluğu olan yetişkinler Hötüm Dede'ye götürülürler.

g) Huysuzluk eden, gece uyumayan, aşırı yaramaz çocuklar için: Battalgazi ilçesinde Hırslı Baba mezarına götürülürler, ayaklarına ip bağlanıp bir tarafı da mezar taşına bağlanır, sonra annesi gidiyor gibi davranarak uzaklaşır, bu sırada çocuk da peşinde yürüyünce ip kopar, böylece o huyunun geçtiğine inanılır.

h) Sütü az gelen çocuklu kadınların ve hayvanların sütlerinin artması için: Battalgazi ilçesindeki süt pınarının suyunu içerler.

2. Çocuk sahibi olmak veya çocuğu yaşamıyanların çocuğunun yaşaması için ziyaret ettikleri yerler: Malatya ve çevresinde çocuk sahibi olmak isteyen kadınların özellikle ziyaret ettikleri 30 yer vardır. Bu ziyaret sırasında çoğu zaman kadın ziyaret yerinde bir süre

yatırılıyor ve sonra çocuk sahibi oluyorlar.

Çocuğu doğup da yaşamıyanların özellikle ziyaret ettikleri 10 yer vardır. Doğan ve ölmesinden endişe edilen çocuk ziyaret yerine getirilir, dualar okunur, çocuk türbede yatırılır ve türbedeki yatırın ismi çocuğa verilir. (Sultan Yusuf, Aliseydi, Hasan-ı Basri, Zeynel Abidin)

3. Yağmur duası yapmak için: Ziyaret edilen yerlerin büyük çoğunluğunda yağmur duası yapılmaktadır. Bu ziyaretler topluca yapılır, beraberce dua edilir, kurbanlar kesilir, yemekler yenir.

4. Dilek tutmak ve adak adamak için: Malatya ve çevresindeki ziyaret yerlerinin büyük bir kısmında dilekler dilenir, adaklar adanır. Bir işinin olmasını dileyen kişi dileğinin gerçekleşmesi için ziyaret yerine gelir, orada dilekte bulunur ve dileğinin gerçekleşmesi halinde kurban keseceğine, fakirlere yedirip içireceğine, yardımda bulunacağına, oruç tutacağına dair adakta bulunur. Dileği gerçekleşince yine ziyarete gelir ve adağını yerine getirir. Özellikle kurbanını orada keser, fakirlere orada sadaka dağıtır. Kesilen kurbanlar genellikle koyun, keçi ve sığır cinsinden hayvanlardır. Bazı yerlerde tavuk, horoz gibi hayvanların da adak olarak kesildikleri görülür. (Sultan Yusuf, Ahmed Duran, Diken Dede, Hasan-ı Basri)

Dilek dileme işi özellikle ağaçlara, çalılara ve bazı mezarların başlarına dikilen taşlara çaput ve bez bağlamak, taş yapıştırmak ile yakından ilgilidir. Bunu özellikle kadınlar yapmaktadır. Bağlanan çaput ve bezin bağlanması, taşın yapıştırılması ile istenen şey arasında sihrî bir irtibat kurulmaktadır.

5. Evde kalmış kızların kısmetinin açılması için: Bunu için bazı yatırlar ziyaret edilir. Ziyaret sırasında mum yakmak, taş yapıştırmak,

namaz kılmak gibi davranışların yanında ağaç, çalı ve mezar taşına çaput ve bez gibi şeylerin yapıştırıldığı görülmektedir.

6. Düşmanların şerrinden emin olmak için: Düşmanı olan kimseler onların şerrinden emin olmak için bazı yerleri ziyaret edip oradaki yatırdan kendilerine yardım etmesini ve korumasını isterler. (Ali Baba, Kara Baba)

7. Mal, mülk sahibi olmak için: İşsiz kalan bazı kimseler iş bulmak için bazı yerleri ziyaret ederler. (Hasan-ı Basri, Ali Baba, Kara Baba)

8. Trafik kazaları ve benzeri kazalardan emin olmak için: Bazı kimseler bir yolculuğa çıkmadan önce türbeleri ve tekkeleri ziyaret ederek kaza ve beladan uzak kalmak ve sağ selim dönebilmek için dua ederler. (Şah Sultan Hanım, Hasan-ı Basri)

9. Yatırın tavsiyesini almak için: Bazı kimseler yatırın tavsiyesini almak için türbe de yatarlar. Yatır rüyalarına girip sevdiği insanlara iyi tavsiyelerde bulunur. (Hasan-ı Basri, Hıdır Dede, Sultan Yusuf)

10. Dolu, sel, zelzele vb. felaketlerden emin olmak için: Tabii afetlerden korunmak, bilhassa mahsulü korumak için bazı kimseler türbelere gidip dua ederler. (Budela Baba, Ali Baba, Şah Sultan Hanım)

MALATYA'YA BAĞLI KÖY, KASABA VE İLÇELERDE KUTSAL KABUL EDİLEN MEKANLAR

Sıra No	YERLEŞİM YERİNİN ADI	TÖRE-TEKKE-DEDE-ŞEHİT MEZARI	AĞAC-TAŞ-KAYALAR	SU KAYNAKLARI	OCAKLAR
1	MALATYA-MERKEZ	1. Keleş Hoca (Ötö açık mezar)	Dilek Ağacı (Kuyucu Mezarlığında dikenli ağaç)		Al Ocağı (Çarşu mahallesi)
2	Tecir				Ocak (Çocukların burunlarının açılması için)
3	Frenli		1. Hz. Alinin Anı nın Ayaklarının İz 2. Ulu Ağaç (Meşe)		
4	Konak	1. Çoban Dede (Mezarın izi kaybolmuş) 2. Hırsan Baba (Kübbeli Türbe)	Çoban Dede Ziyaretinin Yanında İdris Ağacı var		
5	Bahçeşahi		Çınar Ağacı (Kök kırımından çocuklar geçiriliyor)	Şifalı su (her hastalığa)	
6	Bulgurlu	Hacı Bayram Ziyareti (Ötö Kapalı)			
7	Dözyol		Dilek Ağacı (Davut ağacı, çaput bağlanır)	Şifalı su (Montar hastalığı için)	
8	Dilek			Şifalı Su (Sarılık, Kanamık için)	
9	Akçadağ	Diken Dede Mezarı (Ötö açık mezar)		1. Diken Dede mezarının yanında şifalı su, 2. Şifalı su (Raspiner mah.)	Sarılık Ocağı (Genişler Ailesi)
10	Doğanlar	Dur Abdur Türbesi (Ötö Örtü)	Türbenin yanında Meşe Ağacı		
11	Tagavler	Gül Hanık (Türbe Ötö Örtü)			

12	Gözyurdu	Rudella Baba Türbesi (Kubbeli) (Gözyurdu ile Mükemmel arasında)	Türbenin yanında Dikenli çalı (çaput bağlanır)		
13	Karanlık Dere	Sofu Dayı Mezarı (Mezarın yanında bir oda mevcuttur)			
14	Büyükköy		Ziyaret Ağacı, Çınar (Gövedesinde Sızan su gıfıdır)		
15	Ziyaret	Sultan Yusuif Türbesi (Çatı çatı)	1. Türbenin yanında dut ağacı 2. Sultan Yusuif'in el izlerinin belli olduğu taş, 3. Mezarın üzerinde bulunan taşlar (Vücutta ağırlı için ağırlıdır)	Sultan Yusuif Çemeal	
16	Resulüğe	Gülileli Baba Türbesi			
17	Kökü	Haydar Baba (Çatı çatı mezar)			
18	Büyükköy		Ziyaret Ağacı (Mezar diklik için çaput bağlanır.)		
19	Hastut	Ayşe Hatun, (Sih Kız Türbesi) düz örtülü			
20	Karapınar Yalıncı	Ev Ziyareti (gizli yata)	Ziyaretin yanında ağaç		Ocak: Çocukların yaşaması için
21	Aliçeti	Ardıçlı Ziyaret (Kime ait olduğu bilinmeyen türbe) (Düz örtü)	Buradaki Ardıç ağacına çaput bağlanır		
22	Ardıçlı Örtü	Şeyh Hacı Ali Kara Türbesi (Kubbeli)			

23	ASAFÖLİR	1. Seyh Ömer Baba Türbeesi (Tekke) 2. Asik Sultan Mezarı 3. Kelek Bag (Özetli açık Mezarı)	1. Hz. Ali'nin Atı'nın ayağının izi 2. Delikli Kaya (Ökeşgök kayası) 3. Ulu Cami'nin kalıntıları 4. Karacalı (Taş) Sarılık için 5. Hızır (Aş) Atı'nın ayağının izi	Sitmapınarı	
24	Onar	Onar Baba Türbeesi (Kubbeli), Kilyün içinde de Tekkeesi bulunur	Türkenin yanında çaput bağlanan ağaç Kilyün çıkışında Dut ağacı	Şifalı su (Onar-Aktaş köyleri arasında)	
25	Sinkili	Seyh Ömer Türbeesi (Özetli Örtülü)			
26	Örmeneçiti		Delikli Taş		Ocak ağı için
27	Aktaş				Ocak, Hayvanlar için
28	Taşdelen		Ulu Ağaç (Maga) Ziyareti		
29	ASMAN		Ziyaret ağacı, (Maga) çaput bağlanır. Burada yağmur duası yapılır.		
30	Karahöyük	1. Kubbeli Türbe Ziyareti 2. Hızır Ağa Türbeesi (Özetli Örtülü) pınarak mezarı			
31	Buzan	Sah Sultan Hanım Türbeesi (Kubbeli) ve Tekkeesi	Mezarın üzerinde küçük bir taş olup vücutta ağırlıdır		
32	Tarlacık		Çaputlu çalı (Alici) çaput bağlanır		
33	Isaklı	1. Hızır Dede Tekkeesi Mezarı tek kenin içindedir 2. Döğene Türbeesi, (Çatı Örtülü)	Mezarın üzerinde kutsal taş. Delikli taş (Ökeşgök deliği) Kızla Çayı kenarındadır.		

14	Merhamet	Celâli Abbas, (Zi- yaret edilen bir odalı ev, mezar yok) Gizli Yatır			
15	Kayınca	Fatma Mezarı			
16	Göldağ	Göldağında kime ait olduğu bilinmeyen mezar			
17	Yoncalı	Oruç Dede mezarı, etrafı taşlarla çevrilmiş, Sütü açık	Mezarın yanında Meşe ağacı, çaput bağlanır		
18	Astaca	Kime ait olduğu bilinmeyen Tüte adlı Anıt			
19	Ağaçlı Söğüt	Kime ait olduğu bilinmeyen etrafı çevrili mezarlar (Ziyaret)	Çaput bağlanan dikenli ağac		

40	BATTALGAZİ	1. Battal Gazi mezarı (duvar kalın tır)) 2. Hasan-ı Paşeri Türbe-i (Kubbe-i) 3. Kırklar Mezarlığı, (etrafı beton duvarlarla çevrili mekan) 4. Fâtı ile Redir Türbe-i (Kubbe-i) 5. Fâtı Ömer Türbe-i 6. Hüseyin Baba Mezarı (Çatı açık) 7. Hüdâ Dede (Örme kubbe-i) 8. Vâiz Baba Türbe-i (Caminin girişinde) 9. Paş Kardeşler mezarı 10. Öc Kardeşler Türbe-i Çatı örtülü 11. Sıddı Zeynep Türbe-i 12. Ahmed Duran Türbe-i 13. Ali Baba Türbe-i (Kubbe-i) 14. Kara Baba Türbe-i (Kubbe-i) 15. Hacılar, Çatı açık mezar 16. Güllüli Baba, Çatı açık mezar	1. Bu alanda dikenli otlara çaput bağlanır 2. Çocuğu olmayan kadınlar salladığı taş	Süt Pınarı, Sütü az olan kadınlar bu sütte içerler. Hayvanlar da bu pınara getirilir.	
41	Atabey	Zeynel Abidin Türbe-i (Kubbe-i)			
42	DAFENİ	1. Semancı Baba Tekkesi, (Mezarı Caminin içinde) Bulut Ateş ve akrabalarının mezarları dışarıda 2. Hasan-ı Gazi Türbe-i, Çatı örtülü	İncir ağaçlarına çaput bağlanır Hasan-ı Gazi tepesi, yağmur duası burada yapılır Türbenin içinde dilek taşı (iki kemer taşıdır)	Suyu şifalıdır. Balıklı Göl (Gazi balıklar kutsalıdır, yenilmezler	

43	Kargıyaka	Abdurrahman-ı Gazi Türbesi Kubbeli (gizli) Üzerine cami yapılıyor			
44	Azilbaşı		Ulu Ağaç (Mege) Çaput bağlanır		
45	Balıban	Abdurrahman-ı Erzincanlı Türbesi		Seyh Pınarı (Su ve Ev) gizli Yatır	
46	Ağaçlı Çiğpınar	1. Ali Baba Tekke- si (mezar içinde) 2. Aydın Baba Tek- kesi (mezar altı katta) 3. Mahmut Dede (Gatü açık mezar) 4. Sadık Baba (Gatü açık mezar) 5. Kara Ziyaret (Türbe dışı Aristo)		Cilt hastalıkları için pınar. Güneş doğmadan çamuru ile alınıp sürülür	
47	Yenice				Ocak, hergeçit ağrı için
48	Uluda	Türbe Ziyareti, içinde iki tane mezar var (diz Aristo)	Kundak (Beşik) alt kısmında pınarın aktığı kaya	Şifalı ve aynı zamanda Dilek Pınarı	
49	Kaldıklar	Ali Can Ziyareti (Gatü açık mezar)			
50	DÜĞANSEHİR Savaklı	Abdulharap Ziyareti (Türbe dış Aristo)	Üzerinde kurban kesilen taş. Türbenin yanında çaput bağlanan Davut Ağacı		
51	Çölekkaba		Uluoğaç, (Mege) Dilek için çaput bağlanır		
52	Söğüt	Mezar Ziyareti (Gatü açık)			
53	Polat		Sakşak Mağarası (Dilek için)		
54	Çiğlik		Yel Ağacı, (Karaoğaç) felleç ve Romatizma		

55	Kurucayova		Ziyaret ağacı, çaput ve dilek için		
56	Gövdelli		Dilek ağacı (Ardıç) çaput bağlanır		
57	Yedigöller	Mezar Ziyareti, (Gatö açık)	Mezarın kenarında iki tane Mege ağacı		
58	Yeşilköy	Mezar Ziyareti, (Gatö açık)			
59	Akkent			Şifalı su, Vücut ağrıları, komatizma için	
60	HEKİMHAN Ballıkaya	1. Vaylov Dede (Tübe Kubbeli) 2. Çeki Baba (Gatö açık mezar) 3. Şah Veli-Şah Hüseyin Ocağı (Tekke)		Şifalı Su	
61	Gözel yurt			Ilıcac Şifalı Su ve Dilek için	
62	Kurşunlu		Ağac Ziyareti (Mege)		
63	Azadlı Güzana	Patın Ziyareti, (Gatö açık mezar)			
64	Dutale	Kızıkaya Ziyareti, Gatö açık mezar	Mezarın yanında Kaya ve Dişbudak ağacı		
65	Kale	Şeyh Mehmed'i Kerhi Türbesi (Kubbeli)	Türbenin yanında dut ağacı		Ocak, mantar hastalığı için
66	Çideğirmen		Dut ağacı, kökünü deki delikten kırklı çocuklar geçiriliyor		
67	Kuşluçay	Sarılık mezarı (Gatö açık)			
68	Fıdamlı		Delikli Taş, Kırklı kadın ve çocuklar geçiriliyor		

69	Yenidamla		Ziyaret ağacı, (Davut) çaput bağlanır, dillek için	Sıtmapınarı	
70	Delekçy		Tag, belli ağrıyan lar sırtlarını sürüyorlar	Şifalı Su (Yaralar için)	Korku Ocağı
71	Sofuk Pınar				Ocak, yüzdeki şişlik için
72	Kozluk				Ocak, cilt hastalıkları için
73	KUMUN ÇAK	Siyahı Baba Tür bezi (düz örtölü)			
74	Alvar	Saban Ahlal Tür bezi (düz örtölü)			
75	Bıdır	Kılıc kanlı Ziyaret, üzeri açık üç şehit mezarı,			
76	Sofular		Mağara (Ayşe- Fatma Ziyareti) Özlek Mezarında		
77	PÖRÖRÖS	Hazar Baba (kırmızı Yatış Tepenin Göt kızı)	Ziyaret yerinde dikimli ağaç, çaput bağlanır		
78	YAZIMAN İslahat	Ali Seydi Ziyareti (Türbe Kutleli)		Türbenin yanında şifa ve dillek pınarı	
79	Tedirli	Kızıl Dede Ziyareti (düz örtölü)			
80	YEŞİLYURT	1. Kul İbrahim (Götü açık mezar) 2. Muhammet Baba (Götü açık mezar)	1. Mezarın yanın da dut ağacı 2. Cingillıkaya (kutleli mekan) 3. Delikli tag (Kızılkaya meklinde) 4. Şaban Dede (Kutleli mekan)	1. Kayalıkta şifalı su 2. Dillek Pınarı 3. Şifalı Su 4. İnek Pınarı	Al Ocağı
81	Bostanbaşı				Dabaz Ocağı
82	Yakınca	Karababa Ziyareti (Götü açık mezar)			

BİBLİYOGRAFYA

- Abu'l-Farac, G., Abu'l-Farac Tarihi I-II (Nşr. Ö. Rıza Doğrul),
Ankara 1987
- Ağaldağ, Sebahattin, Eski Çağlardan Bizans Dönemine Kadar Malatya
Tarihi, Konya, 1988 (Basılmamış Doktora Tezi)
- Akgündüz, Ahmet, Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba, İstanbul,
1992
- Artuk, İbrahim Cevriye, "Ortaçağda Bazı Anadolu Şehirlerine
verilmiş olan ünvanları", Türk Kültürü Araştırmaları Hz.
Koşay'ın Hatırasına Armağan XXIV/2, Ankara, 1986
- Aşıkpaşazade, Aşıkpaşazade Tarihi, (Nşr. N. Atsız), Ankara, 1985
- Baykara, Tuncer, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I,
Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ankara 1988
- Belazuri, Fetuhu'l-Buldan, (Nşr. Mustafa Fayda), Ankara 1987
- Brockelman, Carl, İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi, (Çev. Neşet
Çağatay), Ankara, 1992
- Cebecioğlu, Ethem, Hacı Bayram Veli, Ankara, 1991
- Cengiz, M. Ali, Tohma Havzası, Malatya, 1987
- Darkot, Besim-Honingmann, Ernest, "Malatya Maddesi" İslam
Ansiklopedisi, VII
- Erzi, A. Sadık, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I",
Belleten XIV/53, Ankara, 1950
- Esterebadi, A.B. Ardeşir, Bezm u Rezm, (Nşr. M. Öztürk) Ankara,
1990
- Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Nşr. T. Temelkuran,
N. Aktaş), III-IV, İstanbul, 1986

- Göğebakan, Göknur, "1530 (H.930) Tarihli Mufasssal Tahrir Defterlerine Göre Malatya ve Çevresinde Osmanlı Hakimiyetinin Tesisi" (1530-1560) İnönü Üniversitesi Sos. Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1992
- Günaltay, Şemseddin, Yakın Şark II, Anadolu, Ankara, 1987
- Hammer, J.V., Büyük Osmanlı Tarihi, II, İstanbul, 1989
- Helvacı, Ali-Gülseren Mehmet, Malatyalı Gönül Sultanları, Ankara, 1991
- Hoca Sadettin Efendi, Tacut-Tevarih, I-IV, (Nşr. İ. Parmaksızoğlu) Ankara, 1992
- Honingmann, Ernest, Bizans Devletinin Doğu Sınırı (Nşr. Fikret Işıltan) İstanbul, 1970
- İbn Bibi, el-Avamiru'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye, (Nşr. A.S. Erzi), Ankara, 1956
- İbnu'l-Esir, el-Kamil fi't-Tarih Tercümesi, II, III, V, XII, (Nşr. M. Tulum), İstanbul, 1987
- İvgin, Hayrettin, Somuncu Baba Gerçeği ve Hacı Bayram Veli ile ilişkisi, III. Battal Gazi ve Malatya çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, 19-21 Ekim Malatya, 1988
- Kalaç, Mustafa, "Kömürhan Urartu Kitabesi", Belleten XX/79 (1956), 349-354
- Kavcar, Cavit-Yardımcı Mehmet, Efsanelerimiz, İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması, Malatya 1990
- Kınal, Fűrüzan, Eski Anadolu Tarihi, Ankara, 1987
- , Eski Mezopotamya Tarihi, Ankara, 1983
- , "Hitit Devletleri için Kuzey Suriye'nin Önemi" Atatürk Konferansları, Ankara, 1971, 4
- Bayram, Kodaman, Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdari Durumu, Ankara, 1986

- Köymen Mehmet Altay, Anadolu'nun Fethi, Ankara, 1962
- Meydan Larouse, "Malatya Maddesi" VIII, 287, İstanbul, 1981
- Miroğlu, İsmet, Kemah Sancağı Erzincan Kazası, Ankara, 1990
- Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vukuat, I-II, (Nşr. N. Çağatay), Ankara, 1983
- Neşri Mehmet, Kitab-ı Cihannüma, I-II, (Nşr. F.R. Unat, M. Altay Köymen) Ankara, 1987
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Battal Gazi Maddesi" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi V, 204-205, İstanbul, 1992
- Oğuz, Mevlüt, Malatya Tarihi, İstanbul, 1984
- Oruç Bey, Oruç Bey Tarihi, (Nşr. N. Atsız) İstanbul, 1972
- Özaydın, Abdülkerim, "Danışmentliler Maddesi" Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, VIII, 469-474, İstanbul, 1993
- Saraçoğlu, Hüseyin, Doğu Anadolu Bölgesi, İstanbul, 1989
- Solakzade, Solakzade Tarihi, (Nşr. V. Çubuk) Ankara, 1989
- Sümer, Faruk, Oğuzlar, İstanbul, 1980
- Süryani Mihail, Süryani Mihail Vekayinamesi, (1042-1195) (Nşr. Hırant D. Andreasyan), 1944
- Şahhüseyinoğlu, Hasan Nedim, Malatya Balıyan Aşireti, İstanbul, 1991
- Şeker, Mehmet, Fetihlerler Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Ankara, 1991
- Taneri, Aydın, Celalü'd-Din Harzemşah ve Zamanı, Ankara, 1977
- Tanyu, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967
- Tekindağ, Şehabettin, "Fatih Devrinde Osmanlı-Memluklu Münasebeti", Tarih Dergisi, 30, 1976, 77-82
- Togan, A. Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981
- Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971
- Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973

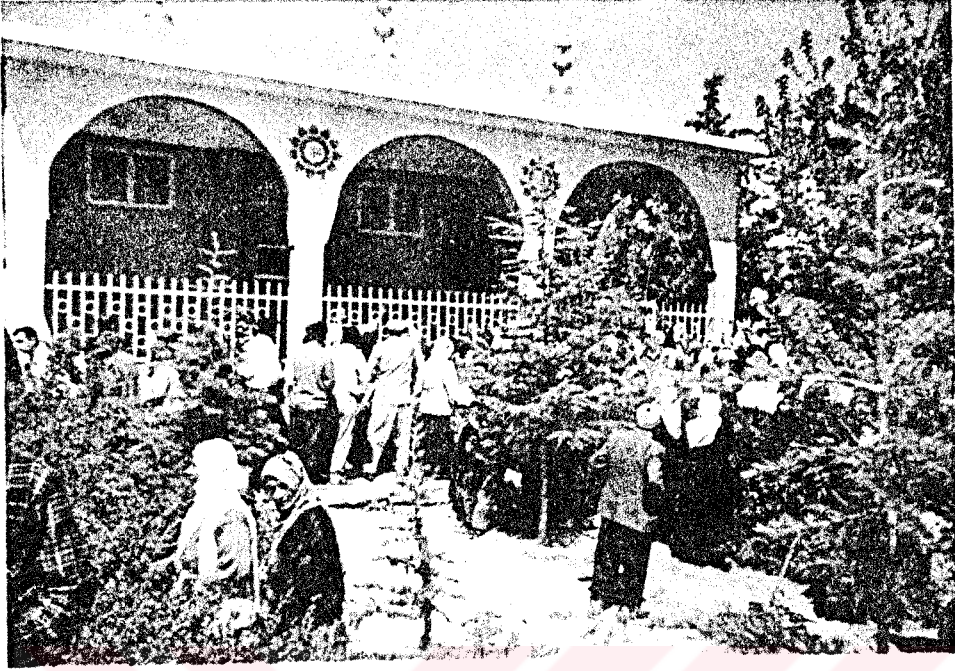
- Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayınamesi ve Papaz Grigor Zeyli Tercümesi, (Nşr. Hrant D. Antreasyon) Ankara, 1987
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, I-II, Ankara, 1984
- Yalçınkaya, Ekrem, Muhtasar Malatya Tarih ve Coğrafyası, İstanbul, 1940
- Yinanç, M. Halil, Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I, İstanbul, 1944 "Dulkadirliiler" maddesi, İ.A, III, 661
- Yinanç Refet, Elibüyük Mesut, Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560), Ankara, 1983
- , Maraş Tahrir Defteri (1563), I Ankara, 1988
- Yinanç, Refet, Dulkadir Beyliği, Ankara, 1989 Yurt Ansiklopedisi, "Malatya Maddesi", VIII, 5481-2, İstanbul, 1983
- Yurttaş, Hüseyin, "Sivas Malatya Kervan Yolu" II. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, (Malatya 19-21 Ekim 1987), İstanbul, 1988
- Yuvalı Abdulkadir, "Fırat Havzasının Türk Tarihindeki Yeri" Türk Kültürü, XXIV/273, (Ocak 1986)

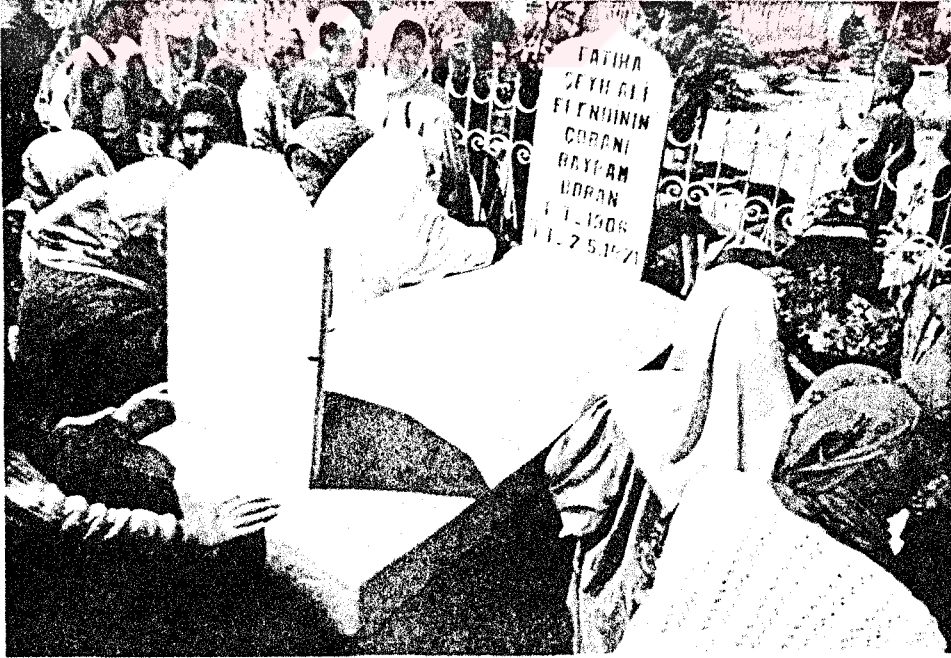
(Resim: 1)

(Resim: 2)

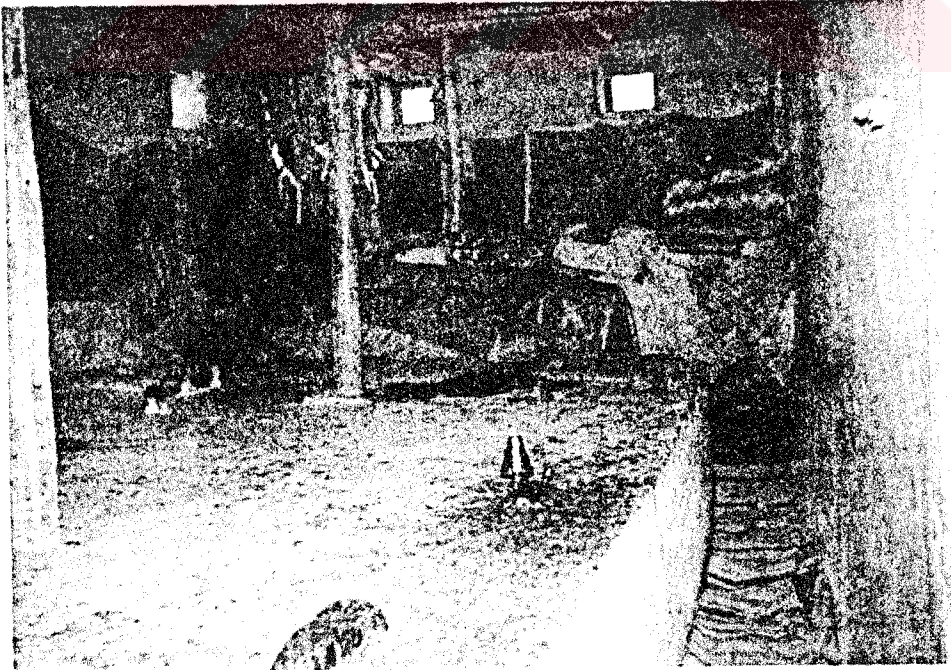
(Resim: 3)

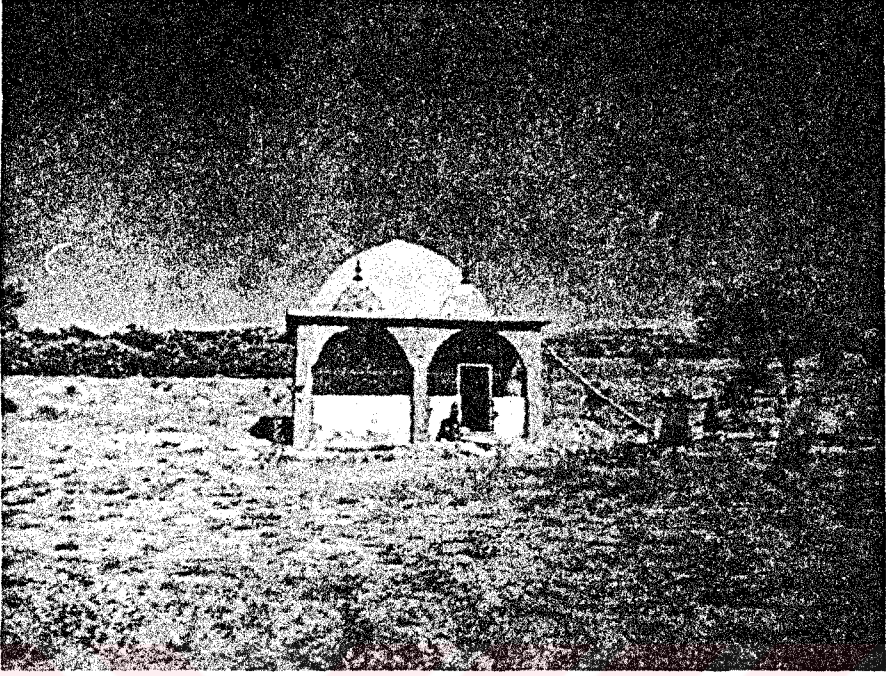
(Resim: 4)

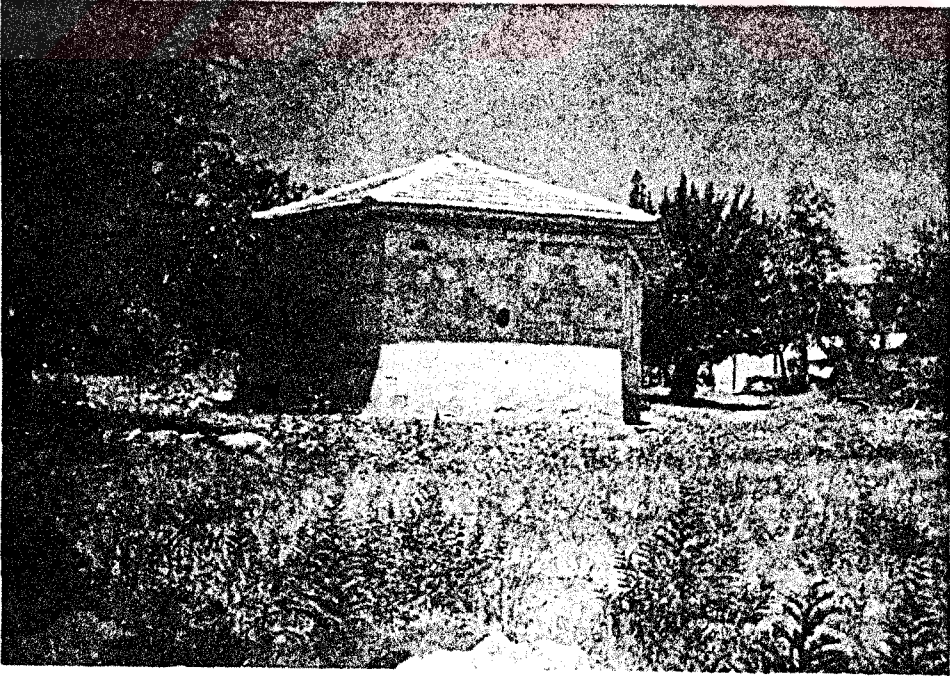
(Resim: 5)

(Resim: 6)

(Resim: 7)

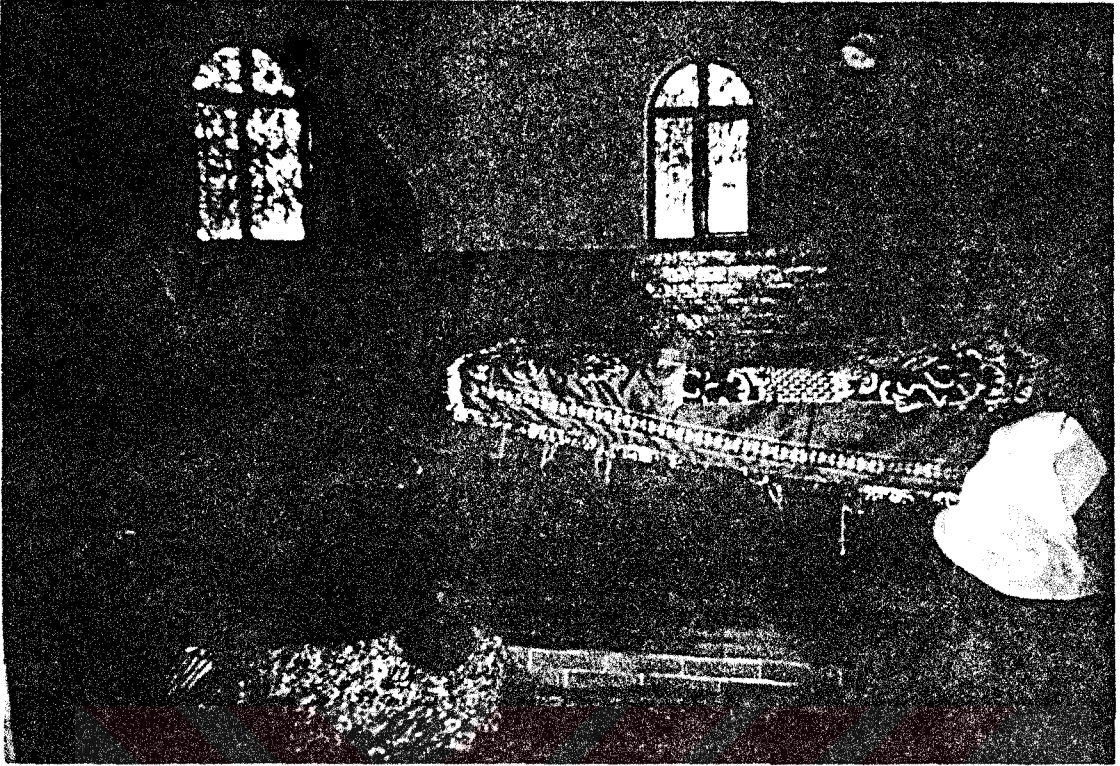
(Resim: 8)

(Resim: 9)

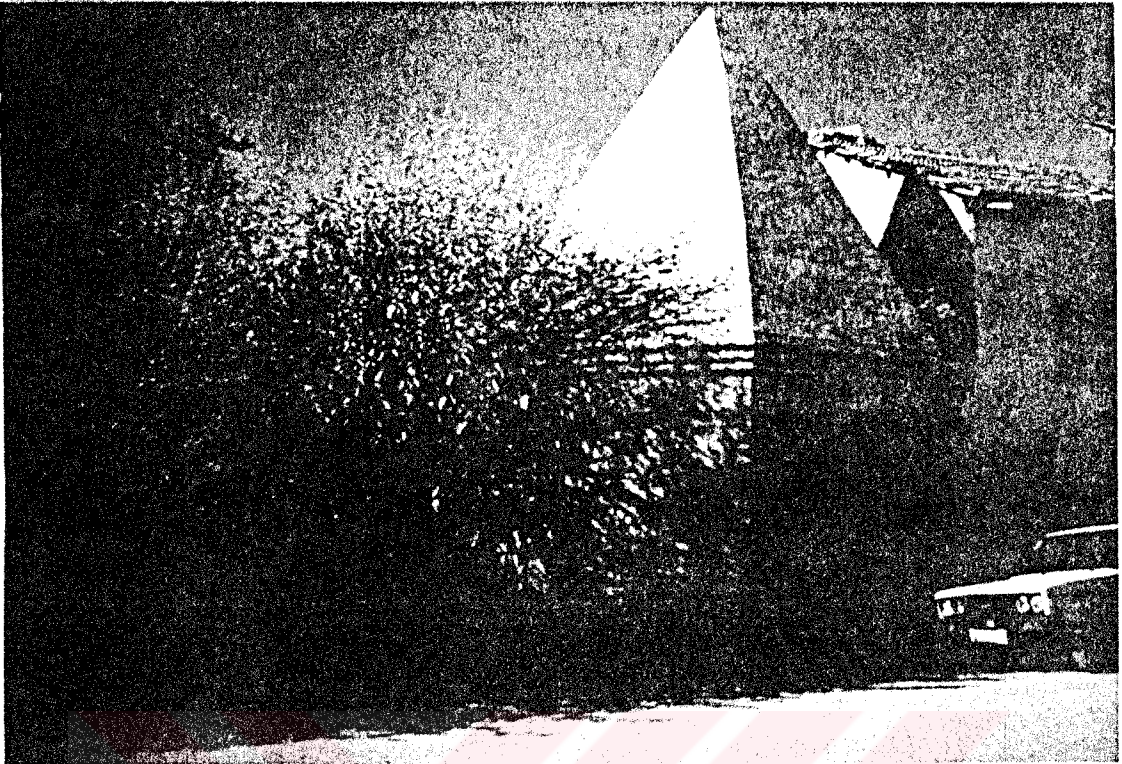
(Resim: 10)

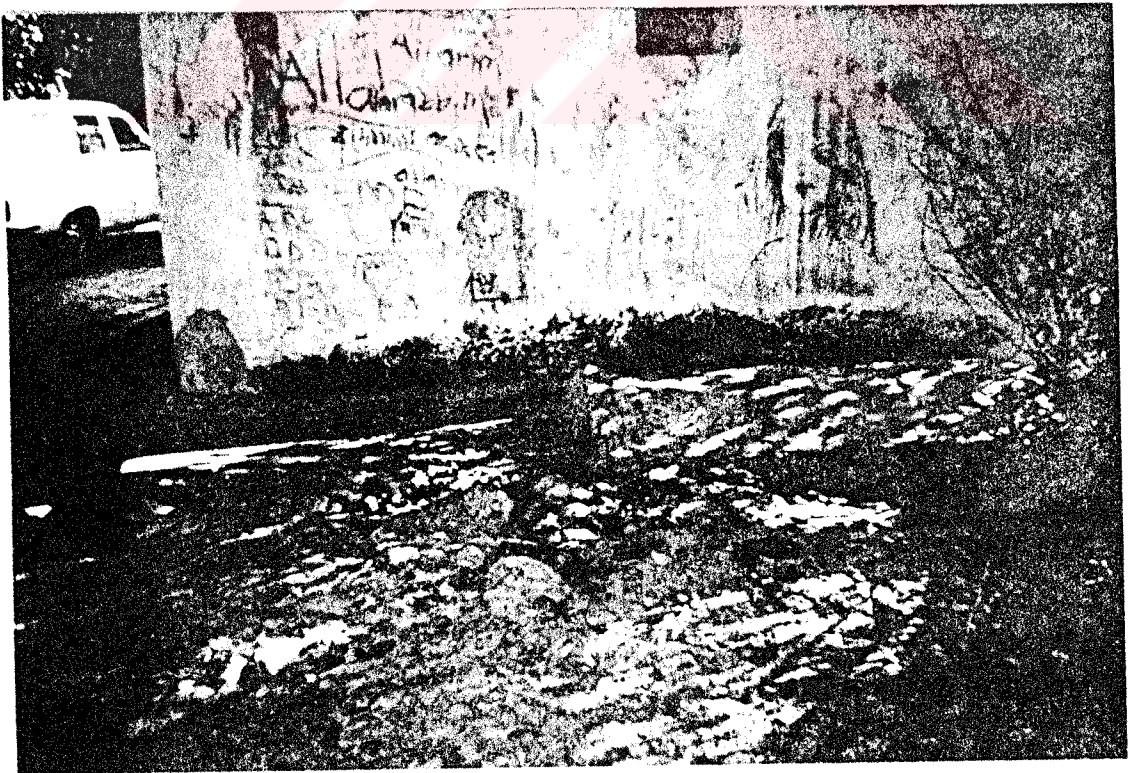
(Resim: II)

(Resim: 12)

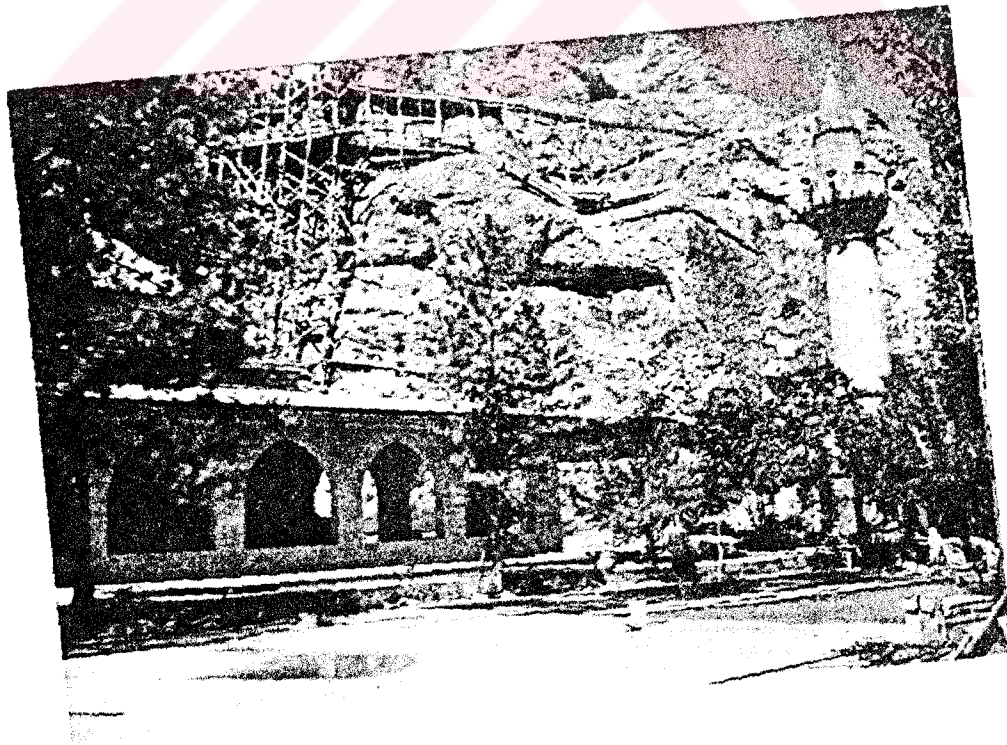
(Resim: 13)

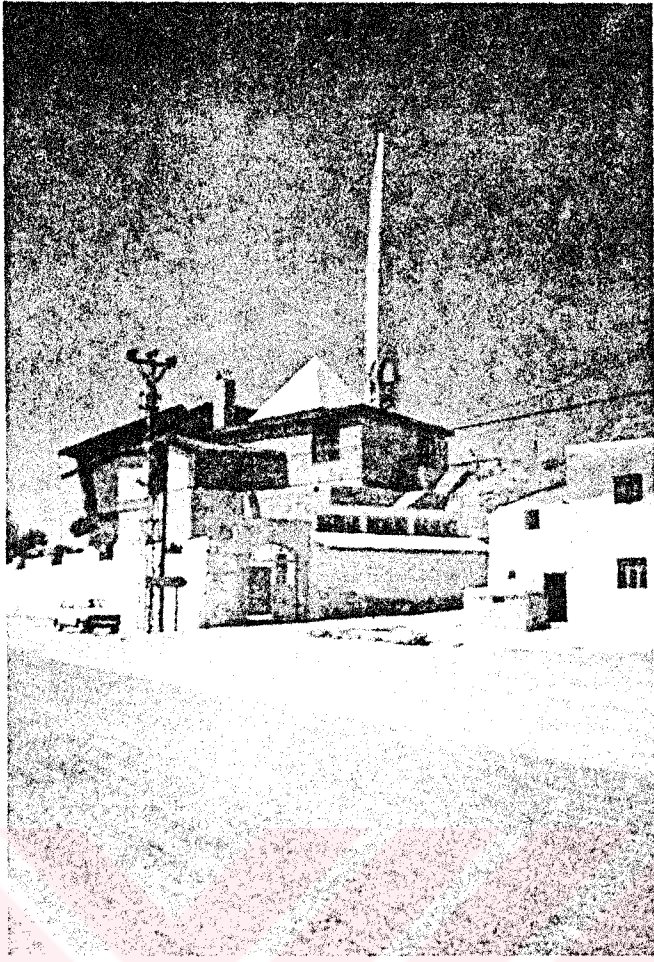
(Resim: 14)

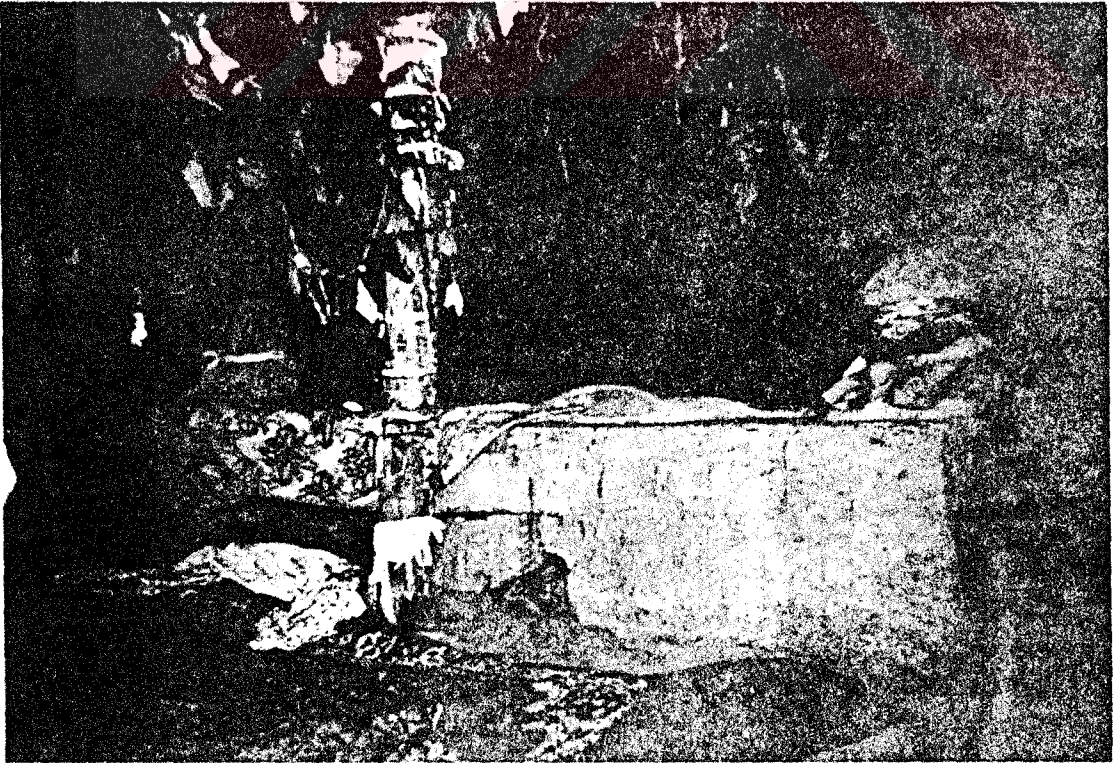
(Resim: 15)

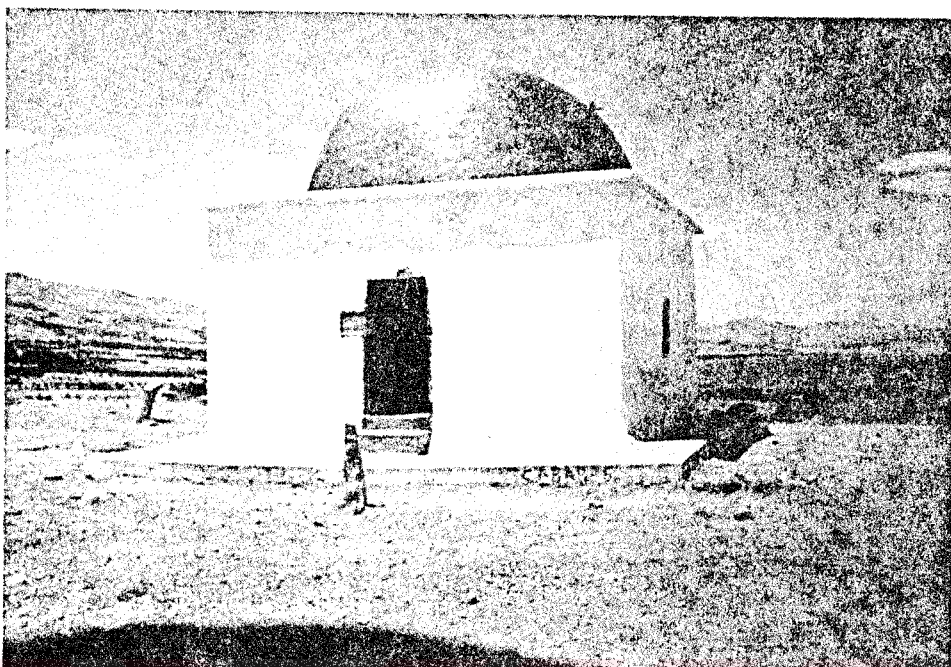
(Resim: 16)

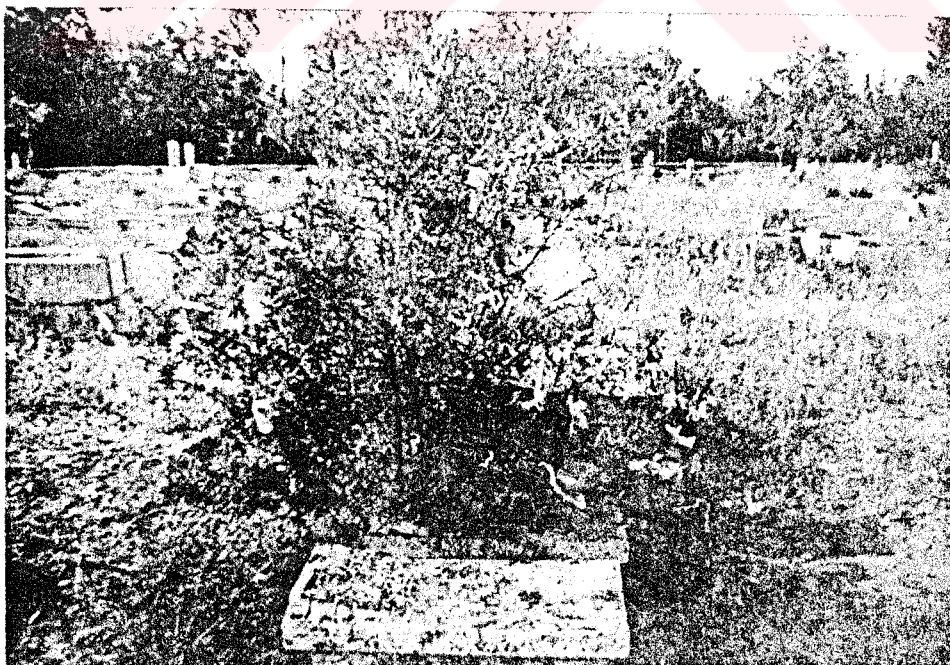
(Resim: 17)

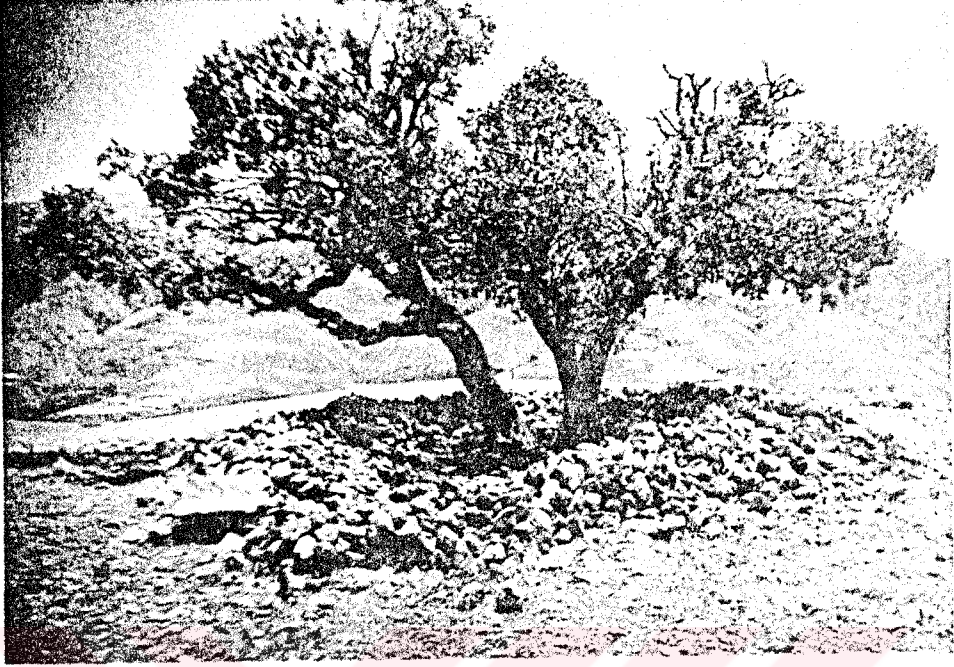
(Resim: 18)

(Resim: 19)

(Resim: 20)

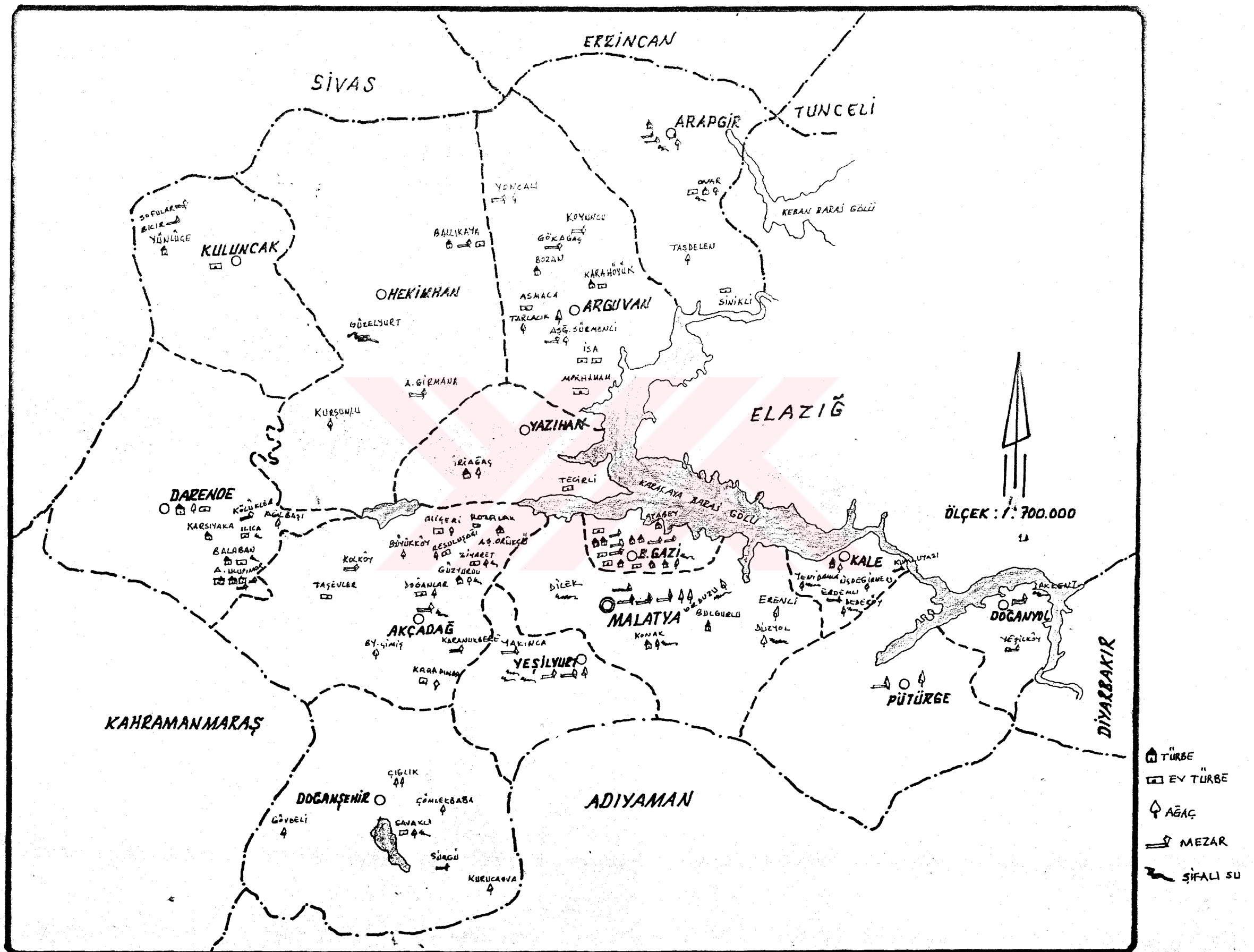

(Resim: 21)

(Resim: 22)

T.C. YERSEKÖÇETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZET

Türk Kültür Tarihi açısından büyük önem taşıyan ziyaret yerleri ile ilgili Malatya Merkez ve İlçelerini gözlemler yaparak ve imkanlar ölçüsünde yazılı kaynaklardan da yararlanarak bu kültür değerlerimizin önemini ve yoğunluk kazandığı yerleri tesbit ettim.

İki bölüm halinde takdim ettiğimiz bu araştırmamızın giriş kısmında Malatya'nın coğrafi yapısı, adı ve tarihi üzerinde kısaca durdum. Birinci bölümünde Malatya ve çevresinde yer alan ziyaretlerden Mezar ve Türbelerin özelliklerini, ne maksatla ziyaret edildiklerini, ziyaret esnasında yapılan davranışları belirttim. Bu Mezar veya Türbelerde yatan kişilerin imkanlar ölçüsünde, tarihi kişilikleri ve menkıbevi kişiliklerini araştırdım.

Araştırmamızın ikinci bölümünde ise yaygın kutsal alanlardan ağaçlar, su kaynakları, taşlar, ocaklar, evler, mevkiler ve özellikleri, ziyaret esnasında yapılan davranışları tesbit ettim. Bu kutsal alanlarla ilgili anlatılan menkıbeleri belirttim.

Ziyaret'e konu olan Türbe, Mezar, Ağaç, Su, Taş v.b. değerlerin, günümüzde yöre halkı üzerinde ekonomik, sosyal ve psikolojik etki bıraktığını tesbit ettik.

Çalışmamız Türk Kültürünü araştırma alanında bir deneme mahiyetindedir.

SUMMARY

I studied about the important places of the centre of Malatya and its towns where many people come and visit. As a result of this, by the help of some written sources I proved the importance of the values of culture and the places in which become density.

In the introduction part, I gave some information about the history of Malatya and its geographical structure briefly which we have prepared our research as two sections.

In the first section, I tried to show the special features of graves and tombs, why they are visited, the attitudes of people in Malatya and its surroundings. I tried to search people's humanity and rumors that are lain under these graves or tombs as much as possible.

In the seconde part of our research, I ascertained the features and people's attitudes of trees form holy lands, water sources, stones, ovens, houses and sites. I also determined some rumors related with these holy lands.

In addition to these, nowadays we proved that the graves and tombs, trees, water, stones which are mentioned to the visit, have some social, economic and psychological influences on people.

Our study can be called as an essay about the research of Turkish culture.